

Zielone Serce Roztocza

STRATEGIA TERYTORIALNA ZIELONEGO SERCA ROZTOCZA NA LATA 2024-2030

18 września 2024 r.

Strategia terytorialna Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030 została opracowana w formule ekspercko – partycypacyjnej we współpracy z Gminą Józefów, Gminą Krasnobród, Gminą Susiec oraz Gminą Zwierzyniec, jednostkami administracji samorządowej oraz partnerami publicznymi, społecznymi i gospodarczymi.

Usługa została zrealizowana przez Regionalne Centrum Kompetencji s.c. na mocy umowy podpisanej w dniu 22 sierpnia 2024 r. z samorządami partnerstwa Zielonego Serca Roztocza.

Gmina Józefów

Gmina Krasnobród

Gmina Susiec

Gmina Zwierzyniec

SPIS TREŚCI

1. WPROWADZENIE	4
2. SYNTEZA I WNIOSKI Z DIAGNOZY SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ I PRZESTRZENNEJ	6
2.1. POŁOŻENIE, PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO	6
2.2. SPOŁECZEŃSTWO	12
2.3. GOSPODARKA I RYNEK PRACY.....	14
2.4. INFRASTRUKTURA KOMUNIKACYJNA I TECHNICZNA	22
2.4. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA.....	25
3. POWIĄZANIA FUNKCJONALNE OBSZARU ZIELONEGO SERCA ROZTOCZA	30
3.1. ANALIZA POWIĄZAŃ FUNKCJONALNYCH W UJĘCIU STRATEGICZNYM	30
3.2. ANALIZA POWIĄZAŃ FUNKCJONALNYCH PARTNERSTWA ZIELONE SERCE ROZTOCZA.....	33
3.3. ANALIZA PROBLEMÓW, POTRZEB I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH PARTNERSTWA ZIELONE SERCE ROZTOCZA	36
3.4. NAJWAŻNIEJSZE KIERUNKI WSPÓŁPRACY SAMORZĄDÓW OBSZARU PARTNERSTWA ZIELONE SERCE ROZTOCZA.....	38
4. PRZESŁANKI OPRACOWANIA STRATEGII	40
4.1. SAMORZĄDY WOBEC NOWYCH WYZWAŃ SPOŁECZNYCH I GOSPODARCZYCH.....	40
4.2. TERYTORIALNY WYMIAR WSPARCIA I PODEJŚCIE ZINTEGROWANE.....	41
5. ZAKRES, TRYB I METODYKA OPRACOWANIA STRATEGII.....	42
6. ANALIZA SWOT	48
7. MISJA I WIZJA OBSZARU ZIELONE SERCE ROZTOCZA	53
8. CELE STRATEGICZNE I KIERUNKI DZIAŁAŃ	54
9. REALIZACJA CELÓW STRATEGII ZE WSKAZANIEM PODEJŚCIA ZINTEGROWANEGO	55
9.1. CEL STRATEGICZNY 1: WZROST KONKURENCYJNOŚCI I ATRAKCYJNOŚCI TURYSTYCZNEJ	55
9.2. CEL STRATEGICZNY 2: ADAPTACJA DO ZMIAN KLIMATU I ZRÓWNOWAŻONA PRZESTRZEŃ.....	56
9.3. CEL STRATEGICZNY 3: WZROST JAKOŚCI ŻYCIA I SPÓJNOŚCI SPOŁECZNEJ	57
10. OCZEKIWANE REZULTATY PLANOWANYCH DZIAŁAŃ ORAZ WSKAŹNIKI ICH OSIĄGNIĘCIA	59
11. OPIS ZINTEGROWANEGO PODEJŚCIA SŁUŻĄCEGO ZASPOKOJENIU ZIDENTYFIKOWANYCH POTRZEB ROZWOJOWYCH I WYKORZYSTANIU POTENCJAŁU OBSZARU PARTNERSTWA ZIELONE SERCE ROZTOCZA	66
11.1. INTEGRACJA KONTEKSTOWA W ZAKRESIE PRIORYTETÓW SRWL2030 ORAZ CELÓW POLITYKI SPÓJNOŚCI.....	66
11.2. INTEGRACJA STRATEGICZNA NA POZIOMIE CELÓW STRATEGICZNYCH I KIERUNKÓW DZIAŁAŃ STRATEGII	70
11.3. INTEGRACJA NA POZIOMIE CELÓW SZCZEGÓŁOWYCH (KIERUNKÓW DZIAŁAŃ).....	71
11.4. INTEGRACJA NA POZIOMIE PROJEKTÓW.....	73
11.5. INTEGRACJA FUNKCJONALNA W ZARZĄDZANIU STRATEGIĄ.....	74
12. PLANOWANE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA	76
13. ZASADY I STRUKTURA ZARZĄDZANIA STRATEGIĄ	78
13.1. ZASADY WSPÓŁPRACY PARTNERÓW	78
13.2. STRUKTURA I SYSTEM ZARZĄDZANIA STRATEGIĄ	81
14. MONITORING I EWALUACJA STRATEGII	84
15. LISTA PROJEKTÓW ZINTEGROWANYCH PRZEWIDZIANYCH DO REALIZACJI W RAMACH STRATEGII TERYTORIALNEJ ZIELONEGO SERCA ROZTOCZA NA LATA 2024-2030	86
16. OPIS PROCESU ZAANGAŻOWANIA LOKALNYCH INTERESARIUSZY- PARTYCYPACJA SPOŁECZNA W PROCESIE OPRACOWANIA I WDRAŻANIA STRATEGII ORAZ SPRAWOZDANIE Z PRZEPROWADZONYCH KONSULTACJI SPOŁECZNYCH	92

Strategia terytorialna Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030

16.1. UDZIAŁ PARTNERÓW W OPRACOWANIU STRATEGII	92
16.2. UDZIAŁ PARTNERÓW WE WDRAŻANIU, MONITOROWANIU I EWALUACJI STRATEGII	94
16.3. SPRAWOZDANIE Z PRZEBIEGU I WYNIKÓW KONSULTACJI SPOŁECZNYCH PROJEKTU STRATEGII TERYTORIALNEJ ZIELONEGO SERCA ROZTOCZA NA LATA 2024-2030	95
17. STRATEGICZNA OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO DLA PROJEKTU STRATEGII	104
18. DEKLARACJA ODRĘBNOŚCI STRATEGII TERYTORIALNEJ	105

1. WPROWADZENIE

Strategia terytorialna Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030 (dalej: Strategia), została opracowana na podstawie art. 36 ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021-2027 (Dz. U. z 2022 r., poz. 1079), (dalej: ustawa wdrożeniowa). W rozumieniu ustawy wdrożeniowej jest to strategia Innych Instrumentów Terytorialnych (dalej: Strategia IIT), będąca strategią terytorialną, o której mowa w art. 29 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej (dalej: rozporządzenie ogólne).

Niniejsza Strategia nie jest identyfikowana jako strategia rozwoju ponadlokalnego zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r. poz. 40).

Inny Instrument Terytorialny (dalej: IIT) ujęty w programie Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027 (dalej: FEL 2021-2027) służy przede wszystkim wspieraniu rozwoju terytorialnego i relacji funkcjonalnych pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego zaliczanymi do krajowych obszarów strategicznej interwencji: gmin zagrożonych trwałą marginalizacją oraz miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, przy wykorzystaniu możliwości finansowania inwestycji ze środków Unii Europejskiej. Formuła IIT zwiększa oddziaływanie realizowanych wspólnie przedsięwzięć zintegrowanych oraz wpływa na szybsze i bardziej kompleksowe rozwiązywanie wspólnych problemów obszaru objętego Strategią.

Dokument Strategii uwzględnia perspektywy i kierunki współpracy między samorządami obszaru partnerstwa Zielone Serce Roztocza, zarówno w oparciu o dotychczasowe doświadczenia, jak też możliwości wynikające z celów krajowej i europejskiej polityki regionalnej w latach 2021 - 2027. Partnerska współpraca samorządów, stwarza możliwość wymiany doświadczeń i podjęcia bardziej efektywnych działań na rzecz pełniejszego wykorzystania istniejących zasobów i potencjałów obszaru. Zasoby te, będące w dyspozycji samorządów lokalnych, są wykorzystywane indywidualnie zgodnie z możliwościami i specyfiką uwarunkowań społecznych oraz gospodarczych poszczególnych gmin. Jednocześnie uwzględnienie wzajemnych powiązań funkcjonalnych oraz identyfikacja podobnych problemów i potencjałów daje możliwość skuteczniejszej realizacji wspólnych celów i zwiększenia przewag konkurencyjnych – nie tylko jednej gminy, ale całego obszaru Zielonego Serca Roztocza.

Ważnym aspektem decydującym o opracowaniu Strategii stały się nowe uwarunkowania wynikające z celów i kierunków polityki regionalnej na poziomie województwa i kraju – tzw. terytorialny wymiar wsparcia oraz cele polityki spójności w ramach perspektywy finansowej 2021 – 2027. Kluczową kwestią jest tu zmiana paradygmatu zarządzania rozwojem wyrażona w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 (dalej: KSRR 2030), Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku (dalej: SRWL 2030) oraz Umowie Partnerstwa dla realizacji polityki spójności 2021-2027 w Polsce (dalej: Umowa Partnerstwa 2021-2027). W dokumentach tych określono systemowe ramy prowadzenia polityki regionalnej, których celem jest m.in. zmniejszanie dysproporcji w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego regionów oraz zapewnienie większej

spójności rozwojowej Polski przez wsparcie obszarów słabszych gospodarczo (tzw. obszarów strategicznej interwencji).

Istotne dla przyszłego funkcjonowania partnerstwa Zielonego Serca Roztocza jest zarówno zachowanie spójności z celami i kierunkami działań poszczególnych gmin, uwzględnienie priorytetów rozwoju Stowarzyszenia Samorządów Euroregionu Roztocze oraz aktywna współpraca partnerów na rzecz realizacji wspólnych, partnerskich i zintegrowanych projektów na obszarze Euroregionu.

Opracowanie i wdrażanie Strategii wymaga od władz i interesariuszy konsekwencji w działaniu oraz poszukiwania nowych rozwiązań i możliwości. Dlatego też dokument nie skupia się na ewidencji potrzeb społeczności lokalnych poszczególnych gmin, ale koncentruje się na tych przedsięwzięciach, które zapewniają realizację wspólnych celów, rozwój wspólnych potencjałów i rozwiązywanie wspólnych problemów całego obszaru funkcjonalnego. Założeniem przyjętym w Strategii jest identyfikacja powiązań funkcjonalnych samorządów oraz zasobów (materialnych i niematerialnych), które mogą stać się źródłem przewagi konkurencyjnej całego obszaru. W praktyce proces opracowania i realizacji Strategii tworzy forum współpracy samorządów, które koncentruje wysiłki na uzyskiwaniu korzyści synergicznych m.in. poprzez identyfikację i realizację wspólnych celów i przedsięwzięć. Zarówno oddziaływania zewnętrzne, wynikające ze specyfiki otoczenia społeczno - gospodarczego oraz uwarunkowań niezależnych od samorządów, jak też uwarunkowania wewnętrzne wynikające z zasobów, zjawisk, zdarzeń, mechanizmów i procesów umiejscowionych na obszarze Zielonego Serca Roztocza, posłużyły ustaleniu celów strategicznych, kierunków działań, rezultatów oraz propozycji przedsięwzięć do realizacji.

Część diagnostyczna Strategii obejmuje raport stanu, analizę i diagnozę strategiczną kluczowych uwarunkowań społecznych, gospodarczych i przestrzennych obszaru partnerstwa. Analizę oparto na danych dostępnych w statystyce publicznej oraz informacjach przekazanych przez samorządy, opisujących zachodzące trendy i zjawiska w wymiarze terytorialnym. Takie podejście pozwoliło na wskazanie konkurencyjnej pozycji gmin partnerskich i będzie przydatne w procesie opracowania towarzyszących dokumentów planistycznych oraz monitorowania rozwoju obszaru.

Strategia jest planem realistycznym, dlatego też system wdrażania i zasady współpracy interesariuszy dostosowane zostały opracowane przy uwzględnieniu celów i kierunków działań, dedykowanych do wsparcia w ramach projektów zintegrowanych w formule IIT lub w których przewidziano preferencje dla inwestycji wynikających z opracowanych strategii terytorialnych. Te zaś realizowane będą w oparciu o możliwości prawne, organizacyjne i finansowe samorządów z uwzględnieniem specyfiki, uwarunkowań i zasobów finansowych gmin. Istotną kwestią w procesie opracowania Strategii było również zachowanie zgodności z Zasadami realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027¹ oraz Procedurą opiniowania strategii Innego Instrumentu Terytorialnego dla Partnerstw JST z OSI krajowych w województwie lubelskim w perspektywie finansowej na lata 2021-2027².

¹ Zasady realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027, Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, dostęp: sierpień 2024 r.:

<https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/zasady-realizacji-instrumentow-terytorialnych-w-polsce-w-perspektywie-finansowej-ue-na-lata-2021-2027>

² Procedura opiniowania strategii Innego Instrumentu Terytorialnego dla Partnerstw JST z OSI krajowych w województwie lubelskim w perspektywie finansowej na lata 2021-2027, Instytucja Zarządzająca programem Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027, dostęp: sierpień 2024 r.:

2. SYNTEZA I WNIOSKI Z DIAGNOZY SYTUACJI SPOŁECZNEJ, GOSPODARCZEJ I PRZESTRZENNEJ

Wnioski z diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej stanowią podstawę do opracowania **Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030**, obejmującej swym zasięgiem gminy Józefów, Krasnobród, Susiec i Zwierzyniec.

Diagnoza jest syntetycznym ujęciem sytuacji przestrzennej i społeczno-gospodarczej obszaru oraz poszczególnych gmin partnerskich na tle województwa lubelskiego wraz ze wskazaniem trendów, które miały miejsce na przestrzeni ostatnich lat. Dane zawarte w diagnozie służą określeniu mocnych i słabych stron partnerstwa, jego potencjałów rozwojowych, jak również obszarów problemowych. Niezbędne do przeprowadzenia diagnozy dane statystyczne uzyskane zostały z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Do przygotowania diagnozy wykorzystano także dane wewnętrzne udostępnione przez poszczególne samorządy oraz ich jednostki organizacyjne, a także dane pochodzące z zasobów instytucji zewnętrznych.

Wnioski podzielone zostały na podrozdziały, z których każdy dotyczy innego aspektu funkcjonowania obszaru partnerstwa. Przedstawione są w ujęciu obiektywnym; opierają się na faktach i niezbędnych komentarzach ustrukturalizowanych w pięciu zasadniczych działach: (i) **położenie, przestrzeń i środowisko**; (ii) **społeczeństwo**; (iii) **gospodarka i rynek pracy**; (iv) **infrastruktura komunikacyjna i techniczna** oraz (v) **infrastruktura społeczna**.

2.1. Położenie, przestrzeń i środowisko

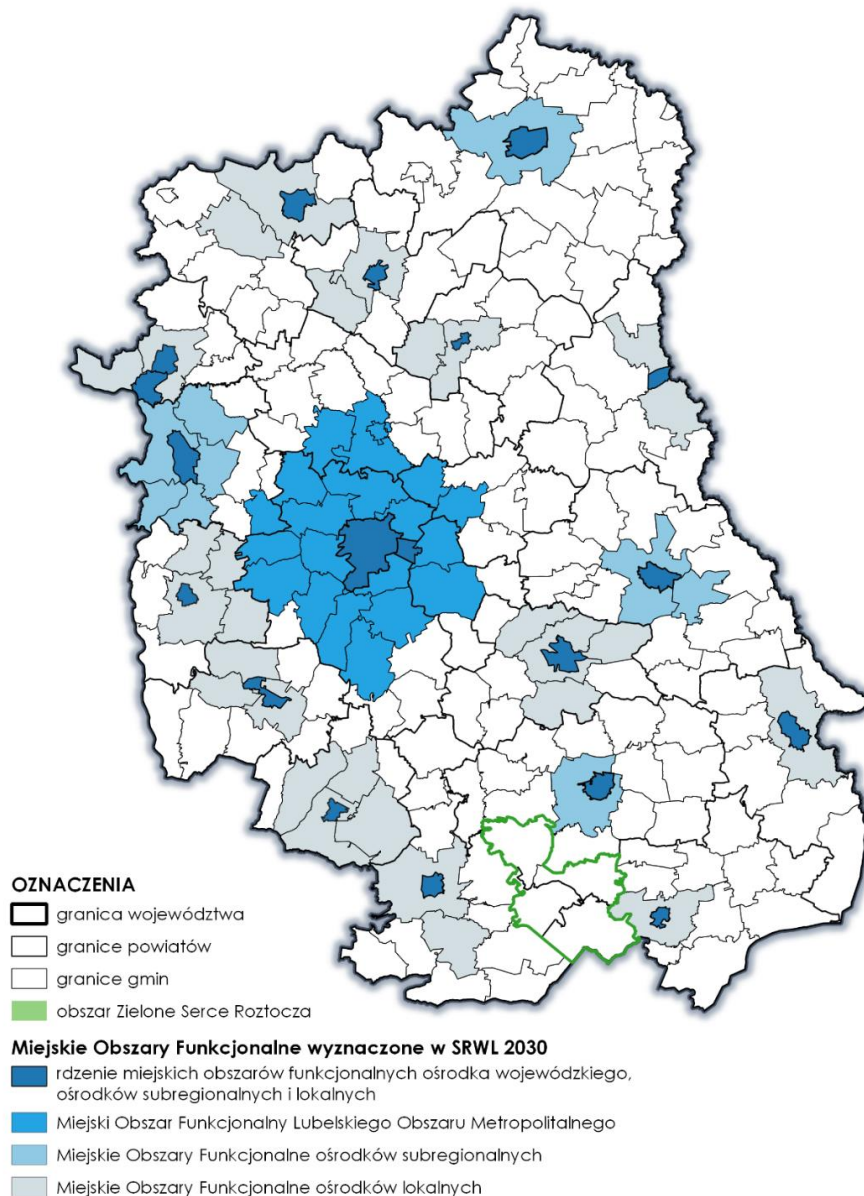
Gminy partnerskie Zielonego Serca Roztocza usytuowane są w **południowej części województwa lubelskiego**. Gminy sąsiadują ze sobą, tworząc zwarte terytorium o łącznej powierzchni 59 765 ha, co stanowi 2,38% powierzchni województwa lubelskiego. Obszar partnerstwa graniczy z województwem podkarpackim i cechuje go peryferyjne położenie w skali województwa lubelskiego. Zielone Serce Roztocza oddalone jest o około 110 km od Lublina – stolicy województwa lubelskiego. Jednocześnie obszar znajduje się bliskiej odległości od wyznaczonych w SRWL 2030 miejskich obszarów funkcjonalnych (dalej: MOF): MOF Zamościa (ośrodka subregionalnego) oraz MOF ośrodków lokalnych: Tomaszowa Lubelskiego, Biłgoraja oraz Janowa Lubelskiego. Sieć osadniczą obszaru stanowią **trzy miasta** (Józefów, Krasnobród i Zwierzyniec) oraz **53 miejscowości**, w tym miejscowość gminna Susiec.

Uwzględniając regionalizację fizycznogeograficzną Polski obszar gmin partnerskich znajduje się na terenie trzech mezoregionów: **Roztocza Środkowego** i **Roztocza Zachodniego**, które są częścią makroregionu Roztocze oraz **Równiny Biłgorajskiej**, wchodzącej w skład makroregionu Kotliny Sandomierskiej. Pod względem geomorfologicznym omawiany obszar jest terenem typowo wyżynnym – w krajobrazie obserwuje się szereg wzniesień, wzgórz i płaskowyżów. Cechą charakterystyczną obszaru jest występowanie rozległych powierzchni równin oraz głęboko wciętych dolin rzecznych.

Obszar Zielonego Serca Roztocza, z uwagi na cechy budowy geologicznej, charakteryzuje się ubogą siecią hydrologiczną. Głównym ciekim wodnym, tworzącym sieć rzeczno-obszaru, jest **Wieprz**, wraz

z dopływami: Kryniczanką, Jacynką oraz Świerszczem. Pozostała część omawianego terenu położona jest w zlewni Sanu – obszar ten odwadnia rzeka **Tanew** i jej dopływy: Sopot, Szum, Łosiniecki Potok oraz Jeleń. Niskie zasoby wód powierzchniowych obszaru gminy przejawiają się również w niewielkiej ilości **zbiorników wodnych** – do najważniejszych zbiorników, o dużym znaczeniu rekreacyjnym należą: kompleks stawów Echo, zalew Rudka, zalew w Krasnobrodzie, trzy zalewy w Józefowie (dwa wędkarskie i jeden rekreacyjny) oraz zalew w Majdanie Sopockim w gminie Susiec. **Obecny stan infrastruktury rekreacyjnej wokół wymienionych zbiorników znacząco ogranicza potencjał turystyczny obszaru.**

Ryc. 1. Położenie obszaru partnerstwa Zielone Serce Roztocza w województwie lubelskim

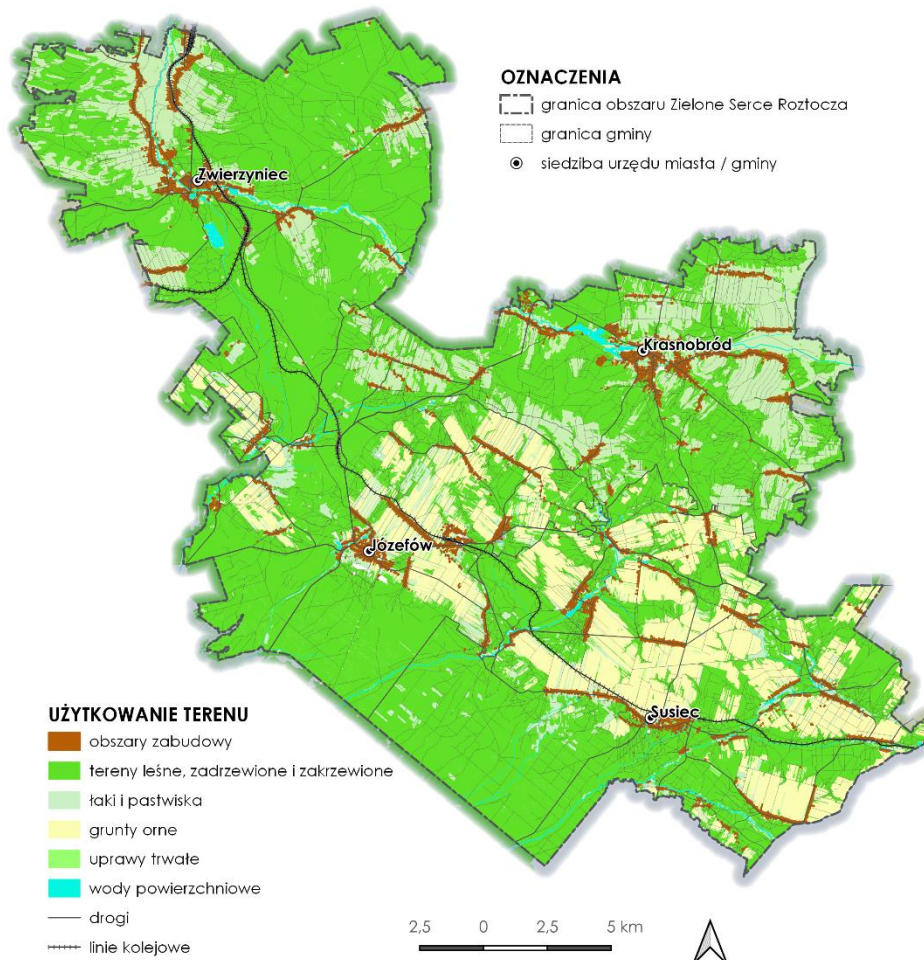
Źródło: Opracowanie własne.

Rewitalizacja istniejących zbiorników wodnych oraz modernizacja infrastruktury turystycznej położonej w ich pobliżu jest konieczna nie tylko ze względu na poprawę jakości i atrakcyjności turystycznej, ale również w kontekście ochrony zasobów wodnych i przeciwdziałania skutkom suszy. Zmodernizowane i odpowiednio wyposażone zbiorniki wodne mogą stać się centralnymi punktami

turystycznymi, przyciągającymi zarówno lokalnych mieszkańców, jak i turystów. To z kolei wpłynie na **rozwój gospodarczy obszaru, zwiększenie dochodów z turystyki oraz poprawę jakości życia lokalnych społeczności.**

Wody podziemne na terenie partnerstwa odznaczają się dobrą jakością, w większości odpowiadają klasie I (niewymagające uzdatniania) oraz klasie IIa (wymagające prostego uzdatniania). Znaczenie strategiczne mają **zasoby wód mineralnych** typu chlorkowo-sodowego występujące w gminie Krasnobród, których wydobycie może stanowić podstawę do dalszego rozwoju **usług uzdrowiskowych.**

Ryc. 2. Kierunki wykorzystania przestrzeni obszaru partnerstwa Zielone Serce Roztocza

Źródło: Opracowanie własne.

Według ewidencji geodezyjnej największą część obszaru Zielonego Serca Roztocza stanowią grunty leśne oraz tereny zadrzewione i zakrzewione, które zajmują powierzchnię 36 013 ha, czyli ponad połowę obszaru gmin partnerskich (60,3%). Obszar gmin partnerskich wyróżnia się **bardzo wysoką lesistością** – 59,2%, ponad dwukrotnie przewyższającą średnią dla województwa lubelskiego (23,3%). Pierwsze miejsce pod względem lesistości (procentowego stopnia pokrycia lasem powierzchni) zajmuje gmina Zwierzyniec (70,8%). Znaczna część lasów, szczególnie należących do Roztoczańskiego Parku Narodowego charakteryzuje się wysokim stopniem naturalności. **Użytki rolne** zajmują 21 594 ha powierzchni gmin partnerskich (36,1%), a ich struktura użytkowania wykazuje proporcje charakterystyczne dla gmin wiejskich – zdecydowanie dominują użytki orne –

17 638 ha (81,7% powierzchni użytków rolnych), następnie łąki trwałe – 1 673 ha (7,8%) oraz pastwiska – 1 090 ha (6,2%). Gminą obszaru funkcjonalnego charakteryzującą się największym udziałem użytków rolnych w powierzchni ogółem jest gmina Susiec, gdzie użytki rolne stanowią 41,4% powierzchni gminy. Najmniejszym odsetkiem gruntów rolnych cechuje się natomiast gmina Zwierzyniec – 24,3%.

Grunty zabudowane i zurbanizowane stanowią jedynie 2,9% analizowanego obszaru (1 706 ha). Osadnictwo obszaru – ukształtowane historycznie – wykorzystuje przede wszystkim tereny odlesione i rozwinęło się głównie wzdłuż ciągów komunikacyjnych oraz dolin rzecznych. Istniejący układ przestrzenny charakteryzuje się występowaniem zarówno zwartych, jak i rozproszonych form osadnictwa, z dominującą zabudową jednorodzinną i zagrodową.

Klimat obszaru funkcjonalnego Zielone Serce Roztocza można scharakteryzować jako przejściowy, kształtowany przez zmienny w swym zasięgu napływ mas powietrza morskiego lub kontynentalnego. Warunki termiczne noszą cechy kontynentalne – miesiące zimowe są mroźne, a letnie zwykle gorące. Klimat regionu odznacza się wysokimi rocznymi opadami i najwyższym w Polsce średnim rocznym usłonecznieniem. Stanowi to kluczowy **potencjał do wytwarzania energii w oparciu o odnawialne źródła energii**, który powinien być wykorzystany w procesie budowania samowystarczalności energetycznej gmin partnerskich. Z drugiej strony obserwowane **zmiany klimatu stanowią bardzo poważne zagrożenie** i wpływają na wiele aspektów gospodarczych, społecznych i przestrzennych. Wiążą się z nimi gwałtowne zjawiska pogodowe, m.in. wysokie temperatury, susze, pożary, ulewy, wichury i powodzie, które zagrażają życiu i zdrowiu mieszkańców, jak i powodują znaczne straty w infrastrukturze. Ze względu na nasilający się w całym kraju, jak i na terenie partnerstwa problem suszy i ekstremalnych zjawisk pogodowych (w tym w szczególności deszczy nawalnych i burz) pożądane jest wprowadzenie do realizacji działań służących **adaptacji do zmian klimatu**, w szczególności zapobiegania suszy poprzez retencjonowanie wody oraz zapobiegania skutkom powodzi i podtopień. Działania te powinny obejmować zagospodarowanie wód opadowych i małą retencję o lokalnej skali oddziaływania. Kluczowym elementem w strategii adaptacji do zmian klimatycznych jest **również wsparcie jednostek Ochotniczych Straży Pożarnych**, które często pierwsze pojawiają się na miejscu takich zdarzeń i odgrywają ważną rolę w opanowaniu ich negatywnych skutków. Wyposażenie jednostek w nowoczesny sprzęt zwiększy efektywność działań ratowniczych.

Pod względem wartości bonitacyjnej gruntów ornych na obszarze Zielonego Serca Roztocza przeważają **gleby średniej i słabej jakości**, co niekorzystnie wpływa na warunki rozwoju rolnictwa. Najsłabsze gleby charakteryzują północą część obszaru, gdzie brak jest gleb I-III klasy bonitacyjnej, a dominującą grupę stanowią gleby należące do IV – V klasy. Struktura klas bonitacyjnych gleb oraz duży udział gleb słabej i średniej jakości determinuje kierunki upraw polowych – na obszarze funkcjonalnym najczęściej uprawia się różne gatunki zbóż i ziemniaki, natomiast na użytkach zielonych prowadzona jest ekstensywna gospodarka łąkowa. Alternatywą dla rolniczego wykorzystania obszarów słabych gleb może być produkcja energii ze źródeł odnawialnych.

Na omawianym obszarze znajdują się udokumentowane **złoża kopalin** skalnych, związanych z utworami kredy, trzeciorzędu i czwartorzędu, w tym złoża wapieni i piasków kwarcowych (wykorzystywanych do produkcji kamienia budowlanego, kruszywa drogowego i betonu komórkowego) oraz złoża kruszywa naturalnego i torfu. Obecnie na analizowanym terenie eksploatowane są złoża wapieni i piasków kwarcowych – w gminie Józefów, piasków – w gminie Susiec oraz torfu – w gminie Krasnobród.

Walorami uzdrowiskowymi, na terenie Zielonego Serca Roztocza, charakteryzuje się gmina Krasnobród, która od 2002 r. posiada status **uzdrowiska**. O uzdrowiskowym charakterze okolic Krasnobrodu decydują przede wszystkim **sprzyjające warunki bioklimatyczne** (klimat o właściwościach leczniczych) oraz **stwierdzone występowanie surowców leczniczych – złóż borowiny**. Zgodnie z przeprowadzonymi badaniami, pokłady torfu w miejscowości Majdan Wielki spełniają wymagania określone dla borowiny, przydatnej w leczeniu chorób narządu ruchu i chorób reumatycznych. W 2013 r. gmina uzyskała koncesję na eksploatację tego złoża. Ponadto, od 2019 r. w Grabniku, koło Krasnobrodu, wydobywana jest naturalna woda mineralna Rodowita z Roztocza.

Czynnikiem integrującym analizowany obszar pod względem geograficznym i krajobrazowym jest **Roztocze**, cechujące się charakterystycznym ukształtowaniem terenu. Obszar ten wyróżnia również bogactwo przyrodnicze w formie unikatowych siedlisk fauny i flory. Znaczną część gmin partnerskich zajmuje **system obszarów chronionych**, w którym rdzenną strefę stanowi **Roztoczański Park Narodowy**, wokół którego rozmieszczone są formy ochrony o mniejszym rygorze ochronnym. Roztoczański Park Narodowy – zajmuje powierzchnię 8 482 ha, obejmując najcenniejsze przyrodniczo obszary Roztocza. Głównym celem utworzenia Roztoczańskiego Parku Narodowego była ochrona zróżnicowanych ekosystemów leśnych Roztocza Środkowego. Roztoczański Park Narodowy to najbardziej zalesiony park narodowy w Polsce – lasy obejmują 93,81% powierzchni Parku. Wyróżniają go wysokie walory przyrodnicze przejawiające się różnorodnością zbiorowisk roślinnych i bogactwem flory. Na jego obszarze występuje wiele ważnych gatunków drzew lasów zachodnioeuropejskich – jodły, buku, jaworu, lipy szerokolistnej, świerku i cisu. W celu pełniejszej ochrony, na terenie parku, stworzono **5 obszarów ochrony ścisłej**: Bukowa Góra, Czerkies, Jarugi, Międzyrzeki i Nart. Niemalże cały obszar parku leży na terenie gminy Zwierzyniec, a jedynie jego niewielki fragment położony jest w północnej części gminy Józefów.

Na terenie gmin partnerskich znajdują się również **trzy parki krajobrazowe**:

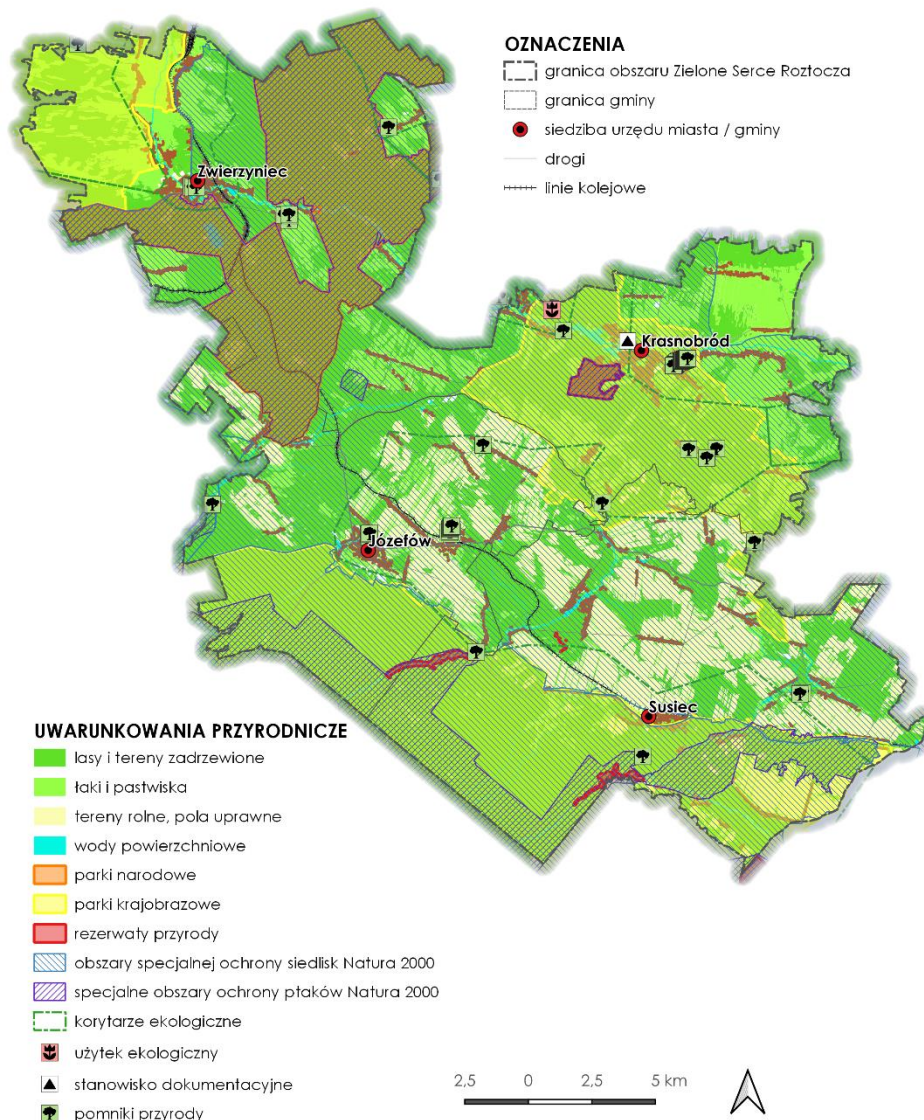
- **Krasnobrodzki Park Krajobrazowy**, utworzony w celu zachowania unikatowych wartości przyrodniczych, historycznych, kulturowych i krajobrazowych Roztocza Środkowego, a w szczególności zwartych kompleksów lasów mieszanych z dużą domieszką jodły wraz z charakterystyczną florą i fauną.
- **Park Krajobrazowy Puszczy Solskiej**, którego celem ochrony są zwarte kompleksy leśne o charakterze puszczańskim oraz krajobraz dolin rzek tworzących przełomy w strefie krawędziowej Roztocza i Kotliny Sandomierskiej.
- **Szczebrzeszyński Park Krajobrazowy**, utworzony dla ochrony rzeźby terenu wschodniej części Roztocza Zachodniego z jedną z najważniejszych w kraju siecią wąwozów lessowych oraz w celu zabezpieczenia przed degradacją naturalnych dolin rzek Wieprza, Gorajca i Poru.

Ochrona krajobrazu w Zwierzyncu wynika z wpisania części układu przestrzennego do rejestru zabytków. Zabytek obejmuje zabudowę, zadrzewienie, wody, ciągi komunikacyjne oraz ukształtowanie terenu, co podkreśla unikalny charakter krajobrazu kulturowego Zwierzynca.

Obszary wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi i krajobrazowymi objęto ochroną rezerwatową – na analizowanym obszarze ustanowiono **trzy rezerваты przyrody**: rezerwat Czartowe Pole, którego celem jest zachowanie przełomu i doliny rzeki Sopot, rezerwat Święty Roch, chroniący najcenniejsze fragmenty borów jodłowych i mieszanych oraz rezerwat Nad Tanwią, mający na celu ochronę najpiękniejszych fragmentów dolin rzeki Jeleń i Tanew. Na terenie gmin

partnerskich, w ramach europejskiego programu **Natura 2000**, utworzono **5 specjalnych obszarów ochrony siedlisk** o łącznej powierzchni 13 545,1 ha oraz **2 obszary specjalnej ochrony ptaków**, które zajmują 54 662,0 ha. Kolejne formy ochrony przyrody to liczne **pomniki przyrody** ożywionej (pojedyncze drzewa oraz grupy drzew) i nieożywionej, **stanowisko dokumentacyjne** Kamieniołom w gminie Krasnobród, chroniące wyrobisko po eksploatacji skał oraz **użytek ekologiczny** Belfond, obejmujący obszar źródeł z przyległymi mokradłami, oczkami wodnymi i lasem, będący między innymi ostoją bobrów.

Ryc. 3. Obszary chronione na terenie partnerstwa Zielone Serce Roztocza

Źródło: Opracowanie własne.

Obszar partnerstwa w całości znajduje się w obrębie **Transgranicznego Rezerwatu Biosfery „Roztocze”**, utworzonego w dniu 19 czerwca 2019 r., decyzją Międzynarodowej Rady Koordynacyjnej Programu Człowiek i Biosfera UNESCO. Obszar rezerwatu wynoszący łącznie 371 902 ha zlokalizowany jest w województwie lubelskim i podkarpackim, obejmując swoim zasięgiem powiaty: janowski, zamojski, biłgorajski, tomaszowski i lubaczowski oraz powiaty: jaworowski, żółkiewski i lwowski na Ukrainie. W skład rezerwatu w Polsce wchodzi Roztoczański Park Narodowy, 18 rezerwatów przyrody, 4 parki krajobrazowe, obszary Natura 2000, w tym

4 obszary specjalnej ochrony ptaków i 15 specjalnych obszarów ochrony siedlisk. Dla krajowego rezerwatu wyznaczone zostały trzy strefy: strefa rdzenna, której zadaniem jest ochrona przyrody oraz zapewnienie możliwości monitorowania i badania procesów przyrodniczych, strefa buforowa, która może być użytkowana m.in. do celów badawczych, szkoleniowych, leśnych, turystycznych i rolniczych oraz strefa przejściowa, która obejmuje tereny, na których aktywność ludzka skupia się na dążeniu do rozwoju gospodarczego i cywilizacyjnego, odbywającego się na zasadach zrównoważonego rozwoju. Celem Transgranicznego Rezerwatu Biosfery „Roztocze” jest kreowanie zrównoważonych relacji między ludźmi i biosferą w obszarze Roztocza po obu stronach granicy Unii Europejskiej oraz kreowanie rozwoju społeczno-gospodarczego sprzyjającego budowaniu tożsamości kulturowej regionu. Transgraniczny Rezerwat Biosfery ma na celu ochronę różnorodności biologicznej i poprawę zdolności obserwowania zmian ekologicznych w obszarze regionu. Służyć ma także pobudzaniu społecznej świadomości powiązań istniejących pomiędzy różnorodnością ekologiczną i kulturą.

Obszar partnerstwa Zielone Serce Roztocze leży w strefie **przyrodniczych obszarów funkcjonalnych zidentyfikowanych w ramach Krajowej Sieci Ekologicznej ECONET-PL**. Ponadto przez obszar funkcjonalny przebiegają **korytarz ekologiczny** o istotnym znaczeniu dla krajowych i europejskich powiązań przyrodniczych - Korytarz Południowo-Centralny (KPdC), który łączy Roztocze z Lasami Janowskimi, Puszcą Sandomierską i Świętokrzyską, Przedborskim Parkiem Krajobrazowym, Załęczańskim Parkiem Krajobrazowym oraz korytarze uzupełniające, łączące obszary siedliskowe położone wewnątrz kraju z korytarzami głównymi.

2.2. Społeczeństwo

Według danych GUS w 2023 r. obszar partnerstwa Zielone Serca Roztocza zamieszkiwało łącznie **26 061 osób** (13 207 kobiet i 12 854 mężczyzn), co stanowiło zaledwie 1,3% ludności województwa lubelskiego. Największy odsetek stanowili mieszkańcy gminy Susiec (26,6%), a najmniejszy gminy Zwierzyniec (23,4%). Obszar gmin partnerskich wyróżnia stosunkowo **niski wskaźnik gęstości zaludnienia** – średnia gęstość zaludnienia wynosiła w 2023 r. 46 osób/km² i była prawie dwukrotnie niższa niż średnia gęstość zaludnienia na terenie województwa lubelskiego (84 osoby/km²).

Istotnym uwarunkowaniem wpływającym na kierunki rozwoju obszaru funkcjonalnego są **niekorzystne uwarunkowania demograficzne**, w szczególności odpływ młodych ludzi do dynamiczniej rozwijających się aglomeracji, niskie wskaźniki urodzeń oraz postępujący proces starzenia się społeczeństwa.

Na przestrzeni ostatnich lat odnotowuje się **spadek liczby ludności** w gminach partnerskich – od 2010 r. liczba mieszkańców tego terenu zmniejszyła się o 3 283 osoby, co stanowi 11,2% ludności zamieszkującej obszar w 2010 r. Spadek mieszkańców wynika zarówno z **ujemnego przyrostu naturalnego**, jak i **niekorzystnego salda migracji**. Zła sytuacja dotycząca odpływu migracyjnego ludności spowodowana jest przede wszystkim **przyczynami ekonomicznymi**, tj. chęcią poprawy warunków bytowych, lepszą dostępnością do pracy w większych ośrodkach miejskich, a także emigracją młodych ludzi w celu podjęcia nauki w ośrodkach akademickich znajdujących się poza obszarem funkcjonalnym. Jest to zjawisko bardzo negatywne, w szczególności ze względu na fakt, że migracja jest procesem selektywnym – wyraźnie wyższe od średnich są wskaźniki migracji dla ludzi młodych, o wyższym poziomie wykształcenia. W rezultacie znaczące ujemne saldo migracji może oznaczać odpływ najlepszej, z punktu widzenia ekonomicznej przyszłości obszaru, części jego mieszkańców. Nie dość, że obserwuje się w takiej sytuacji odpływ ludzi o wysokim potencjale, to

dotatkowo w przyspieszonym tempie postępuje proces starzenia się społeczności, także za sprawą spadającego przyrostu naturalnego, będącego konsekwencją odpływu kobiet w wieku produkcyjnym. **Powstrzymanie migracji osób młodych** jest wyzwaniem, które wymaga zróżnicowanego podejścia i długofalowej strategii. Istnieje wiele czynników, które wpływają na decyzje młodych ludzi o emigracji, takie jak brak perspektyw zawodowych, brak dostępu do edukacji, usług kulturalnych. Skutecznymi narzędziami w walce z emigracją młodych osób z obszaru partnerstwa mogą być działania polegające **na tworzeniu atrakcyjnych miejsc pracy, wsparciu przedsiębiorczości osób młodych, poprawie jakości życia poprzez inwestycje w infrastrukturę, kulturę, sport, opiekę zdrowotną i inne usługi publiczne** czy **budowie i modernizacji mieszkań socjalnych**, zapewniających dostępność tańszego zakwaterowania.

Niepokojąca jest również utrzymująca się **niekorzystna struktura wiekowa populacji** i rosnący wskaźnik obciążenia demograficznego osobami starszymi. W 2023 r. na obszarze gmin partnerskich w strukturze wieku ludności, według ekonomicznych grup wieku, dominowały osoby w wieku produkcyjnym – 59,2%. Ludność w wieku przedprodukcyjnym stanowiła jedynie 15,8%, a w wieku poprodukcyjnym aż 25,0% mieszkańców tych jednostek. Oznacza to, że w 2023 r. co czwarty mieszkaniec obszaru miał ponad 65 lat. Co więcej z roku na rok następuje wzrost odsetka ludności w wieku poprodukcyjnym, przy jednoczesnym spadku udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym. **Proces demograficznego starzenia się społeczeństwa** wynika bezpośrednio z niskiego przyrostu naturalnego, zwłaszcza z malejącej dzietności, przy jednocześnie wydłużającym się okresie przeciętnego dalszego trwania życia.

Analiza danych demograficznych wskazuje na konieczność podjęcia działań w zakresie **zahamowania odpływu ludności z terenu partnerstwa** oraz **powstrzymania negatywnych trendów demograficznych** związanych ze starzeniem się społeczeństwa. Tworzenie nowych miejsc pracy, a także aktywizacja zawodowa osób młodych na lokalnym rynku pracy są niewątpliwie głównymi wyzwaniami przed jakimi stoją gminy. Priorytetem są również **działania stymulujące rozwój lokalnej przedsiębiorczości**, jak i **lepsze wykorzystanie lokalnych zasobów w sferze produkcji i świadczenia usług**, również tych związanych z rozwojem turystyki, kultury i sportu. Dzięki działaniom proinwestycyjnym negatywne tendencje demograficzne mogą zostać odwrócone. Konieczne jest również dostosowanie działań związanych z **rozwojem infrastruktury społecznej** do potrzeb powiększającej się społeczności osób starszych, a także **rozwoju usług społecznych z zakresu opieki i aktywizacji osób starszych i długotrwale chorych**. Należy również założyć, że w kolejnych latach będzie wzrastało zapotrzebowanie na różne formy **wsparcia seniorów** tj. usługi w miejscu zamieszkania, placówki pobytu całodobowego oraz wsparcia środowiskowego.

Liczba **organizacji pozarządowych** działających na obszarze partnerstwa świadczy o dużej aktywności społeczności lokalnych i przyczynia się do rozwoju kapitału społecznego. Gmina Józefów jest krajowym liderem ekonomii społecznej wspierającym przedsiębiorstwa społeczne i działalność wspomagającą reintegrację, aktywizację zawodową i integrację społeczną osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. W celu dalszego rozwoju aktywności społeczności lokalnej należy **wspierać inicjatywy kulturalne i społeczne integrujące środowisko lokalne**. W obliczu depopulacji i starzenia się mieszkańców władze samorządowe powinny dążyć do zwiększenia **aktywności i integracji społecznej** przez rozwijanie organizacji pozarządowych, a także aktywnie angażować mieszkańców w realizację wspólnych przedsięwzięć rozwojowych. Konieczne jest wsparcie stowarzyszeń, organizacji i grup nieformalnych prowadzących działalność na obszarze partnerstwa oraz podjęcie działań promocyjnych, kulturalnych, rekreacyjnych, edukacyjnych i sportowych aktywizujących społeczność lokalną. Umacnianie więzi rodzinnych, międzypokoleniowych

i społecznych oraz zachęcanie do współpracy przyniesie wymierne korzyści. Mieszkańcy, którzy czują się związani z miejscem zamieszkania, rzadziej podejmują decyzję o emigracji, przeciwnie, ich lokalny patriotyzm pobudza ich do działania na rzecz rozwoju miejsca, w którym żyją. Poczucie tożsamości lokalnej i znajomość historii może być czynnikiem, który zatrzymuje migrację młodych ludzi. Działania promujące tożsamość lokalną, międzypokoleniową współpracę oraz rozwój edukacji i kultury mogą przyczynić się do zmniejszenia migracji.

Niewątpliwym potencjałem partnerstwa, który warto dalej rozwijać są aktywnie działające podmioty ekonomii społecznej. **Ekonomia społeczna** promuje włączenie społeczne poprzez tworzenie szans dla osób wykluczonych z rynku pracy, takich jak osoby z niepełnosprawnościami, czy osoby długotrwale bezrobotne. Daje im szansę na zatrudnienie i aktywne uczestnictwo w życiu społecznym. Inicjatywy ekonomii społecznej budują społeczności lokalne poprzez kreowanie sieci wsparcia, współpracy i solidarności. To promuje więzi społeczne i wzmacniając kapitał społeczny w poszczególnych gminach i na obszarze partnerstwa.

Na obszarze partnerstwa funkcjonują również jednostki **Ochotniczych Straży Pożarnych**. Ochotnicze Straże Pożarne (OSP) pełnią ważną rolę w społecznościach, wspierając profesjonalne służby straży pożarnej i reagując na sytuacje awaryjne związane z pożarami, wypadkami drogowymi, klęskami żywiołowymi i innymi zagrożeniami. Pomimo systematycznie otrzymywanej pomocy jednostki OSP napotyka wiele przeszkód i ograniczeń w swojej społecznej działalności na rzecz bezpieczeństwa publicznego. **Szczególnie duże są potrzeby w zakresie wyposażenia jednostek w specjalistyczny sprzęt**, remontu remiz oraz podnoszenia kwalifikacji osób zaangażowanych w ich działalność. Obecny stan posiadanych pojazdów gaśniczych często nie odpowiada współczesnym standardom ani potrzebom wynikającym z charakterystyki terenu. Obszar partnerstwa charakteryzuje się dużą liczbą obszarów cennych przyrodniczo oraz znaczną lesistością, co zwiększa ryzyko wystąpienia pożarów, szczególnie w okresach suszy. Lasy, które zajmują istotną część tego terenu, stanowią wyjątkowe środowisko naturalne, wymagające szczególnej ochrony. W związku z tym, szybka i skuteczna interwencja w przypadku pożaru jest kluczowa, aby minimalizować szkody w ekosystemach oraz chronić zarówno przyrodę, jak i mieszkańców.

2.3. Gospodarka i rynek pracy

Mimo systematycznego wzrostu liczby osób pracujących i jednoczesnego spadku liczby osób bezrobotnych obszar partnerstwa zmagają się z licznymi **problemami związanymi ze strukturą zatrudnienia i bezrobocia**. Dotyczy to przede wszystkim wysokiego bezrobocia wśród ludzi młodych, w tym osób wchodzących na rynek pracy, bezrobocia osób po 50 roku życia oraz istnienia ukrytego bezrobocia (bezrobocia agrarnego). Najistotniejszym problemem obszaru jest jednak **bezrobocie długotrwałe**, dotykające ponad połowę zarejestrowanych bezrobotnych.

Zjawisko bezrobocia, a w szczególności bezrobocia długookresowego, jest na ogół przyczyną innych problemów społecznych. Osoby bezrobotne są bardziej zagrożone ubóstwem, wykluczeniem społecznym, a nawet problemami zdrowotnymi. Przyczynami przedłużania się okresu pozostawania bez pracy większości osób długotrwale bezrobotnych jest **niskie wykształcenie** oraz **brak kwalifikacji zawodowych i doświadczenia zawodowego**. Bezrobocie długotrwałe jest wysoce niekorzystne społecznie, wpływa bowiem zarówno na warunki bytowe rodziny (długotrwały brak stałego wynagrodzenia), jak i na kondycję psychiczną i społeczną osoby pozostającej bez pracy. Ponadto, wśród osób długotrwale bezrobotnych następuje dezaktualizacja kwalifikacji zawodowych, a ich aktywizacja zawodowa i przywrócenie do grona pracujących staje się bardzo

trudne. Osoby, które pozostają bez pracy przez dłuższy czas, mają większe problemy ze znalezieniem zatrudnienia, ponieważ tracą motywację, pewność siebie i umiejętności. Długotrwały brak stałego wynagrodzenia prowadzi również często do uzależnienia finansowego od transferów z pomocy społecznej i oddalenia od rynku pracy.

Problemem rynku pracy pozostaje także **niedopasowanie do potrzeb pracodawców kwalifikacji osób poszukujących pracy**. Dodatkowo, przy relatywnie niskiej stopie bezrobocia, wyzwaniem jest nie tyle samo obniżanie jego poziomu, lecz skuteczna aktywizacja zawodowa osób będących w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy, a także pomoc w uzyskaniu lepszej jakości zatrudnienia, tak aby przeciwdziałać zjawisku tzw. ubogich pracujących

Obszar Zielonego Serca Roztocza to obszar typowo rolniczy, o tradycyjnym sposobie prowadzenia gospodarstw rolnych. **Gospodarstwa rolne** charakteryzuje **niekorzystna struktura wielkościowa** oraz **rozdrobniona struktura gruntów**. Na obszarze gmin partnerskich dominują małe gospodarstwa rolne o powierzchni do 5 ha, charakteryzujące się niewielką produktywnością. Niewiele gospodarstw rolnych produkuje towar na rynek, a zajmują się one przede wszystkim produkcją na własne potrzeby. Wśród gospodarstw rolnych dominują tradycyjne metody produkcji, bez nadmiernego stosowania środków chemicznych do nawożenia i ochrony upraw, co stanowi czynnik sprzyjający rozwojowi rolnictwa ekologicznego. Struktura klas bonitacyjnych gleb oraz duży udział gleb słabej i średniej jakości determinuje kierunki upraw polowych – na obszarze funkcjonalnym wśród najpopularniejszych upraw dominowały różne gatunki zbóż oraz ziemniaki. Tradycyjne kierunki dominowały również w hodowli zwierząt gospodarskich – najwięcej gospodarstw na obszarze gmin partnerskich prowadziło hodowlę trzody chlewnej, drobiu i bydła.

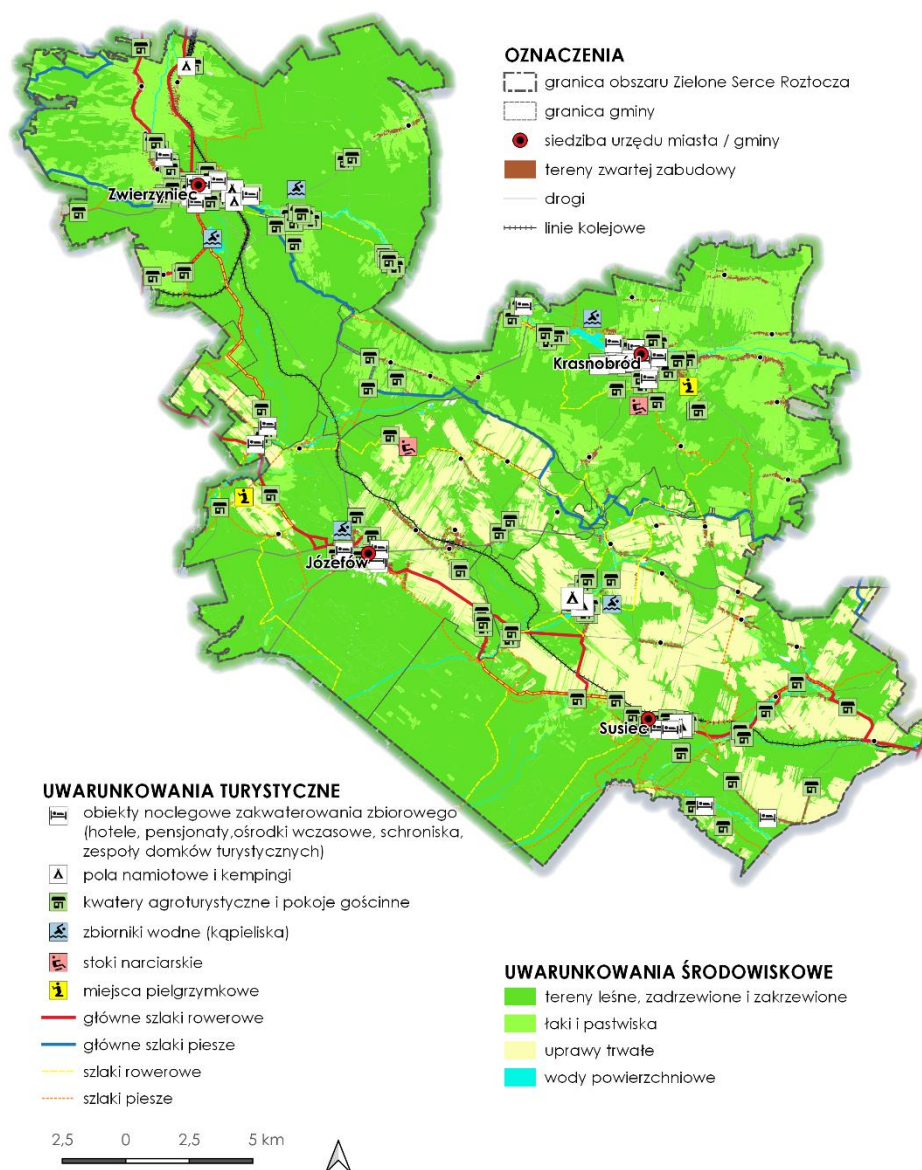
Obszar charakteryzuje się dość **niskim stopniem nasycenia przedsiębiorczością** i znaczną koncentracją geograficzną zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na obszarach miejskich. Wskaźnik przedsiębiorczości obszaru, obrazujący liczbę podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 1 000 mieszkańców, na koniec 2023 r. wyniósł 95 i był niższy od średniej wartości dla województwa lubelskiego (105). Na terenie Zielonego Serca Roztocza przeważają **podmioty gospodarcze o profilu handlowym i usługowym oraz wykorzystujące lokalne zasoby** - zakłady drzewne i meblarskie, wytwórnie wód mineralnych oraz zakłady przetwórstwa rolno – spożywczego. Ponad 80% podmiotów to osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą.

Na rozwój społeczno-gospodarczy obszaru determinujący wpływ mają funkcje turystyczne, wypoczynkowe i uzdrowiskowe. Obszar posiada uznany, wysoki, wynikający z unikalnego w skali kraju krajobrazu naturalno-kulturowego **potencjał turystyczny**. Do głównych walorów przyrodniczych inicjujących ruch turystyczny i stanowiących najczęstsze motywy przyjazdu turystów na obszar Zielonego Serca Roztocza należą walory krajobrazowe i przyrodnicze, ukształtowanie terenu wraz z budową geologiczną, występowanie terenów rekreacyjnych – głównie obszarów zielonych (lasów), wód powierzchniowych (zbiorniki wodne o charakterze rekreacyjnym) oraz obiektów i obszarów przyrodniczych prawnie chronionych, stanowiących atrakcje turystyczne. **Walory krajoznawcze** obszaru, a w szczególności Roztoczańskiego Parku Narodowego, predestynują ten obszar do rozwoju turystyki i rekreacji przyjaznej środowisku: przyrodniczej, kulturowej, zdrowotnej, agroturystyki oraz różnych form turystyki aktywnej (zwłaszcza wędrówek pieszych, rowerowych, kajakowych, jeździectwa, wędkarstwa). **Walory historyczne**, w szczególności obszar zabytkowy Zwierzyńca, stanowią kluczowy element krajobrazu Zielonego Serca Roztocza. Obszar ten jest wpisany do rejestru zabytków, a jego ochrona wspiera rozwój turystyki kwalifikowanej, w tym kulturowej i przyrodniczej.

Obszar Zielonego Serca Roztocza charakteryzuje się rozbudowaną i stosunkowo dobrze rozwiniętą **bazą noclegową i gastronomiczną**. Na obszarze partnerstwa znajdują się liczne obiekty zakwaterowania zbiorowego (hotele, pensjonaty, ośrodki wczasowe, zespoły domków turystycznych, schroniska, kempingi, pola biwakowe) oraz indywidualnego (gospodarstwa agroturystyczne, kwatery prywatne). Widoczna jest wyraźna koncentracja obiektów noclegowych na terenie czterech głównych miejscowości obszaru, w szczególności w Zwierzyńcu i Krasnobrodzie. Liczne obiekty noclegowe (w szczególności obiekty noclegowe zakwaterowania indywidualnego) znajdują się również w mniejszych miejscowościach obszaru.

Przez teren Zielonego Serca Roztocza przebiegają liczne **szlaki piesze, rowerowe, kajakowe oraz ścieżki edukacyjne łączące obszary atrakcyjne turystycznie i integrujące poszczególne gminy partnerskie w jednolity obszar funkcjonalny**.

Ryc. 4. Infrastruktura turystyczna na terenie partnerstwa Zielone Serce Roztocza

Źródło: Opracowanie własne.

Bardzo ważną zarówno w zakresie turystyki jak i komunikacji wewnętrznej spełniają **szlaki rowerowe** – trasy wycieczkowe dla rowerzystów, oznaczone specjalnymi symbolami wyznaczającymi ich przebieg i ułatwiającymi odnalezienie właściwej drogi oraz trasy rowerowe – ciągi komunikacyjne przeznaczone dla ruchu rowerowego. Najważniejszym szlakiem rowerowym przecinającym obszar Zielonego Serca Roztocza z północy na południe jest Wschodni Szlak Rowerowy (Green Velo) – na opisywanym obszarze szlak przebiega przez gminę Zwierzyniec, Józefów i Susiec, aż do granicy z województwem podkarpackim w miejscowości Maziły. Wśród innych ważnych szlaków i tras rowerowych obszaru należy wymienić: Centralny Szlak Rowerowy Roztocza, trasę rowerową w Roztoczańskim Parku Narodowym do Florianki, trasę rowerową Ziemi Józefowskiej na Roztoczu, Roztoczański Szlak Rowerowy, trasę rowerową Susiec – Borowe Młyny, Szlak rowerowy Szlak Łosiowy (znakowany kolorem niebieskim), Szlak rowerowy Pętla Jakubowicka, Szlak rowerowy Na Figarnię, Szlak rowerowy Sztolnie na Wzgórzu Hołda, Szlak rowerowy Czarna Perła.

Szlaków i tras rowerowych nie należy mylić z **drogami dla rowerów** (ścieżkami rowerowymi), czyli wydzielonymi pasami terenu przeznaczonymi dla ruchu rowerowego. Według danych GUS z 2023 r. na obszarze funkcjonalnym istniało ponad 50 km ścieżek rowerowych zlokalizowanych na terenie gmin partnerskich. Liderami obszaru pod względem ilości dróg rowerowych są gmina Susiec – 21,7 km oraz gmina Józefów – 18,5 km. Rolę rowerowej stolicy obszaru pełni Józefów, który to miano zawdzięcza zarówno systematycznie rozbudowywanej infrastrukturze, licznym opracowaniom – mapom i folderom dotyczącym turystyki rowerowej na Roztoczu Środkowym, jak też aktywności stowarzyszenia Józefowska Kawaleria Rowerowa. **Istniejąca sieć ścieżek rowerowych, a także rosnące zainteresowanie turystyką aktywną powinno być zachętą dla jednostek samorządu terytorialnego do prowadzenia działań, które będą miały wpływ na jeszcze większą popularność zeroemisyjnych środków transportu.**

Na obszarze Zielonego Serca Roztocza istnieje wiele wyznaczonych **pieszych szlaków turystycznych**. Najważniejsze szlaki piesze to: Krawędziowy Szlak Roztocza, Centralny Szlak Roztocza, Szlak roztoczański, Szlak „Szumów”, Szlak „im. Aleksandry Wachniewskiej”, Szlak „im. Władysławy Podobińskiej”, Szlak „Ziemi Józefowskiej”, Szlak walk partyzanckich.

Oprócz szlaków pieszych i rowerowych, obszar Zielonego Serca Roztocza bogaty jest w ofertę **ścieżek edukacyjnych i poznawczych**. Na analizowanym terenie znajdują się m.in.: ścieżka dydaktyczna na Bukową Górę, ścieżka przyrodniczo – dydaktyczna „Czartowe Pole”, ścieżka przyrodnicza po rezerwacie Świętego Rocha oraz ścieżka przyrodniczo-dydaktyczna „Nad Tanwią”. Ponadto, w ostatnim czasie na obszarze funkcjonalnym powstały liczne **trasy do uprawiania nordic walking** o zróżnicowanym stopniu trudności, dostosowane do potrzeb osób w różnym wieku.

Przez gminy partnerskie przebiega również **Szlak Geoturystyczny Roztocza Środkowego**. To szlak tematyczny, przyrodniczo-kulturowy, spinający w formie blisko 80-kilometrowej pętli wiele interesujących atrakcji turystycznych. Jest to szlak zarówno dla pieszych, osób zmotoryzowanych, jak i rowerzystów. Przebieg szlaku wytyczono na terenie gminy Józefów, Krasnobród i Susiec, Nadleśnictwa Józefów i Zwierzyniec oraz Roztoczańskiego Parku Narodowego, przyjmując jako priorytet walory geologiczne wybranych miejsc. Jednocześnie na trasie szlaku nie brakuje walorów krajobrazowych, przyrodniczych i kulturowych Roztocza Środkowego. Szlak przebiega przez trzy parki: dwa krajobrazowe: Puszczy Solskiej i Krasnobrodzki oraz Roztoczański Park Narodowy, a także dwa rezerваты przyrody. Miejsca szczególnie interesujące na szlaku to: kamieniołomy – w Józefowie, Szopowym, Krasnobrodzie, Nowinach; sztolnie w Senderkach; góra Wapielnia;

rezerwy: „Nad Tanwią” i „Czartowe Pole” oraz pracownia rzeźbiarska w Majdanie Nepryskim. **Szlak, utworzony przy współudziale środków europejskich, wymaga obecnie rewitalizacji – konieczne jest jego oznakowanie oraz wyposażenie w niezbędną infrastrukturę turystyczną.**

Obszar posiada również sprzyjające warunki klimatyczne do rozwoju **turystyki wodnej** oraz odpowiednie warunki hipsometryczne dla **uprawiania sportów zimowych**. Na obszarze funkcjonalnym znajdują się dwa stoki narciarskie: stok narciarski Szopowe w gminie Józefów oraz stok narciarski Chełmowa Góra w Krasnobrodzie. Do najważniejszych **zbiorników wodnych**, wykorzystywanych w celach reakcyjnych, należą natomiast zalew w Krasnobrodzie, kompleks stawów Echo, zalew Rudka w Zwierzyńcu, zalew w Józefowie oraz zalew w Majdanie Sopockim. Do turystyki wodnej należy zaliczyć również wędkarstwo, które na obszarze funkcjonalnym cieszy się dużą popularnością. Ważną rolę w kreowaniu **turystyki wodnej** odgrywają również spływy kajakowe - najpopularniejsze z nich organizowane są na rzekach: Tanew w gminie Susiec i Józefów oraz Wieprz w gminie Zwierzyniec i Krasnobród.

Wymienione szlaki i trasy mają zauważalny potencjał dla przyciągnięcia turystów i mogą stanowić podstawę dla kreowania spójnych i kompleksowych produktów turystycznych, co częściowo zostało już wykorzystane. Niezbędne są jednak dalsze działania mające na celu **rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej** integrującej gminy partnerstwa. Konieczne jest również **zagospodarowanie przestrzeni publicznych** – zbiorników wodnych, dolin rzecznych, parków, skwerów, zieleńców, parkingów w celu stworzenia miejsc przyjaznych oraz dostępnych dla lokalnej społeczności i turystów.

Występowanie na obszarze gminy Krasnobród surowców leczniczych - wód mineralnych i kopaliny leczniczych (torfów) stanowi podstawę funkcjonowania **zakładów leczniczych i uzdrowiskowych** – częstych punktów docelowych wyjazdów turystycznych. Funkcjonowanie **uzdrowiska Krasnobród** oparto na złożach borowinowych w Majdanie Wielkim. O uzdrowiskowym charakterze okolic Krasnobrodu decydują również sprzyjające warunki bioklimatyczne (klimat o właściwościach leczniczych). Działalność realizowana w gminie, związana ze świadczeniem usług lecznictwa uzdrowiskowego, obejmuje leczenie chorób przewlekłych, rehabilitację, profilaktykę, edukację i promocję zdrowia.

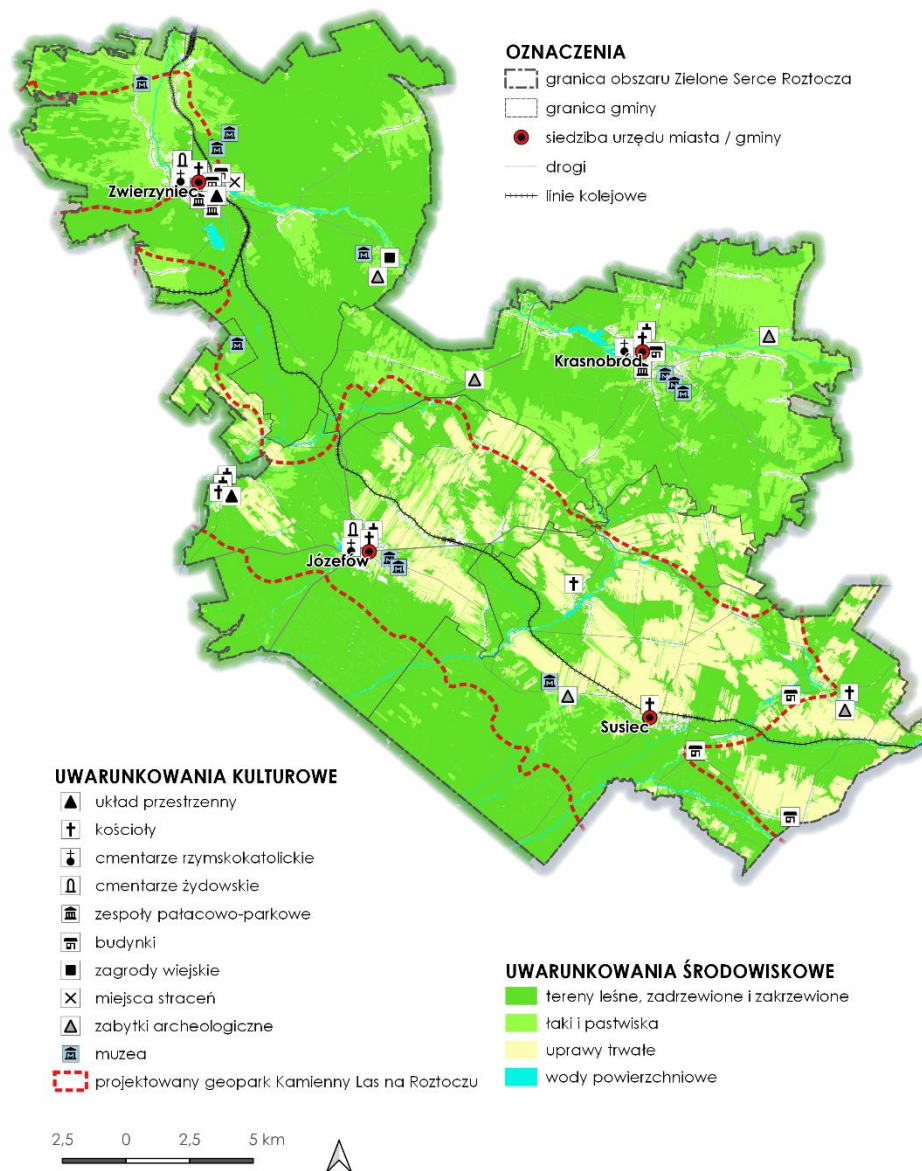
Obok walorów przyrodniczych istotnym elementem rozwoju turystyki są **obiekty dziedzictwa kulturowego i zespoły zabytków**. Obszar Zielonego Serca Roztocza posiada bogatą historię związaną przede wszystkim z Ordynacją Zamojską, która wywarła silny wpływ na dziedzictwo kulturowe tego terenu. Pozostałością dziejów historycznych obszaru Zielonego Serca Roztocza są liczne zabytki architektury – zgodnie z wykazem zabytków wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych i zabytków archeologicznych województwa lubelskiego, prowadzonym przez Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na obszarze funkcjonalnym znajduje się **blisko 40 zabytków architektury i budownictwa**.

Do najważniejszych obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków należą:

- układy przestrzenne: część układu przestrzennego Zwierzyńca wraz z istniejącą zabudową, zadrzewieniem, wodami, ciągami komunikacyjnymi i ukształtowaniem krajobrazu terenu, układ przestrzenny wsi Górecko Kościelne, wraz z zabudową, zadrzewieniem, ciekami wodnymi i ukształtowaniem terenu;
- kościoły i kaplice: kościół filialny rzymskokatolicki pw. św. Jana Nepomucena w Zwierzyńcu; kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Stanisława Biskupa oraz kaplice pw. św. Stanisława

Biskupa, zwane „Pod dębami” i „Na wodzie” w Górecku Kościelnym; zespół klasztorny poddominikański w Krasnobrodzie; kaplica pw. św. Rocha wraz najbliższym otoczeniem w Krasnobrodzie; kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny w Józefowie; dawna bożnica w Józefowie; kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Opieki św. Józefa NMP i św. Michała Archanioła w Łosińcu (dawna cerkiew unicka) z wyposażeniem wnętrza, dzwonnica, cmentarz przykościelny z drzewostanem; kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Tomasza Apostoła w Majdanie Sopockim; kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Jana Nepomucena w Suścu;

Ryc. 5. Dziedzictwo kulturowe na terenie partnerstwa Zielone Serce Roztocza

Źródło: Opracowanie własne.

- cmentarze: układ przestrzenny najstarszej części cmentarza grzebalnego – parafialnego wraz z nagrobkami oraz drzewostanem w Zwierzyńcu; cmentarz żydowski przy ul. Rudka w Zwierzyńcu; cmentarz grzebalny z drzewostanem, ogrodzeniem i nagrobkami oraz cmentarz żydowski w Józefowie; cmentarz grzebalny (parafialny rzymskokatolicki i prawosławny) wraz z drzewostanem i nagrobkami w Krasnobrodzie;

- zespoły pałacowo-parkowe: zespół pałacowo-parkowy w Krasnobrodzie; zespół Zarządu Ordynacji Zamojskiej w Zwierzyńcu; zespół Rezydencji Plenipotenty Ordynacji w Zwierzyńcu;
- zagrody wiejskie: zagroda wiejska w Guciowie;
- budynki mieszkalne i gospodarcze: browar w Zwierzyńcu; wyluszcarnia nasion w Zwierzyńcu; budynek dawnej apteki w Krasnobrodzie; strażnica graniczna we wsi Paary; młyn wodny w Rybnicy; młyn wodny „Świdry” wraz z najbliższym otoczeniem w Wólce Łosinieckiej;
- miejsca straceń: plac przy ul. 2 Lutego w Zwierzyńcu;
- zabytki archeologiczne: cmentarzyska kurhanowe oraz grodzisko wczesnośredniowieczne w Guciowie; cmentarzysko kurhanowe w Dominikanówce; kopiec ziemny – stanowisko archeologiczne w wsi Malewsczyzna; zespół kopców ziemnych tworzących cmentarzysko kurhanowe w Łosińcu; grodzisko otoczone wałami, tzw. „Kościółek” w m. Susiec.

Obiekty zabytkowe – wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków – z jednej strony stanowią oczywisty potencjał, jeśli chodzi o dziedzictwo kulturowe, z drugiej strony jednak bardzo często znajdują się one w złym stanie technicznym, wymagającym szerokich prac konserwatorsko-remontowych. **Odnowienie zabytków nie tylko pomoże w zachowaniu i chronieniu dziedzictwa kulturowego, lecz również stworzy możliwość wykorzystywania ich jako miejsca wypoczynku i rekreacji.** Może to być doskonały sposób na przyciągnięcie turystów oraz zapewnienie korzyści mieszkańcom. Rewitalizacja tych obiektów przyczyni się również do przywrócenia życia i aktywności gospodarczej zaniedbanym terenom.

Znaczącym walorem kultury i dziedzictwa kulturowego są również znajdujące się na obszarze funkcjonalnym **muzea, placówki muzealne i miejsca martyrologii**: Izba pamięci Adama Grochowicza w Miejskim Ośrodku Kultury w Józefowie, Izba Pamięci Mieczysława Romanowskiego w Józefowie, Muzeum Sztuki Sakralnej w Krasnobrodzie, Krasnobrodzkie Muzeum Parafialne w Krasnobrodzie, Muzeum Wieńców Dożynkowych w Krasnobrodzie, Pawilon Geoturystyczny w Józefowie, Muzeum Pożarnictwa w Oseredku (gmina Susiec), Ośrodek Edukacyjno-Muzealny Roztoczańskiego Parku Narodowego w Zwierzyńcu, Muzeum Etnograficzno-Przyrodnicze w Guciowie (gmina Zwierzyniec), Izba Leśna we Floriance (gmina Józefów), Izba Pamięci w Topólczy (gmina Zwierzyniec), Zwierzyniecka Izba Muzealna im. Jana Budzyńskiego w Zwierzyńcu.

Należy również wskazać, że obszar partnerstwa leży w zasięgu projektowanego **geoparku „Kamienny Las na Roztoczu”**. Projektowany geopark położony jest na obszarze powiatów zamojskiego, biłgorajskiego i tomaszowskiego w województwie lubelskim oraz powiatu lubaczowskiego w województwie podkarpackim. W jego obrębie znalazły się obszary Roztocza najciekawsze pod względem geologicznym i geomorfologicznym, a jego zasięg jest determinowany występowaniem geostanowisk ze skrzemieniałym drewnem, będącym symbolem Geoparku. W obszarze projektowanego Geoparku znalazły się wzniesienia Roztocza zbudowane ze skał wapiennych z okresu górnej kredy, margli, opok i gezów oraz utwory trzeciorzędowe reprezentowane przez wapień dendrytyczne, litotamniowe i rafowe oraz piaski i piaskowce. Dziedzictwo geologiczne Roztocza stanowią odsłonięcia geologiczne, stanowiska ze skamieniałościami, wzgórza ostańcowe i twarżelcowe, doliny rzeczne i wąwozy lessowe, wydmy, jaskinie oraz liczne skałki. **Utworzenie geoparku „Kamienny Las na Roztoczu” zostało wskazane jako przedsięwzięcie priorytetowe dla rozwoju Obszaru Strategicznej Interwencji Roztocze w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030.** Projekt geoparku ma na celu nie tylko ochronę przyrody, ale także edukację oraz promocję turystyki przyrodniczej. Geopark będzie oferować ścieżki

edukacyjne, tablice informacyjne, a także przewodniki i warsztaty, które pozwolą turystom i mieszkańcom lepiej zrozumieć geologię oraz historię naturalną Roztocza. Planowane są również działania mające na celu promocję zrównoważonego rozwoju turystyki w regionie. Utworzenie geoparku przyniesie korzyści zarówno przyrodnicze, jak i społeczno-gospodarcze. Ochrona cennych zasobów geologicznych pomoże zachować unikalny krajobraz Roztocza, a jednocześnie przyciągnie turystów zainteresowanych przyrodą i geologią. Geopark będzie również wspierać lokalne społeczności poprzez rozwój turystyki, edukacji i usług związanych z ochroną przyrody.

Jednym z narzędzi w zakresie promocji walorów turystycznych i kulturowych jest członkostwo jednostek samorządu terytorialnego w organizacjach i stowarzyszeniach. Gminy partnerskie są członkami lokalnych i regionalnych organizacji turystycznych, zrzeszających jednostki samorządu terytorialnego, przedsiębiorców, organizacje pozarządowe i osoby fizyczne, w celu kreowania wizerunku regionu turystycznego Roztocza i jego okolic. Gminy partnerskie są również członkami powołanego w 2020 r. **Stowarzyszenia Samorządów Euroregion Roztocze**. Podstawowym celem tego stowarzyszenia, zrzeszającego samorządy z województwa lubelskiego i podkarpackiego, jest wspieranie idei samorządności i reprezentowanie interesów stowarzyszonych jednostek oraz podejmowanie wspólnych działań na rzecz rozwoju regionu Roztocza. Obszary działania stowarzyszenia obejmują m.in.: poprawę poziomu życia mieszkańców, polepszenie stanu naturalnych i kulturowych warunków życia, rozwój potencjału gospodarczego, inicjowanie kontaktów różnego typu instytucji, placówek oświatowych, sportowych, kulturalnych i innych, zwiększenie liczby turystów, a także unowocześnienie infrastruktury w postaci dróg i ścieżek rowerowych. Ponadto Euroregion „Roztocze” ma promować lokalne produkty i wyroby regionalne, które mogą stać się towarem eksportowym. Samorządy zrzeszają się również w ramach lokalnych grup działania. Wszystkie gminy partnerskie działają również w ramach inicjatywy „Aktywne Roztocze”. **„Aktywne Roztocze”** to porozumienie samorządów partnerskich gmin powiatów kraśnickiego, janowskiego, biłgorajskiego, zamojskiego, tomaszowskiego oraz Zamościa utworzone w celu rozwoju Roztoczańsko-Puszczańskiego obszaru funkcjonalnego.

Obszar partnerstwa, jako teren o bardzo wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowo-kulturowych oraz dużej lesistości, może zyskać pozycję ważnego ośrodka turystycznego o znaczeniu krajowym. Niezbędnym warunkiem w tym zakresie jest jednak **stworzenie marki turystycznej** promującej obszar partnerstwa jako teren o znacznym potencjale inwestycyjnym i dużej atrakcyjności turystycznej. Konieczna jest kontynuacja działań mających na celu dalszy rozwój potencjału i atrakcyjności turystycznej obszaru – stworzenie **odpowiedniej infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej**, tworzenie nowych, **sieciowych produktów turystycznych** oraz prowadzenie **skutecznych działań promocyjnych**. Priorytetem powinno być dalsze wzmacnianie jakości oferty turystycznej na tym obszarze oraz jednoczesne kształtowanie wspólnej oferty turystycznej w oparciu o atrakcje i walory turystyczne całego Roztocza. Wspólne przedsięwzięcia gmin w obszarze świadczenia usług kultury, sportu i rekreacji mogą wzmocnić markę i przyciągnąć zarówno turystów, jak i inwestorów, wspierając zintegrowany rozwój obszaru partnerstwa. Przykładowo można wskazać takie działania jak: organizacja wspólnych cyklicznych imprez, festiwali, warsztatów, wydawanie broszur, przewodników, materiałów promocyjnych, stworzenie systemu identyfikacji wizualnej, utworzenie wspólnego kalendarza imprez tworzących sieć wydarzeń, powstanie szlaków tematycznych i kulturowych przebiegających przez poszczególne gminy, które będą prowadzić przez najważniejsze historyczne, przyrodnicze, artystyczne i kulturowe atrakcje obszaru partnerstwa. W dobie powszechnego dostępu do Internetu, który z uwagi na swój zasięg stał się niemal obowiązkowym medium dla informacji i promocji, brakuje w sieci spójnej

informacji na temat oferty turystycznej, bazy noclegowej oraz miejsc wartych odwiedzenia na terenie gmin partnerskich. Konieczne jest utworzenie portalu internetowego o charakterze turystycznym i kulturalnym obejmującego obszar Zielonego Serca Roztocza wraz ze zintegrowaną mobilną aplikacją, które będą promować walory całego obszaru oraz integracja punktów informacji turystycznej.

2.4. Infrastruktura komunikacyjna i techniczna

Główny szkielet **układu komunikacyjnego** obszaru Zielonego Serca Roztocza stanowią **drogi wojewódzkie**: nr 849 (Zamość – Jacnia – Józefów – Wola Obszańska), nr 853 (Nowy Majdan – Tomaszów Lubelski) i nr 858 (Zarzeczce – Biłgoraj – Zwierzyniec – Szczepieszyn), a także linie kolejowe: nr 69 (relacji Rejowiec – Hrebenne), nr 66 (relacji Zwierzyniec – Biłgoraj – Stalowa Wola) oraz nr 65 - Linia Hutnicza Szerokotorowa (relacji Hrubieszów – Huta Katowice). Drogi wojewódzkie realizując powiązania wewnętrzne, pełnią jednocześnie także funkcję powiązań zewnętrznych obszaru. Droga wojewódzka nr 858 stanowi bezpośrednie połączenie z drogą krajową nr 74 (Wieluń – Bełchatów – Piotrków Trybunalski – Sulejów – Żarnów – Ruda Maleniecka – Kielce – Łągów – Opatów – Ożarów – Annopol – Kraśnik – Janów Lubelski – Frampol – Gorajec – Szczepieszyn – Zamość – Hrubieszów – Zosin). Droga 853 łączy natomiast obszar funkcjonalny z drogą ekspresową S17 (Warszawa – Garwolin – Lublin – Piaski – Krasnystaw – Zamość – Tomaszów – Bełzec – Hrebenne). Główny układ komunikacyjny **uzupełniają drogi powiatowe** realizujące głównie powiązania wewnętrzne, a także powiązania bliskie zewnętrzne i drogi gminne realizujące powiązania wewnątrz obszarowe.

Drogi gminne publiczne oraz drogi wewnętrzne stanowią podstawową sieć drogową gmin partnerskich, niezbędną do obsługi zapotrzebowania komunikacyjnego lokalnej społeczności oraz zapewnienia powiązań jednostek z drogami wyższej kategorii. Pomimo, iż drogi gminne są najniższą kategorią dróg publicznych, zazwyczaj o parametrach dostosowanych do drogi klasy dojazdowej lub lokalnej, to stanowią największy procent udziału w długości dróg publicznych większości gmin. Układy drogowe gmin partnerskich zapewniają dogodne połączenia wewnętrzne, między poszczególnymi rejonami, jednak ze względu na **niedostateczny stan techniczny** wymagają bieżących remontów, a w dalszej perspektywie **modernizacji i przebudowy**. Dzięki realizacji licznych inwestycji drogowych oraz prowadzonym pracom związanym z remontami bieżącymi i utrzymaniem infrastruktury drogowej, stan dróg powiatowych i gminnych Zielonego Serca Roztocza w ciągu ostatnich lat uległ poprawie. Jednak pomimo podejmowanych działań, ze względu na zły stan techniczny, sieć drogową na obszarze partnerstwa nadal jest niekorzystna i wymaga podjęcia intensywnych działań zmierzających do przebudowy oraz remontów dróg i obiektów mostowych oraz infrastruktury towarzyszącej. Ponadto znaczna część dróg nie jest przystosowana do systematycznie wzrastającego natężenia ruchu drogowego, szczególnie towarowego. W kontekście bezpieczeństwa drogowego warto również podkreślić, że przy wielu ciągach drogowych na obszarze partnerstwa brak jest chodników oraz ścieżek rowerowych. W związku z powyższym należy kontynuować działania mające na celu **poprawę dostępności komunikacyjnej obszaru** Zielonego Serca Roztocza, poprzez remont oraz budowę odcinków dróg zwiększających dostęp mieszkańców, przedsiębiorców i turystów do obszarów atrakcyjnych turystycznie, gospodarczo oraz do obszarów peryferyjnych. Konieczna jest również budowa oraz rozbudowa parkingów, w szczególności tym usytuowanych blisko największych atrakcji turystycznych. Należy zwrócić szczególną uwagę na prawidłowe umieszczenie parkingów, tak by nie ingerowały negatywnie w istniejącą przestrzeń.

Z uwagi na rosnące natężenie ruchu zmotoryzowanego oraz związane z powyższym utrudnienia komunikacyjne konieczne jest również kontynuowanie działań, które przyczynią się do **podniesienia popularności transportu publicznego** zamiast transportu indywidualnego oraz zwiększenia częstotliwości kursowania transportu zbiorowego na obszarze partnerstwa. Poszczególne miejscowości i sołectwa na badanym obszarze mają bardzo zróżnicowaną sytuację dostępności komunikacyjnej. Niedobór transportu zbiorowego występuje w szczególności w lokalizacjach peryferyjnych – na obszarach tych oferta przewozowa znajduje się na bardzo niskim poziomie, przez co często nie jest w stanie zaspokoić podstawowych potrzeb mobilności społeczeństwa. Brak połączeń komunikacyjnych lub minimalistyczna oferta przewozowa, niedostosowana do potrzeb mieszkańców wywołuje konkretnie odczuwalne skutki społeczne i ekonomiczne, związane z pogorszonym dostępem do miejsc pracy, edukacji, usług społecznych i publicznych. Na zwiększenie atrakcyjności i popularności komunikacji publicznej oraz poprawę dostępności do miejsc atrakcyjnych turystycznie zlokalizowanych na obszarze partnerstwa pozytywnie wpłynęłoby **utworzenie sezonowej komunikacji turystycznej** między czterema gminami: Zwierzyniec, Krasnobród, Józefów i Susiec przy użyciu pojazdów niskoemisyjnych i elektrycznych.

Obszar zaopatrywany jest w **energię elektryczną** poprzez przesył liniami WN o napięciu 110 kV z krajowego systemu elektroenergetycznego. W granicach obszaru zlokalizowany jest Główny Punkt Zasilania w Krasnobrodzie, z którego energia elektryczna jest dystrybuowana liniami SN.

Obszar województwa lubelskiego należy do regionów posiadających jedno z najlepszych warunków wykorzystywania energii słonecznej w kraju i został w całości zakwalifikowany do obszarów preferowanych dla lokalizacji urządzeń i instalacji wykorzystujących **energię słoneczną**. Dodatkowo obszar partnerstwa charakteryzuje się **najlepszymi warunkami uśłonecznienia w regionie**. Obszar Zielonego Serca Roztocza został również zaliczony do obszarów o największej koncentracji potencjalnych źródeł **biomasy** z zasobów leśnych, biomasy pochodzącej z rolnictwa oraz przemysłu drzewnego, a teren gminy Krasnobród i gminy Susiec do obszarów preferowanych do rozwoju **energetyki geotermalnej**. Ponadto, na analizowanym terenie, ze względu na występowanie licznych gleb o niskiej bonitacji, możliwe jest pozyskiwanie energii z celowych upraw energetycznych. Relatywnie mniejsze możliwości, ze względu na niezbyt sprzyjające uwarunkowania naturalne i antropogeniczne, dotyczą wykorzystania energii wiatrowej i wodnej. Pomimo, iż obszar funkcjonalny, w krajowym podziale na strefy energetyczne wiatru, został zaliczony do strefy korzystnej (III), zidentyfikowany potencjał energii wiatrowej nie może być w pełni wykorzystywany z uwagi na duże obszary objęte ochroną przyrody.

Jednym z podstawowych elementów zagospodarowania przestrzennego, decydującym w znacznej mierze o możliwościach rozwoju inicjatyw gospodarczych, a także o modernizacji produkcji rolniczej, rozwoju osadnictwa i ochronie środowiska przyrodniczego jest **infrastruktura techniczna**. Obszar partnerstwa Zielone Serce Roztocza cechuje **niekorzystna sytuacja w zakresie dostępu do kanalizacji** – jedynie 39,9% ludność obszaru korzysta z kanalizacji sieciowej. Z uwagi na niewystarczająco rozwiniętą infrastrukturę kanalizacyjną część mieszkańców obszaru korzysta z przydomowych systemów do odprowadzania ścieków – zbiorników bezodpływowych i przydomowych oczyszczalni ścieków. Przy dość wysokim poziomie zwodociągowania obszaru, relatywnie słabo rozwinięta sieć kanalizacyjna nie zapewnia właściwej ochrony zasobów środowiska, w tym obszarów chronionych. Ponadto **infrastruktura wodociągowa** w niektórych miejscowościach obszaru partnerstwa jest przestarzała, co może prowadzić do awarii, zanieczyszczenia wody i przerw w dostawach, zagrażając zdrowiu mieszkańców.

Obszar partnerstwa wymaga prowadzenia działań mających na celu rozwój i **podnoszenie standardów sieci wodno-kanalizacyjnej**. Nieuporządkowana gospodarka wodno-ściekowa nie tylko wpływa na komfort życia mieszkańców, lecz również stanowi duże zagrożenie dla jakości gleb i wód podziemnych, będących rezerwuarem wody pitnej. **Na obszarze partnerstwa konieczna jest zarówno budowa oczyszczalni ścieków i sieci kanalizacyjnych dla miejscowości nieobjętych działaniem sieci kanalizacji sanitarnej, modernizacja istniejącej infrastruktury kanalizacyjnej, budowa przydomowych oczyszczalni ścieków dla gospodarstw domowych, dla których nie ma technicznych możliwości budowy sieci kanalizacji sanitarnej. Konieczna jest również rozbudowa i modernizacja istniejących sieci wodociągowych oraz ujęć wody, która pozwoli na poprawę jakości dostarczanej wody oraz przyczyni się do bardziej efektywnego zarządzania zasobami wodnymi.** Zmniejszenie strat w sieci wodociągowej jest również istotne w kontekście zmian klimatycznych.

Przeważająca część mieszkańców obszaru partnerstwa nie ma dostępu do stałego przyłącza gazowego. Stanowi to jedną z barier mających wpływ na rozwój gospodarczy na obszarze Zielonego Serca Roztocza. **Rozwój sieci gazowej oraz wymiana nieefektywnych źródeł ciepła** są również konieczne w celu poprawy warunków życia oraz zmniejszenia negatywnego oddziaływania na środowisko wynikającego z powszechnego stosowania przez mieszkańców pieców opalanych paliwem stałym, w tym węglem kamiennym. Gminy funkcjonalne opracowały i wdrażają plany gospodarki niskoemisyjnej w zakresie redukcji gazów cieplarnianych, efektywności energetycznej oraz odnawialnych źródeł energii. Samorządy gmin partnerskich już od wielu lat realizują inwestycje dotyczące redukcji zużycia energii oraz produkcji energii ze źródeł odnawialnych, mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego swoich mieszkańców, a także budowanie proekologicznego wizerunku jednostek. Istnieje jednak dalsza **potrzeba kontynuacji działań w zakresie budowy i rozbudowy instalacji odnawialnych źródeł energii** na obszarze gmin Zielonego Serca Roztocza. Podjęte działania przyczynią się do zwiększenia wykorzystania odnawialnych źródeł energii w bilansie energetycznym obszaru, pozwolą w efektywny sposób wykorzystać atuty jego położenia (duży stopień nasłonecznienia) oraz wzmocnią efekty dotychczasowych inwestycji.

Pożądana jest również realizacja inwestycji na rzecz **zwiększenia efektywności energetycznej** poprzez **termomodernizację obiektów użyteczności publicznej**. Pomimo podejmowanych działań oraz zrealizowanych projektów nadal wiele budynków użyteczności publicznej znajdujących się na terenie partnerstwa wymaga przeprowadzenia prac termomodernizacyjnych, a także dostosowania do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami. Dotyczy to szczególnie budynków oświatowych i biurowo-administracyjnych będących w zasobach samorządów partnerskich, o wysokiej charakterystyce energetycznej, posiadających słabą izolację termiczną, przestarzałe systemy ogrzewania, brak wykorzystania energii odnawialnej, zużywających więcej energii do utrzymania komfortu termicznego i jakości powietrza wewnętrznego. Prowadzi to do wyższych rachunków za energię dla użytkowników i właścicieli oraz ma negatywny wpływ na środowisko poprzez większą emisję gazów cieplarnianych i większe zużycie zasobów naturalnych. Termomodernizacja umożliwi dostosowanie budynków do nowoczesnych standardów oraz potrzeb ich użytkowników. Wypłynie również ma ograniczenie kosztów i poziomu zużycia energii, który obecnie jest zawyżony, zwłaszcza w okresie grzewczym, w związku z nieszczelnością okien, drzwi oraz brakiem odpowiedniego ocieplenia i izolacji budynków. Przeprowadzenie takich inwestycji wpłynie więc na racjonalne wykorzystanie energii, redukcję emisji gazów cieplarnianych, ograniczenie emisji szkodliwych substancji do środowiska, ograniczenie zanieczyszczeń powietrza, a także poprawi warunki świadczenia usług publicznych. Głęboka termomodernizacja poprawi również warunki termiczne

wewnątrz budynków, co zwiększy komfort użytkowników i może mieć pozytywny wpływ na ich zdrowie.

Ważna jest także dalsza realizacja inwestycji w zakresie **budowy i przebudowy energooszczędnego oświetlenia ulicznego**. Inwestycje w nowoczesne oświetlenie pozwolą gminom na znaczące obniżenie rachunków za energię elektryczną oraz przyczynią się do redukcji emisji dwutlenku węgla i innych gazów cieplarnianych. Nowoczesne systemy oświetleniowe zapewniają również lepsze i bardziej równomierne oświetlenie ulic i przestrzeni publicznych, co przełoży się na poprawę widoczności i bezpieczeństwa na drogach, zarówno dla kierowców, jak i pieszych.

Gospodarowanie odpadami może w sposób istotny wpływać na środowisko przyrodnicze oraz zdrowie ludzi. Ograniczanie ich wytwarzania w dobie zwiększającej się produkcji i konsumpcji jest istotnym warunkiem zmniejszania negatywnego wpływu na środowisko oraz jednym z zasadniczych wyzwań współczesnego świata. Ich unieszkodliwianie poprzez składowanie jest przejawem nieefektywnego gospodarowania zasobami, powodującym dodatkowo emisję zanieczyszczeń do atmosfery, gleby, wody, utratę powierzchni pod składowiska czy obniżenie estetycznych walorów krajobrazu. Dopiero powtórne wykorzystanie odpadów, odzyskanie lub poddanie ich recyklingowi sprawia, iż mogą one stać się potencjalnym zasobem, przyczyniając się w ten sposób do zmniejszenia zużycia surowców pierwotnych w celu wytworzenia produktów, a tym samym efektywniejszego gospodarowania zasobami.

Analiza dostępnych danych pokazuje, że ilość selektywnie zebranych odpadów jest dość zróżnicowana w poszczególnych gminach i zależy w dużym stopniu od tego, jak został zorganizowany przez władze lokalne system zbierania tego typu odpadów. Jednak w każdej z gmin partnerskich **poziom selektywnej zbiórki wobec wszystkich zebranych i odebranych odpadów kształtuje się poniżej średniej dla województwa lubelskiego**. Biorąc pod uwagę powyższe oraz w kontekście postępującego procesu przechodzenia na gospodarkę o obiegu zamkniętym, zakładającą minimalizację oraz eliminację powstawania odpadów, jak również wspieranie efektywnego zużycia zasobów przez ponowne ich wykorzystanie, niezwykle ważny jest **dalszy rozwój systemu selektywnej zbiórki odpadów**, w szczególności tych nadających się do odzysku i recyklingu. Dalszy wzrost wskaźników selektywnie zebranych odpadów możliwy będzie głównie dzięki **rozbudowie systemu Punktów Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych (PSZOK)** w gminach. Zwiększenie efektywności selektywnego zbierania odpadów komunalnych oraz **wzmocnienie infrastruktury do sortowania**, a następnie recyklingu i innych procesów odzysku tych odpadów niezbędne jest również w celu osiągnięcia ustawowo wymaganych poziomów recyklingu odpadów.

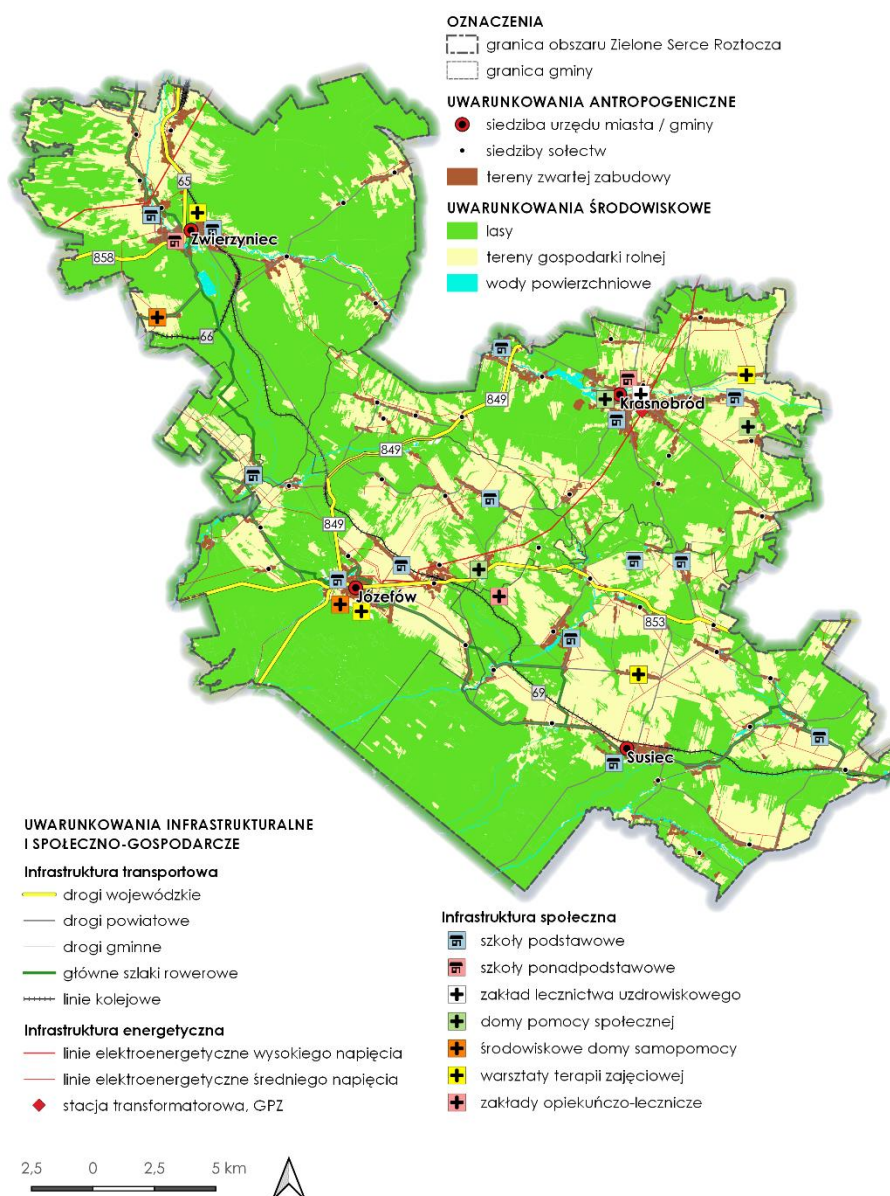
2.4. Infrastruktura społeczna

Obszar Zielonego Serca Roztocza charakteryzuje się dość dobrą dostępnością do **infrastruktury edukacyjnej**.

W 2022 r. na terenie gmin partnerskich funkcjonowało **5 przedszkoli**, w tym 4 samorządowe, 2 punkty przedszkolne oraz **12 szkół podstawowych** (publicznych i niepublicznych).

- w gminie Józefów: Przedszkole im. Krasnala Hałabały w Józefowie, Szkoła Podstawowa im. M. Romanowskiego w Józefowie wraz z oddziałami przedszkolnymi, Szkoła Podstawowa w Majdanie Nepryskim wraz z oddziałami przedszkolnymi, Szkoła Podstawowa im. M. Konopnickiej w Stanisławowie wraz z oddziałami przedszkolnymi (szkoła prowadzona przez Stanisławowskie Stowarzyszenie Pomocy Szkole);

Ryc. 6. Infrastruktura techniczna i społeczna na terenie partnerstwa Zielone Serce Roztocza

Źródło: Opracowanie własne.

- w gminie Krasnobród: Przedszkole Samorządowe w Krasnobrodzie, Szkoła Podstawowa w Krasnobrodzie, Szkoła Podstawowa im. Armii Krajowej w Kaczórkach wraz z oddziałami przedszkolnymi, Szkoła Podstawowa im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Majdanie Wielkim wraz z oddziałami przedszkolnymi;
- w gminie Susiec: Przedszkole Samorządowe w Suścu, Szkoła Podstawowa w Suścu wraz z oddziałami przedszkolnymi, Szkoła Podstawowa w Łosińcu wraz z oddziałami przedszkolnymi, Szkoła Podstawowa w Majdanie Sopockim Pierwszym wraz z oddziałami przedszkolnymi oraz Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Łuszczaczu prowadzona przez stowarzyszenia Stowarzyszenie „Zawsze razem” na Rzecz Rozwoju Miejscowości Łuszczacz i Róża;
- w gminie Zwierzyniec: Przedszkole Samorządowe im. Wandy Cebryków w Zwierzyńcu, Niepubliczne Przedszkole Motylek w Zwierzyńcu, Publiczny Punkt Przedszkolny „Leśne Skrzaty” w Żurawnicy, Punkt Przedszkolny w Wywłoczce, Szkoła Podstawowa im. Dzieci Zamojszczyzny

w Zwierzyńcu wraz z oddziałami przedszkolnymi, Szkoła filialna im. Marii i Jana Pacześnych w Wywłoczce.

W latach 2010-2022 na analizowanym terenie zaobserwowano **znaczący wzrost dostępności wychowania przedszkolnego** – 2022 r. odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych edukacją przedszkolną wyniósł 88,0% (w 2010 r. wynosił on jedynie 48,2%), wobec 91,7% w województwie lubelskim. Pomimo podejmowanych działań oraz znacznego wzrostu odsetka dzieci uczęszczających do przedszkola istnieje **dalsza potrzeba podejmowania interwencji w zakresie uzupełnienia i modernizacji infrastruktury edukacji przedszkolnej**. W wielu przypadkach konieczne jest wykonanie prac remontowych lub adaptacyjnych istniejących budynków na potrzeby działalności przedszkolnej, uzupełnienie infrastruktury przyszkolnej o infrastrukturę sportową i rekreacyjną oraz zakup niezbędnego wyposażenia gwarantującego wysoką jakość kształcenia.

W ostatnich latach obserwowano stopniowy, lecz nieregularny, **wzrost uczniów uczęszczających do szkół podstawowych** na obszarze gmin partnerskich – od 1 726 uczniów w 2010 r. do 1 777 uczniów w 2022 r. Miarą powszechności nauczania, służącą do oceny aktywności edukacyjnej ludności oraz wskazującą popyt na usługi edukacyjne oferowane na danym obszarze jest współczynnik skolaryzacji. W świetle danych statystycznych współczynnik skolaryzacji brutto, czyli relacja liczby osób uczących się na danym poziomie nauczania (niezależnie od wieku) do liczby ludności w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi kształcenia, obliczony dla szkół podstawowych na terenie partnerstwa, był zdecydowanie wyższy na obszarze miast (od 151,3% w Józefowie do 194,2% w Zwierzyńcu). Wysoka wartość współczynnika w miastach, w powiązaniu z jego niską wartością w na terenach wiejskich obszaru jest spowodowana **dowożeniem części uczniów z obszarów wiejskich do szkół w miastach**.

Istniejąca sieć szkół podstawowych zabezpiecza aktualne potrzeby mieszkańców, jednak istotnym wyzwaniem dla obszaru Zielonego Serca Roztocza jest zapewnienie wysokiej jakości usług edukacyjnych. Należy podjąć działania mające na **celu rozwój oraz wzmocnienie potencjału sprzętowego i infrastrukturalnego szkół podstawowych**. Działanie te powinny być ukierunkowane w szczególności na **uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi**, poprawę jakości i dostępności infrastruktury szkolnej, adaptację i modernizację pomieszczeń. **Dostosowania pomieszczeń szkolnych dla osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi** jest kluczowe nie tylko ze względu na obowiązki prawne, ale przede wszystkim z uwagi na konieczność zapewnienia wszystkim uczniom równych szans edukacyjnych oraz poprawę ogólnej jakości i bezpieczeństwa edukacji w szkole.

Na analizowanym obszarze działają również **dwie szkoły ponadpodstawowe**: Liceum Ogólnokształcące w Krasnobrodzie oraz Technikum im. Jana Zamoyskiego w Zwierzyńcu. Oferowane przez te instytucje edukacyjne ścieżki i możliwości uczenia się mają wpływ na szanse zatrudnienia, możliwości rozpoczęcia aktywności zawodowej, a kształtowanie zmian systemu edukacji i kierunków kształcenia powinno brać pod uwagę zachodzące zmiany popytu na pracę, w szczególności w zakresie poszukiwanych kompetencji i kwalifikacji. Ze względu na specyfikę gospodarczą, **szkolnictwo zawodowe na analizowanym obszarze powinno odpowiadać tylko lokalnym uwarunkowaniom i specyfice obszaru, a także być konkurencyjne na regionalnym rynku**.

Opiekę zdrowotną na obszarze funkcjonalnym zapewniają mieszkańcom **zakłady opieki zdrowotnej i prywatne praktyki lekarskie**, które świadczą usługi z zakresu podstawowej opieki zdrowotnej. Zaplecze medyczne obszaru tworzy przede wszystkim funkcjonujące na jego terenie **Sanatorium**

Rehabilitacyjne dla Dzieci im. Janusza Korczaka. Sanatorium jest jedyną tego typu placówką dla dzieci na terenie województwa. Jego działalność opiera się na skutecznym leczeniu i rehabilitacji dzieci i dorosłych w systemie stacjonarnym oraz ambulatoryjnym, ze schorzeniami: ortopedyczno – urazowymi (wrodzone wady układu kostno-mięśniowego, stany pourazowe układu kostno-stawowego, wady postawy); układu nerwowego, z uwzględnieniem mózgowego porażenia dziecięcego oraz schorzeń neurologicznych o zbliżonych obrazie klinicznym (niedowłady i porażenia); reumatologicznymi; górnych i dolnych dróg oddechowych (przewlekłe zapalenie zatok, przewlekłe zapalenie gardła i migdałków, choroby krtani, przewlekłe i nawrotowe zapalenie oskrzeli, astma oskrzelowa, alergiczny nieżyt nosa, stany po zapaleniu płuc i opłucnej, wady klatki piersiowej i płuc, mukowiscydoza) oraz otyłości. **W celu zapewnienia dalszego rozwoju i podniesienia standardu usług świadczonych przez Sanatorium Rehabilitacyjne dla Dzieci im. Janusza Korczaka, niezbędna jest realizacja działań mających na celu modernizację tej placówki. Przede wszystkim niezbędna jest przebudowa i rozbudowa istniejącego kompleksu sanatoryjnego** – obejmująca zwiększenie bazy noclegowej, rozwój infrastruktury zabiegowej oraz jej wyposażenie. Uwzględniając występowanie na obszarze gminy Krasnobród cennych surowców leczniczych oraz sprzyjające warunki bioklimatyczne, istnieje ogromny **potencjał do rozszerzenia oferty uzdrowiskowej.** Pozwoli to na lepsze wykorzystanie zasobów naturalnych obszaru, a także na dostosowanie infrastruktury sanatorium do rosnących potrzeb pacjentów, co przyczyni się do dalszego rozwoju placówki jako znaczącego ośrodka leczenia uzdrowiskowego w regionie.

Na terenie każdej z gmin partnerskich działają **Gminne lub Miejskie Ośrodki Pomocy Społecznej**, podejmujące działania na rzecz osób i rodzin, które znalazły się w trudnej sytuacji życiowej. Na obszarze funkcjonalnym znajdują się również trzy **domy pomocy społecznej**: Dom Pomocy Społecznej w Majdanie Wielkim (gmina Krasnobród), Dom Pomocy Społecznej im. św. Siostry Faustyny w Krasnobrodzie oraz Dom Pomocy Społecznej w Długim Kącie – Filia Domu Pomocy Społecznej w Teodorówce (gmina Józefów), które dysponują łącznie 224 miejscami. Ponadto na obszarze gmin partnerskich funkcjonują: środowiskowe domy samopomocy, warsztaty terapii zajęciowej oraz zakład opiekuńczo-leczniczy.

Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej to osoby, które nie są w stanie same pokonać trudnych sytuacji życiowych, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości, i które korzystają ze świadczeń pomocy społecznej, takich jak:

- świadczenia pieniężne (są to głównie zasiłki stałe, okresowe i celowe, ale także pomoc dla rodzin zastępczych i formy pomocy finansowej dla osób opuszczających rodziny zastępcze, placówki opiekuńczo-wychowawcze i inne),
- świadczenia niepieniężne (jest to pomoc w formie: schronienia, posiłku, ubrania, usług opiekuńczych, pracy socjalnej, poradnictwa specjalistycznego w szczególności prawnego, psychologicznego, pedagogicznego, a także w formie pobytu w ośrodkach wsparcia).

W 2023 r. na terenie Zielonego Serca Roztocza ze środowiskowej pomocy społecznej skorzystało 560 gospodarstw domowych. Pomocy udzielono łącznie 1 335 osobom. Do najczęstszych przyczyn przyznawania pomocy społecznej mieszkańcom gmin należały: ubóstwo, bezrobotność, niepełnosprawność i długotrwała choroba, potrzeba ochrony macierzyństwa oraz wielodzietność. **Dynamika liczby osób korzystających z pomocy społecznej, na terenie poszczególnych gmin i całego obszaru funkcjonalnego, wykazuje tendencję spadkową** – od 2010 r. liczba beneficjentów pomocy systematycznie się zmniejsza. W ostatnich latach zauważalny jest natomiast **wzrost liczby osób niepełnosprawnych na terenie partnerstwa**, co stawia przed samorządem nowe wyzwania

w zakresie zapewnienia adekwatnego wsparcia i opieki. Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego pokazują, że na obszarze Zielonego Serca Roztocza w 2021 r. zamieszkiwały aż 4 682 osoby z niepełnosprawnościami.

W obliczu problemu starzejącego się społeczeństwa oraz rosnącego wskaźnika obciążenia demograficznego wywołanego wzrostem liczby osób w wieku poprodukcyjnym, w tym też osób z niepełnosprawnościami, kluczowe będzie podejmowanie działań związanych z rozwojem infrastruktury społecznej dostosowanej do potrzeb rosnącej grupy odbiorców. Problemy tych osób związane są zarówno z pogorszeniem stanu zdrowia (choroby, niepełnosprawność, kłopoty w radzeniu sobie w codziennych sprawach), jak również z osłabieniem więzi społecznych (ograniczenie kontaktów, wycofanie się z życia społecznego, samotność). Jednocześnie problem dla osób starszych stanowią bariery architektoniczne, które stanowią znaczące utrudnienie ograniczające dostęp do przestrzeni publicznej, czy miejsc integracji społecznej. Uwzględniając wyniki prognozy demograficznej, w tym zmieniającą się strukturę ludności, **konieczne jest dostosowanie działań związanych z rozwojem infrastruktury społecznej do potrzeb powiększającej się społeczności osób starszych, a także rozwój usług społecznych z zakresu opieki i aktywizacji osób starszych i długotrwale chorych.** Należy również założyć, że w kolejnych latach będzie wzrastało zapotrzebowanie na różne formy wsparcia seniorów tj. usługi w miejscu zamieszkania, placówki pobytu całodobowego oraz wsparcia środowiskowego. Ważną formą wsparcia osób w trudnych sytuacjach życiowych, takich jak osoby z niepełnosprawnościami, starsze lub przewlekle chore, mogą być również **mieszkania wspomagane i treningowe.** To skuteczna forma pomocy społecznej przygotowująca pod opieką specjalistów osoby tam przebywające do prowadzenia samodzielnego życia lub wspomagająca te osoby w codziennym funkcjonowaniu.

Życie kulturalne na obszarze Zielonego Serca Roztocza tworzą przede wszystkim **gminne ośrodki kultury.** Na obszarze Zielonego Serca Roztocza funkcjonują cztery ośrodki kultury: Miejski Ośrodek Kultury w Józefowie, Centrum Kultury i Biblioteka Publiczna w Zwierzyńcu, Krasnobrodzki Dom Kultury oraz Gminny Ośrodek Kultury w Sułcu. Instytucje te są organizatorami licznych imprez kulturalnych: prelekcji, spotkań, wykładów, koncertów, konkursów, warsztatów czy imprez turystycznych i sportowo-rekreacyjnych. Jednostkami realizującymi zadania z zakresu kultury są również **biblioteki publiczne** i ich filie. Ważnym elementem dostępu do kultury jest jej infrastruktura. Pomimo podejmowanych działań **na terenie partnerstwa nadal znajdują się obiekty zasobów kultury wykorzystywane przez jednostki kultury do prowadzenia statutowej działalności, które wymagają remontu oraz dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.** Obszar partnerstwa charakteryzuje się również relatywnie **ubogą ofertą obiektów sportowo-rekreacyjnych na swoim terenie.**

3. POWIĄZANIA FUNKCJONALNE OBSZARU ZIELONEGO SERCA ROZTOCZA

3.1. Analiza powiązań funkcjonalnych w ujęciu strategicznym

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego (dalej: PZPWL) jest dokumentem o charakterze długookresowym, stanowiącym element krajowego systemu planowania przestrzennego. Określa on zasady i kierunki kształtowania struktury funkcjonalno-przestrzennej regionu oraz działania służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych, stanowiąc formalną i merytoryczną płaszczyznę odniesienia dla podejmowanych decyzji przestrzennych.

Zgodnie z definicją zamieszczoną w PZPWL, obszary funkcjonalne to zwarte układy przestrzenne składające się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi, jednolitymi celami rozwoju. Zadaniem planu zagospodarowania przestrzennego województwa jest identyfikacja obszarów o różnych priorytetach rozwojowych i ukierunkowanie działań służących optymalnemu wykorzystaniu ich potencjałów, a także przeciwdziałanie zjawiskom problemowym. PZPWL wyznacza obszary funkcjonalne jako tereny wskazane do integrowania działań przestrzennych zapewniających ich właściwe funkcjonowanie oraz możliwości rozwoju w dłuższej perspektywie. Do obszarów funkcjonalnych, wyznaczonych w PZPWL, należą: obszary funkcjonalne o znaczeniu ponadregionalnym, regionalnym i lokalnym. Zgodnie z PZPWL obszar partnerstwa Zielone Serce Roztocza znajduje się **na terenie Roztoczańsko-puszczańskiego obszaru funkcjonalnego**, obejmującego południową część województwa (Roztocze, kompleks Puszczy Solskiej i Lasów Janowskich, a także fragment Równiny Biłgorajskiej i Płaskowyż Tarnogrodzki) o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowo-kulturowych oraz dużej lesistości. Priorytetem rozwojowym tego obszaru funkcjonalnego, zgodnie z PZPWL, jest aktywizacja gospodarcza poprzez wykorzystanie potencjału uzdrowiskowego, leśnego i turystycznego. Podstawowe funkcje Roztoczańsko-puszczańskiego obszaru funkcjonalnego to funkcja gospodarcza (ukierunkowana na przetwórstwo drewna) i turystyczna, natomiast funkcje towarzyszące to funkcja rolnicza (ukierunkowana na rolnictwo ekologiczne i produkcję roślin przemysłowych) i uzdrowiskowa.

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku wyznacza kluczowe długoterminowe cele i kierunki rozwoju województwa lubelskiego i jest głównym dokumentem umożliwiającym racjonalne organizowanie działań i prowadzenie skoordynowanej polityki rozwoju. Dokument ten odzwierciedla założenia Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (dalej: SOR), w której przyjęto nowy model rozwoju – rozwój odpowiedzialny oraz społecznie i terytorialnie zrównoważony. Jest on oparty na podejściu zróżnicowanym terytorialnie, które ma na celu wykorzystanie endogenicznych potencjałów i likwidację barier w rozwoju poszczególnych obszarów i terytoriów.

SRWL 2030 zawiera model struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa lubelskiego, który określa przestrzenne ramy planowanych działań rozwojowych w województwie i stanowi płaszczyznę koordynacji realizacji przedsięwzięć w dwóch przenikających się układach – naturalnym i antropogenicznym. SRWL 2030 uwzględnia **Obszary Strategicznej Interwencji** (dalej: OSI) o znaczeniu krajowym (miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze oraz obszary

zagrożone trwałą marginalizacją) oraz definiuje OSI o znaczeniu regionalnym, które stanowią wyraz podjętej decyzji dotyczącej potrzeby szczególnego wsparcia realizacji wybranych kierunków działań. Przyjmując model zrównoważonego rozwoju, w tym policentryczny rozwój sieci osadniczej, w SRWL 2030 wskazuje się OSI obejmujące: obszary współpracy w strefach silnego oddziaływania miast – miejskie obszary funkcjonalne oraz strefy funkcjonalne, charakteryzujące się wspólnymi uwarunkowaniami i celami rozwojowymi, na których przewiduje się współpracę w układach ponadlokalnych – subregionalne obszary strategicznej interwencji.

Zgodnie z delimitacją OSI przedstawioną w SRWL 2030 obszar partnerstwa Zielone Serce Roztocza położony jest w granicach **Obszaru Strategicznej Interwencji Roztocze**. Priorytetem rozwoju przedmiotowego OSI jest społeczno-gospodarcze wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego Roztocza i Puszczy Solskiej. Wyznaczone w SRWL 2030 kierunki interwencji w tym OSI to:

- rozwój agroturystyki i turystyki wiejskiej jako istotnego elementu regionalnej oferty turystycznej oraz ważnego czynnika poprawy ekonomicznej gospodarstw rolnych;
- poprawa regionalnych i międzyregionalnych powiązań komunikacyjnych;
- poprawa regionalnych i międzyregionalnych połączeń kolejowych z uwzględnieniem Programu Kolejowego CPK;
- ochrona wartości przyrodniczych, w tym krajobrazu, siedlisk i bioróżnorodności;
- rozwój funkcji i bazy lecznictwa uzdrowiskowego na obszarach występowania naturalnych warunków i czynników leczniczych;
- kreowanie i rozwijanie oferty ośrodków łączących funkcje edukacyjne, kulturalne i rekreacyjne, wykorzystujących nowe trendy w turystyce;
- rozwijanie produktów i oferty wydarzeń wykorzystujących unikalne zasoby lokalne;
- organizacja punktów usług i obsługi turystycznej dla turystyki zmotoryzowanej;
- rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu zróżnicowanej oferty opartej o różne formy turystyki;
- wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych oraz przemysłów kultury, przedsiębiorczości bazującej na lokalnych zasobach, dziedzictwie kulturowym i usługach edukacyjnych;
- ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, poprzez rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych;
- wspieranie działań i współpraca z właściwymi podmiotami na rzecz realizacji inwestycji sprzyjających pogłębianiu kontaktów międzyregionalnych;
- wspieranie działań na rzecz ochrony zasobów przyrodniczych na obszarach przygranicznych oraz rozwój zintegrowanej turystyki transgranicznej.

Ponadto gminy partnerskie Zielone Serce Roztocza zaliczają się do **obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją** (OSI o znaczeniu krajowym), zdelimitowanych w SOR, obejmujących grupę mniejszych miast oraz obszarów wiejskich, które ze względu na występujące cechy problemowe, wpływające na niekorzystną sytuację społeczno-gospodarczą, zostały określone jako strefa opóźnienia urbanizacyjnego. Zgodnie z KSRR 2030 polityka regionalna tam, gdzie występuje zagrożenie trwałą marginalizacją, powinna zostać ukierunkowana na promocję i wsparcie inwestycji

prywatnych wykorzystujących lokalne zasoby, na integracji świadczenia usług w skali obszaru powiązanego funkcjonalnie. Wspierać należy również aktywizacja podmiotów publicznych, prywatnych, ekonomii społecznej i mieszkańców na rzecz rozwoju i współpracy, w tym poprzez szersze wykorzystanie partnerstw publiczno-publicznych i międzysektorowych. Polityka regionalna dodatkowo powinna zostać ukierunkowana na pobudzanie procesów rozwojowych, m.in. poprzez zapewnienie lepszej dostępności komunikacyjnej i terenów inwestycyjnych. Prowadzone będą również działania w zakresie rewitalizacji i odnowy wsi w obszarach zdegradowanych. Oczekiwanym efektem podejmowanych działań powinien być rozwój lokalnych firm, wzrost liczby lokalnych miejsc pracy, wzrost dochodów mieszkańców oraz bazy dochodowej samorządów terytorialnych. Korzystne będzie także wzmocnienie powiązań funkcjonalnych obszarów wiejskich z miastami, stanowiącymi lokalne ośrodki wzrostu w celu lepszego dostępu mieszkańców do rynku pracy oraz integracja usług, a przez to bardziej efektywne nimi zarządzanie. Istotna dla wzmocnienia szans rozwojowych obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją jest również poprawa jakości funkcjonowania instytucji publicznych, zwłaszcza w zakresie zarządzania rozwojem i zdolności do partnerstwa, dialogu oraz współpracy administracji lokalnej z innymi instytucjami publicznymi, ze społeczeństwem i partnerami gospodarczymi.

Zgodnie z KSRR, zakres interwencji kierowany do grupy gmin, lub gmin i powiatów tworzących obszar powiązany funkcjonalnie, powinien zostać do indywidualnych potrzeb i obejmować wybrane z poniższego katalogu działania:

- wdrożenie i rozwój systemu preferencji podatkowych uzależnionych od miejsca inwestycji, jej charakteru i jakości tworzonych miejsc pracy, inkubowanie przedsięwzięć wykorzystujących lokalny potencjał i zasoby (np. klastry energii), wsparcie rozwoju przedsiębiorstw i ich sieciowanie oraz wsparcie w eksporcie usług i produktów poza rodzimy region i środowisko lokalnych konsumentów;
- aktywizacja lokalnej społeczności na rzecz pobudzania rozwoju społeczno-gospodarczego w zakresie podnoszenia kompetencji i umiejętności mieszkańców oraz wzmocnianie poczucia tożsamości i integracji społeczności lokalnej (jako czynnik m.in. przeciwdziałający decyzjom o migracji);
- poprawa dostępności usług publicznych, m.in. poprzez ich rozwój a docelowo integrację ich świadczenia oraz określenie lokalnych standardów ich dostępności z uwzględnieniem aspektu depopulacji oraz procesu starzenia się społeczeństwa, wspieranie procesu deinstytucjonalizacji usług społecznych w szczególności, przez włączanie podmiotów ekonomii społecznej w ich realizację;
- rozwijanie i integrowanie systemów transportu zbiorowego usprawniających połączenia między miastami i ich otoczeniem oraz ważnymi dla nich sąsiadującymi ośrodkami, jak również wewnątrz obszarów miejskich i wiejskich;
- uzupełnienie i dostosowanie infrastruktury technicznej (energetycznej, telekomunikacyjnej, wodnokanalizacyjnej) i społecznej na potrzeby rozwoju gospodarczego i mieszkańców oraz modernizacja infrastruktury transportowej łączącej obszary zagrożone trwałą marginalizacją z lokalnymi, subregionalnymi i regionalnymi ośrodkami rozwoju;
- racjonalne gospodarowanie przestrzenią i zapobieganie konfliktom dla osiągnięcia ładu przestrzennego i dostosowania przestrzeni lokalnej lub wykorzystania istniejących

uwarunkowań (np. przyrodniczych) do potrzeb zrównoważonego rozwoju gospodarczego i społecznego, a także działania na rzecz ochrony i poprawy stanu środowiska;

- rozwój usług opartych o technologie telekomunikacyjne, a także szkolenia na rzecz włączenia cyfrowego osób wykluczonych cyfrowo i zagrożonych tym wykluczeniem;
- wsparcie kultury i rozwój kapitału społecznego, jako ważnych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego danego obszaru, w tym integracji społeczności lokalnej na rzecz rozwoju lokalnego (m.in. poprzez tworzenie „miejsc trzecich” poza domem i pracą, pozwalających na kształtowanie postaw: sprzyjających kooperacji, kreatywności, komunikacji, powstawaniu oddolnych inicjatyw, kreowaniu lokalnych liderów oraz wzmacnianiu integracji społecznej);
- działania na rzecz współpracy transgranicznej w obszarach przygranicznych, a także otwartości granic przy jednoczesnym zapewnieniu bezpieczeństwa.

Wymiar terytorialny Strategii Zielonego Serca Roztocza ujęty na poziomie celów, kierunków działań i propozycji konkretnych przedsięwzięć jest kontynuacją polityki regionalnej Samorządu Województwa Lubelskiego oraz podejścia terytorialnego na poziomie krajowym wyrażonego w KSRR 2030. Taka orientacja jest również zbieżna z podejściem terytorialnym wskazanym w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju. W przypadku niniejszej Strategii przekłada się to przede wszystkim na silniejsze włączanie w procesy rozwojowe obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją - obszarów, o niższym poziomie rozwoju i niskiej odporności na zjawiska kryzysowe. Efektem takiego podejścia będzie wyrównywanie szans oraz kształtowanie warunków dla wzmacniania spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej obszaru Zielonego Serca Roztocza – rozwoju zrównoważonego terytorialnie.

Na etapie definiowania celów i kierunków Strategii uwzględniono wykorzystanie dostępnych instrumentów rozwoju terytorialnego, które gwarantować powinny większą efektywność angażowanych środków publicznych, selektywność podejścia, realizację wspólnych projektów partnerskich i zintegrowanych oraz spójność rozwojową obszaru Zielonego Serca Roztocza.

3.2. Analiza powiązań funkcjonalnych partnerstwa Zielone Serce Roztocza

Pojęcie obszarów funkcjonalnych, jako form organizacyjno-przestrzennych, jest wykorzystywane w polskim systemie planowania strategicznego i przestrzennego. Pojęcie obszaru funkcjonalnego, jako elementu polityki regionalnej, wprowadziła nieobowiązująca już Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (dalej: KPZK 2030). KPZK 2030 wprowadzając pojęcie obszaru funkcjonalnego, bazowała na definicji obszaru problemowego, zawartej w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, zgodnie z którą obszar funkcjonalny należało rozumieć jako obszar szczególnego zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej lub występowania konfliktów przestrzennych, stanowiący zwarty układ przestrzenny składający się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi jednolitymi celami rozwoju. Obecnie uzupełniona definicja obszaru funkcjonalnego została przeniesiona do nowelizowanej ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Zgodnie z nową definicją obszar funkcjonalny to obszar, na którym występuje względnie wyodrębniający się, intensywny i otwarty system powiązań społecznych, gospodarczych lub przyrodniczych, uwarunkowanych cechami środowiska geograficznego (przyrodniczego i antropogenicznego). Wspomniane związki funkcjonalne są konsekwencją przemieszczeń ludności

związanych z ruchami migracyjnymi oraz funkcjonowaniem rynku pracy, ale też dostępem do usług publicznych (np. dojazdami do szkół, ośrodków zdrowia).

Przeprowadzona diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej obszaru potwierdza, że teren partnerstwa Zielone Serce Roztocza charakteryzuje **występowanie wielu elementów wspólnych**, zarówno w odniesieniu do posiadanych zasobów, jak i potrzeb oraz oczekiwań, co dowodzi szczególnej odrębności i specyfiki obszaru oraz stanowi podstawę do przygotowania jednolitej strategii rozwoju. **Obszar partnerstwa obejmuje zwarte geograficznie, jednorodne, spójne społecznie i funkcjonalnie terytorium, charakteryzujące się wspólnymi tradycjami historycznymi i kulturowymi, a także uwarunkowaniami środowiskowymi i gospodarczymi.** Mieszkańców obszaru charakteryzuje ponadto tożsamość terytorialna, poczucie przynależności lokalnej, a także chęć współpracy.

Gminy tworzące partnerstwo Zielone Serce Roztocza bezpośrednio ze sobą sąsiadują, co powoduje **zbieżność obserwowanych zjawisk społecznych i gospodarczych**. Partnerstwo tworzy terytorium o zbliżonych cechach krajobrazu i środowiska przyrodniczego, tradycji i kultury. **Czynnikiem integrującym analizowany obszar pod względem geograficznym i krajobrazowym jest Roztocze**, cechujące się charakterystycznym ukształtowaniem terenu. Na obszarze partnerstwa identyfikuje się znaczący **potencjał turystyczny**, bazujący na dostępnych zasobach kulturowych i naturalnych oraz produktach turystycznych, wokół których możliwy jest dalszy rozwój infrastruktury turystycznej i ruchu turystycznego. Na atrakcyjność turystyczną obszaru korzystnie wpływa przede wszystkim **różnorodne i cenne przyrodniczo środowisko naturalne i krajobrazowe**, dostępność kompleksów leśnych i zbiorników retencyjnych. Obszar gmin partnerskich wyróżnia się **bardzo wysoką lesistością**, a znaczna część lasów, szczególnie tych należących do Roztoczańskiego Parku Narodowego, charakteryzuje się wysokim stopniem naturalności. Pod względem **bogactwa dóbr kultury** obszar również charakteryzuje się dużą zasobnością – na jego terenie znajdują liczne zabytki architektury i budownictwa, które stanowią potencjał do rozwoju branży turystycznej. Obszar Zielonego Serca Roztocza, z uwagi na cechy budowy geologicznej, charakteryzuje się ubogą siecią hydrologiczną. Głównymi ciekami wodnymi, tworzącymi sieć rzeczną obszaru, są Wieprz i Tanew. Pod względem wartości bonitacyjnej gruntów ornych na obszarze Zielone Serce Roztocza przeważają gleby średniej i słabej jakości, co niekorzystnie wpływa na warunki rozwoju rolnictwa.

Przez teren Zielone Serce Roztocza przebiegają **liczne szlaki piesze, rowerowe, kajakowe oraz ścieżki edukacyjne** łączące obszary atrakcyjne turystycznie i integrujące poszczególne gminy partnerskie w jednolity obszar funkcjonalny. Do najważniejszych szlaków i tras turystycznych należy zaliczyć przede wszystkim przecinający obszar z północy na południe Wschodni Szlak Rowerowy Green Velo, Centralny Szlak Rowerowy Roztocza prowadzący od Kraśnika do Lwowa, Centralny Szlak Roztocza – szlak pieszy z Beżec do Szastarki, biegnący przez całe polskie Roztocze oraz **Szlak Geoturystyczny Roztocza Środkowego** – tematyczny szlak przyrodniczo-kulturowy, spinający w formie blisko 80-kilometrowej pętli wiele interesujących atrakcji turystycznych. Należy również wskazać, że obszar partnerstwa leży w zasięgu **projektowanego geoparku „Kamienny Las na Roztoczu”**.

Przeprowadzona analiza pokazuje, że wiodącą funkcją obszaru partnerstwa są – obok turystyki i rekreacji – jest **ochrona zdrowia**. Walorami uzdrowiskowymi, na terenie Zielone Serce Roztocza, charakteryzuje się gmina Krasnobród, która od 2002 r. posiada status **uzdrowiska**. Zaplecze medyczne obszaru tworzy przede wszystkim funkcjonujące na jego terenie **Sanatorium Rehabilitacyjne dla Dzieci im. Janusza Korczaka**.

Analizowany obszar jest spójny, jeśli chodzi o **cechy lokalnej społeczności i wskaźniki demograficzne**. Charakteryzuje go relatywnie niska gęstość zaludnienia, odpływ migracyjny ludności, postępujący proces starzenia się społeczeństwa oraz problemy dotyczące bezrobocia i jego struktury. Obszar objęty diagnozą posiada **jednorodne cechy gospodarcze** tj. typowo rolniczy charakter, niekorzystną strukturę agrarną, niską towarowość gospodarstw rolnych, niską konkurencyjność oraz innowacyjność przedsiębiorstw, funkcjonowanie przedsiębiorstw w tradycyjnych sektorach produkcji i usług. Jako potencjał obszaru można wskazać **doskonałe warunki do rozwoju energetyki odnawialnej ze słońca**, produkcji energii z odpadów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego, a także upraw roślin energetycznych.

Jak wykazała diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej oraz przeprowadzone analizy przestrzenne, **powiązania funkcjonalne i wzajemne oddziaływania między gminami wchodzącymi w skład partnerstwa realizowane są w ramach sieci komunikacyjno-transportowej oraz infrastruktury technicznej**. Główny szkielet układu komunikacyjnego obszaru Zielone Serce Roztocza stanowią trzy drogi wojewódzkie realizujące powiązania wewnętrzne i pełniące jednocześnie funkcję powiązań zewnętrznych obszaru. Obszar boryka się z problemami dotyczącymi słabej dostępności komunikacyjnej, złym stanem technicznym dróg, niedostatecznie rozwiniętą infrastrukturą techniczną (wodociągową, kanalizacyjną, gazową). Gminy partnerstwa mają również spójne cele w kwestii kierunków zagospodarowania przestrzennego, gdzie najczęściej wskazywane są następujące obszary priorytetowe: tworzenie warunków dla zakładania nowych przedsiębiorstw i rozwoju istniejących, poprawa stanu środowiska naturalnego i kulturowego, rozwój infrastruktury technicznej oraz komunikacyjnej, wspieranie aktywności społecznej oraz poprawa jakości życia mieszkańców.

Należy jednak pamiętać, że obok wspólnych elementów infrastrukturalnych, bardzo ważnym identyfikatorem powiązań przestrzenno-funkcjonalnych są **relacje udziału w dobrach i usługach**. Ważną cechą diagnostyczną świadczą o występowaniu na danym terenie szerszego wachlarza związków, odzwierciedlających przestrzenną strukturę powiązań na rynku pracy w sektorze usług publicznych i komercyjnych jest **zasięg dojazdów do pracy i szkół**. Rozpoznanie zjawiska dojazdów do pracy i placówek edukacyjnych pozwala na uchwycenie relacji oraz powiązań przestrzennych i funkcjonalnych pomiędzy jednostkami osadniczymi.

Analiza danych GUS dotyczących **przepływu ludności związanego z zatrudnieniem pochodzących z Narodowego Spisu Powszechnego** przeprowadzonego w 2021 pokazuje, że na terenie partnerstwa stosunek przyjeżdżających do pracy do wyjeżdżających jest bardzo zróżnicowany. Zdecydowanie największe strumienie osób wyjeżdżających kierują się w stronę dużych ośrodków powiatowych: Tomaszowa Lubelskiego (554), Zamościa (473), Biłgoraja (160), a także stolicy regionu - Lublina (137 osoby). Na teren Zielonego Serca Roztocza do pracy przyjeżdżają przede wszystkim mieszkańcy okolicznych gmin i miejscowości: Szczepieszyna, Adamowa, Tereszpoła, Radeczniczy. Macierz przepływów ludności związanych z zatrudnieniem pokazuje również, że mieszkańcy poszczególnych gmin partnerskich regularnie dojeżdżają do pracy do innych gmin w obrębie partnerstwa, co świadczy o **istnieniu silnych powiązań komunikacyjnych i gospodarczych między nimi**.

Dojazdy do szkół, obok dojazdów do pracy, stanowią znaczącą część dobowych strumieni charakteryzujących mobilność ludności służących do zidentyfikowania powiązań przestrzenno-funkcjonalnych. Podobnie rozpatrując przepływy uczniów związane z edukacją szkolną można zauważyć duże zróżnicowanie między poszczególnymi gminami partnerstwa. Dane GUS dotyczące

kierunków i natężenia dojazdów uczniów do szkół pokazują, że znaczne **strumienie uczniów zamieszkujących obszar partnerstwa kierują się do szkół ponadpodstawowych położonych poza obszarem funkcjonalnym**. Młodzież z terenu partnerstwa głównie dojeżdża do szkół zlokalizowanych na terenie Zamościa, Biłgoraja, Tomaszowa Lubelskiego i Szczepieszyna. Ważnym ośrodkiem edukacyjnym na terenie partnerstwa jest natomiast Zwierzyniec, gdzie funkcjonuje Zespół Szkół Drzewnych i Ochrony Środowiska im. Jana Zamoyskiego.

Gminy partnerskie Zielonego Serca Roztocza położone są na terenie trzech powiatów: zamojskiego, tomaszowskiego oraz biłgorajskiego. Przeprowadzona analiza pokazuje, że **mieszkańcy Zielonego Serca Roztocza korzystają z licznych usług publicznych oraz rynkowych poza obszarem partnerstwa**. Istotną część potrzeb, zwłaszcza związanych z tzw. usługami wyższego rzędu – edukacyjnymi, kulturalnymi czy związanymi z pracą – mieszkańcy partnerstwa zaspokoją w stolicy regionu, czy dalszych ośrodkach miejskich. Partnerstwo składa się z czterech jednostek: trzech gmin miejsko-wiejskich oraz gminy wiejskiej. **Miejscowości gminne – miasta Krasnobród, Józefów, Zwierzyniec oraz wieś Susiec to w skali partnerstwa ośrodki o rozwiniętych funkcjach mieszkalnych, administracyjno-gospodarczych, publicznych i usługowych, wskazane do koncentracji urbanizacji w zorganizowanych układach przestrzennych oraz rozwoju pozarolniczej działalności gospodarczej**. Na ich terenie powinny być podejmowane działania rozwojowe ukierunkowane na wzmocnienie ich potencjału poprzez rozwój funkcji specjalistycznych związanych z turystyką, lecznictwem uzdrowiskowym, dziedzictwem kulturowym i specjalistycznym szkolnictwem zawodowym, a także skierowanych na rozbudowę i rozwój infrastruktury technicznej i społecznej oraz usług służących kryształizacji silnych ośrodków lokalnych/gminnych obsługujących tereny wiejskie.

3.3. Analiza problemów, potrzeb i potencjałów rozwojowych partnerstwa Zielone Serce Roztocza

Potencjałami obszaru partnerstwa są jego zasoby oraz oferowane produkty i usługi, które przynoszą lub mogą przynieść bezpośrednio (dochody) lub pośrednio korzyści poprzez wytworzenie wartości dodanej dla mieszkańców i interesariuszy. Kluczowe problemy i potrzeby zidentyfikowane na etapie sporządzania diagnozy to negatywne zjawiska, czynniki oraz niewykorzystane potencjały, które uniemożliwiają lub utrudniają realizację kierunków i celów rozwojowych gmin z terenu partnerstwa Zielonego Serca Roztocza.

Wyniki przeprowadzonych analiz pokazują, że do najważniejszych potencjałów obszarów partnerstwa można zakwalifikować:

- ▶ Znaczący potencjał turystyczny, bazujący na dostępnych zasobach kulturowych i naturalnych oraz produktach turystycznych, wokół których możliwy jest dalszy rozwój infrastruktury turystycznej i ruchu turystycznego.
- ▶ Różnorodne i cenne przyrodniczo środowisko naturalne i krajobrazowe – występowanie obszarów chronionych, dostępność kompleksów leśnych, zbiorników wodnych, dolin rzecznych, tras i obiektów turystycznych, a także istniejące produkty turystyczne stanowią potencjał do rozwoju turystyki, oferty w zakresie odpoczynku, integracji społecznej mieszkańców obszaru.
- ▶ Obiekty dziedzictwa kulturowego oraz ciekawa historia obszaru, wynikająca z przenikania się kultur.

- ▶ Wzrost pozycji obszaru na rynku turystycznym – duży potencjał do tworzenia nowych oraz unowocześniania istniejących produktów turystycznych.
- ▶ Rosnący popyt na usługi turystyczne.
- ▶ Klimatyczne i lecznicze walory uzdrowiskowe Krasnobrodu.
- ▶ Korzystne warunki do wykorzystania i rozwoju odnawialnych źródeł energii: energii słonecznej i biomasy.
- ▶ Doświadczenie gmin we współpracy przy realizacji wspólnych przedsięwzięć oraz duża aktywność samorządów w pozyskiwaniu środków europejskich w latach 2014-2020.
- ▶ Rozwój systemu gospodarki odpadami w obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej.
- ▶ Wsparcie inwestycji związanych z adaptacją do zmian klimatycznych – energetyka odnawialna, efektywność energetyczna, transport niskoemisyjny,
- ▶ Rozwój usług społecznych (deinstytucjonalizacja) związanych z negatywnymi zjawiskami demograficznymi (osoby starsze i wykluczone) oraz zwiększającą się liczbą osób niepełnosprawnych.
- ▶ Poprawa dostępności infrastruktury i usług publicznych dla osób ze szczególnymi potrzebami,
- ▶ Dostępność środków ze źródeł zewnętrznych w ramach perspektywy finansowej na lata 2021 – 2027, w tym w ramach instrumentów terytorialnych dedykowanych obszarom strategicznej interwencji.

Kluczowe problemy oraz potrzeby rozwojowe obszaru partnerstwa to:

- ▶ Postępujące starzenie się społeczeństwa, które wpływa na spadek liczby osób w wieku produkcyjnym aktywnych zawodowo oraz zwiększanie się liczby osób w wieku poprodukcyjnym wymagających wsparcia, asystentury i opieki.
- ▶ Wysoki ubytek ludności wynikający zarówno z ujemnego przyrostu naturalnego, jak i niekorzystnego salda migracji, w tym migracji ludzi młodych.
- ▶ Niekorzystna sytuacja na lokalnym rynku pracy (wysokie bezrobocie ukryte w rolnictwie, duża liczba osób długotrwale bezrobotnych, trudności w obszarze aktywizacji zawodowej).
- ▶ Niewykorzystany w pełni potencjał turystyczny, bazujący na dostępnych zasobach kulturowych i naturalnych oraz produktach turystycznych, wokół których możliwy jest dalszy rozwój infrastruktury turystycznej i ruchu turystycznego.
- ▶ Zły stan techniczny części obiektów zabytkowych, wymagający przeprowadzenia szerokich prac konserwatorsko-remontowych.
- ▶ Infrastruktura społeczna nie w pełni dostosowana do potrzeb seniorów i osób z niepełnosprawnościami,
- ▶ Konieczność termomodernizacji i zwiększenia efektywności energetycznej części obiektów publicznych, a także dostosowania ich do potrzeb osób z niepełnosprawnościami i szczególnymi potrzebami.
- ▶ Wysokie koszty energii zużywanej w budynkach użyteczności publicznej.
- ▶ Niedostatecznie i nierównomiernie rozwinięta infrastruktura wodno-kanalizacyjna.

- ▶ Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura segregacji oraz recyklingu odpadów.
- ▶ Obserwowane zmiany klimatu powodujące konieczność zwiększenia bezpieczeństwa ekologicznego obszaru poprzez rozwój potencjału służb publicznych.

3.4. Najważniejsze kierunki współpracy samorządów obszaru partnerstwa Zielone Serce Roztocza

Najważniejsze kierunki współpracy samorządów obszaru partnerstwa Zielone Serce Roztocza obejmują obszary, w ramach których polityka regionalna skoncentrowana jest na terytorialnym wymiarze wsparcia, zaś realizacja przedsięwzięć uwarunkowana jest podjęciem współpracy między gminami partnerskimi oraz innymi partnerami publicznymi i prywatnymi.

- **Atrakcyjność turystyczna** - poprawa jakości, kompleksowości i dostępności oferty turystycznej i kulturalnej dla mieszkańców obszaru partnerstwa oraz turystów, z uwzględnieniem modernizacji i rozbudowy szlaków turystycznych, w tym tych opartych na zasobach geologicznych, oraz infrastruktury rekreacyjnej przy zbiornikach wodnych; modernizacja i budowa infrastruktury obsługi ruchu turystycznego oraz podniesienie jakości usług świadczonych w dziedzinie turystyki i promocji turystycznej; stworzenie atrakcyjnego i spójnego systemu turystycznego, który przyciągnie większą liczbę odwiedzających oraz wzmocni lokalną gospodarkę, zachowanie dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego.
- **Rozwój funkcji uzdrowiskowej** – rozbudowa infrastruktury lecznictwa uzdrowiskowego, przystosowanie zagospodarowania mające na celu zachowanie i poprawę walorów uzdrowiskowych oraz podniesienie jakości świadczeń i komfortu pacjentów i turystów, rozwój turystyki uzdrowiskowej i relaksacyjnej.
- **Rozwój marki turystycznej „Zielone Serce Roztocza”** – zintegrowana oferta turystyczna - kulturalna - noclegowa – kulinarna w oparciu o rozwój istniejących i tworzenie nowych produktów i usług turystycznych, współpraca z przedsiębiorcami w tworzeniu i rozwoju marki turystycznej, intensyfikacja działań na rzecz zwiększenia rozpoznawalności i konkurencyjności marki poprzez rozwój zintegrowanych, sieciowych produktów turystycznych, dążenie do stworzenia spójnej oferty turystycznej obejmującej unikalne atrakcje przyrodnicze, kulturowe i rekreacyjne obszaru, promocja marki z uwzględnieniem nowoczesnych narzędzi marketingowych, mająca na celu wzmocnienie jej identyfikacji i pozycji na rynku.
- **Adaptacja do zmian klimatu** – kompleksowe działania mające na celu poprawę efektywności energetycznej w sektorze publicznym, obejmujące modernizację budynków użyteczności publicznej oraz wprowadzenie technologii odnawialnych źródeł energii; zmniejszenie zużycia energii pochodzącej z konwencjonalnych źródeł; zwiększenie bezpieczeństwa ekologicznego mieszkańców minimalizujące ryzyko zanieczyszczeń i przeciwdziałające skutkom ekstremalnych zjawisk pogodowych.
- **Rozwój sieciowej infrastruktury technicznej** - rozwój i unowocześnianie gospodarki wodno-ściekowej zapewniające efektywne zarządzanie zasobami wodnymi i ochronę środowiska.
- **Gospodarka w obiegu zamkniętym** - w działania na rzecz rozwijania, optymalizacji i zwiększenia efektywności systemów i infrastruktury do selektywnego zbierania odpadów, dążenie do maksymalizacji poziomu recyklingu oraz minimalizacji ilości odpadów trafiających na

składowiska, wspieranie innowacyjnych rozwiązań technologicznych oraz budowaniu świadomości ekologicznej wśród mieszkańców, długofalowe wsparcie zrównoważonego rozwoju obszaru, poprzez ograniczenie negatywnego wpływu na środowisko naturalne.

- **System pomocy społecznej** - podniesienie jakości i dostępności usług społecznych i ochrony zdrowia, dostosowanie usług i infrastruktury do potrzeb osób starszych i z niepełnosprawnościami, zachowanie standardów dostępności w infrastrukturze i usługach publicznych; rozwój i modernizacja infrastruktury społecznej; zapewnienie bezpiecznego i dostosowanego do potrzeb środowiska dla osób potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu; wspieranie procesów rehabilitacji i integracji społecznej; zachowanie i podniesienie standardów dostępności w infrastrukturze i usługach publicznych.
- **Modernizacja infrastruktury edukacyjnej** – kompleksowa modernizacja obiektów szkół podstawowych w celu przystosowania ich do potrzeb uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi; dostosowanie budynków do wymogów dostępności, w tym eliminacja barier architektonicznych, modernizacja sal lekcyjnych oraz przestrzeni wspólnych, a także wyposażenie w specjalistyczne pomoce dydaktyczne i technologiczne; stworzenie środowiska edukacyjnego, które sprzyja integracji i wsparciu uczniów o zróżnicowanych potrzebach, zapewniając im równy dostęp do edukacji oraz możliwość pełnego wykorzystania ich potencjału; podniesienie jakości kształcenia oraz wspieranie rozwoju społecznego i emocjonalnego uczniów, przyczyniające się do budowania bardziej inkluzywnej i zrównoważonej społeczności szkolnej.

4. PRZESŁANKI OPRACOWANIA STRATEGII

4.1. Samorządy wobec nowych wyzwań społecznych i gospodarczych

W ostatnich latach obserwujemy znaczną dynamikę zmian zachodzących w wielu obszarach życia społecznego i gospodarczego, zarówno na poziomie województwa, kraju jak też europejskim. Skala tych zmian jest znacznie większa niż miało to miejsce poprzednim, zakończonym już okresie programowania Unii Europejskiej na lata 2014 – 2020, a ich wpływ na wiele obszarów funkcjonowania samorządów jest widoczny i znaczący.

Zmiany społeczne i gospodarcze spowodowane są przede wszystkim nasilającym się, globalnym kryzysem ekonomicznym, coraz silniej widocznymi efektami zmian klimatycznych, skutkami pandemii wirusa COVID19 oraz (począwszy od roku 2022) wpływem wojny w Ukrainie na gospodarkę europejską, krajową i lokalną. Jednocześnie coraz bardziej dynamicznym procesom globalizacji i zachodzącym przez to zmianom geopolitycznym towarzyszą lokalne zmiany społeczne i ekonomiczne związane z intensywnym rozwojem gospodarki opartej na wiedzy i nowoczesnych technologiach oraz procesem dostosowania do zmian klimatycznych. Ponieważ liczba i skala oddziaływania czynników wpływających na funkcjonowanie samorządów gminnych wzrasta, zmienia się też charakter przewag konkurencyjnych jakimi dysponuje obszar Zielonego Serca Roztocza. Konsekwencją takiego stanu rzeczy są inne oczekiwania mieszkańców - głównych adresatów działań strategicznych władz samorządowych.

W związku z powyższym, w obszarach społecznych, gospodarczych i środowiskowych obszaru partnerstwa należało dokonać aktualizacji danych i ponownego przeprowadzenia ich analizy – szczególnie w ramach tych funkcji i oddziaływań, które są istotne z punktu widzenia problemów i potencjałów rozwojowych całego obszaru. Prace te pozwoliły na sformułowanie wniosków ujętych w diagnozie obejmującej najważniejsze kwestie dotyczące demografii, rynku pracy, infrastruktury i usług społecznych, gospodarki, edukacji, kultury, sportu i rekreacji, turystyki, komunikacji i transportu, bezpieczeństwa, środowiska naturalnego oraz infrastruktury sieciowej.

W oparciu o zaktualizowane dane i wnioski z diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej obszaru Zielonego Serca Roztocza oraz rekomendacje uzyskane w procesie partycypacji społecznej przeprowadzono analizę SWOT oraz określono kluczowe problemy, potencjały i kierunki rozwojowe obszaru. Identyfikacja istotnych zjawisk i trendów oraz rezultaty powyższych prac pozwoliły na wypracowanie wizji, celów i kierunków działań rozwojowych, wskazujących główne obszary aktywności samorządów Zielonego Serca Roztocza w latach 2024-2030.

Podkreślić należy, że niniejsza Strategia jest Strategią Innych Instrumentów Terytorialnych wynikającą z art. 36 ustawy o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027, nie jest zaś strategią rozwoju ponadlokalnego wynikającą z ustawy o samorządzie gminnym.

W związku z tym niniejsza Strategia obejmuje jedynie te aspekty (m.in. cele, kierunki działań, wskaźniki, propozycje projektów), które wynikają z uwarunkowań i zasad Innych Instrumentów Terytorialnych, przede wszystkim w zakresie obszarów wsparcia przewidzianych do finansowania w formule Innego Instrumentu Terytorialnego dla partnerstw jednostek samorządu terytorialnego z krajowych obszarów strategicznej interwencji w województwie lubelskim w ramach programu

Fundusze Europejskie dla Lubelskiego na lata 2021 – 2027 oraz obszarów, w ramach których przewidziano preferencje dla inwestycji wynikających z opracowanych strategii terytorialnych.

4.2. Terytorialny wymiar wsparcia i podejście zintegrowane

Istotnym aspektem nowego modelu polityki regionalnej kraju jest zwiększenie skuteczności planowania i realizacji działań rozwojowych oraz podniesienie jakości funkcjonowania instytucji publicznych. Konieczne staje się tym samym zwiększenie jakości planowania strategicznego oraz zapewnienie spójności dokumentów planistycznych.

Jednym z założeń w obecnym modelu polityki rozwoju regionalnego jest **wzmocnienie roli wymiaru terytorialnego i podejścia zintegrowanego**, które zakłada między innymi opracowanie dokumentów integrujących zagadnienia odnoszące się do wymiaru społecznego, gospodarczego i przestrzennego, zapewnienie skutecznych mechanizmów realizacji planowanych przedsięwzięć oraz powiązanie działań podmiotów odpowiedzialnych za politykę rozwoju na danym obszarze. Stąd też ważnym elementem Strategii jest system wdrażania zaprojektowany zgodnie z kompetencjami ustawowymi samorządów gminnych w oparciu o partycypacyjny model współpracy interesariuszy.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 zakłada odejście od modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnego, skupiającego działania rozwojowe przede wszystkim na największych aglomeracjach, i przejście na model odpowiedzialnego rozwoju - zrównoważonego społecznie i terytorialnie. Zgodnie z KSRR 2030, w ramach modelu zrównoważonego terytorialnie „**polityka regionalna wspierać będzie zintegrowane interwencje wykorzystujące miejscowe zasoby i potencjały poszczególnych terytoriów oraz dostarczanie odpowiednich impulsów dla zainicjowania trwałego wzrostu i miejsc pracy w obszarach o mniej korzystnych uwarunkowaniach rozwojowych**”. W praktyce KSRR 2030 zakłada odejście od wspierania całego kraju czy regionów w jednolity sposób na rzecz większego różnicowania interwencji w zależności od problemów i potencjałów poszczególnych obszarów – tzw. obszarów strategicznej interwencji. Jednocześnie KSRR 2030 silnie podkreśla konieczność stosowania **zintegrowanego podejścia terytorialnego**, które opiera się na dopasowaniu zakresu i narzędzi wsparcia dla danego obszaru do jego specyficznych potrzeb i potencjałów rozwojowych – wynikających ze strategii terytorialnej. Zaznaczyć należy, że gminy partnerskie Zielonego Serca Roztocza znajdują się w grupie samorządów, które zgodnie z przyjętą typologią zaliczają się do **obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją**, czyli obszarów strategicznej interwencji zdelimitowanych w krajowych dokumentach strategicznych.

Jednocześnie Umowa Partnerstwa dla realizacji polityki spójności 2021-2027 w Polsce silnie podkreśla konieczność stosowania zintegrowanego podejścia terytorialnego, które opiera się na dopasowaniu zakresu i narzędzi wsparcia dla danego obszaru do jego specyficznych potrzeb, problemów i potencjałów rozwojowych – wynikających ze strategii terytorialnej. Innym istotnym dokumentem dla operacjonalizacji koncepcji wsparcia samorządów w ujęciu terytorialnych powiązań funkcjonalnych są również Zasady realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027 określające m.in. uwarunkowania związane z opracowaniem strategii Innych Instrumentów Terytorialnych, które zostały uwzględnione w niniejszym dokumencie.

Powyższe podejście znalazło odzwierciedlenie w niniejszej Strategii, która ma nie tylko sprostać nowym wyzwaniom rozwojowym samorządów obszaru Zielonego Serca Roztocza, ale też wpisać się w kierunki i zasady polityki rozwoju proponowane na poziomie regionalnym, krajowym i UE, szczególnie w zakresie Innych Instrumentów Terytorialnych.

5. ZAKRES, TRYB I METODYKA OPRACOWANIA STRATEGII

Zakres i metodyka opracowania niniejszej Strategii uwarunkowane są przepisami i zasadami Innych Instrumentów Terytorialnych będących, obok Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych, „narzędziem” realizacji tzw. terytorialnego wymiaru wsparcia polityki spójności UE w latach 2021 – 2027. Zgodnie z założeniami programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027 Inny Instrument Terytorialny dla partnerstw jednostek samorządu terytorialnego służy przede wszystkim wspieraniu rozwoju terytorialnego i relacji funkcjonalnych pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego zaliczanymi do krajowych obszarów strategicznej interwencji: gmin zagrożonych trwałą marginalizacją oraz miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze przy wykorzystaniu możliwości finansowania inwestycji ze środków Unii Europejskiej. Województwo lubelskie jest szczególnie predestynowane do realizowania tego typu działań pomocowych przede wszystkim ze względu na szczególną kumulację niekorzystnych zjawisk i trendów społeczno-gospodarczych ograniczających możliwości rozwoju. Zgodnie z delimitacją KSRR 2030 w województwie lubelskim wyznaczono aż 140 gmin zagrożonych trwałą marginalizacją i 11 miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze.

Inny Instrument Terytorialny dla partnerstw jednostek samorządu terytorialnego z krajowych obszarów strategicznej interwencji, w odróżnieniu od ZIT, jest bardziej elastyczny, gdyż nie odnosi się wyłącznie do obszarów miejskich wyznaczonych w SRWL 2030. Uwarunkowania FEL 2021 – 2027 odnoszą się przede wszystkim do: wymogów formalnych dotyczących zakresu i trybu opracowania Strategii, wymogów w zakresie powołania zinstytucjonalizowanej formy partnerstwa samorządów oraz wymogów dotyczących typów projektów możliwych do realizacji w ramach Strategii.

W programie FEL 2021-2027 określono zakres wsparcia dedykowany IIT. Instrument ten będzie realizowany bezpośrednio w następujących Celach Polityki, Priorytetach i Celach Szczegółowych Programu:

- **Cel Polityki 2.** Bardziej przyjazna dla środowiska, niskoemisyjna i przechodząca w kierunku gospodarki zeroemisyjnej oraz odporna Europa dzięki promowaniu czystej i sprawiedliwej transformacji energetycznej, zielonych i niebieskich inwestycji, gospodarki o obiegu zamkniętym, łagodzenia zmian klimatu i przystosowania się do nich, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem, oraz zrównoważonej mobilności miejskiej
 - Cel Szczegółowy 2 (i) wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych,
 - Cel Szczegółowy 2 (ii) wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą (UE) 2018/2001, w tym określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju.
- **Cel Polityki 5.** Europa bliższa obywatelom dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju wszystkich rodzajów terytoriów i inicjatyw lokalnych
 - Cel szczegółowy 5(ii) wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie.

Poza bezpośrednim wdrażaniem instrumentu terytorialnego w Programie określono system preferencji dla projektów przygotowanych przez partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego. Zastosowane będą preferencje punktowe w naborach konkurencyjnych dla projektów wynikających ze strategii terytorialnych opracowanych przez partnerstwa JST w celu wdrażania Innego Instrumentu Terytorialnego (strategii rozwoju ponadlokalnego lub strategii IIT). Ww. preferencje dotyczą następujących Celów Polityki, Priorytetów i Celów Szczegółowych Programu:

- **Cel Polityki 1.** Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki wspieraniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej oraz regionalnej łączności cyfrowej
 - Cel Szczegółowy (1ii) czerpanie korzyści z cyfryzacji dla obywateli, przedsiębiorstw, organizacji badawczych i instytucji publicznych.
- **Cel Polityki 2.** Bardziej przyjazna dla środowiska, niskoemisyjna i przechodząca w kierunku gospodarki zeroemisyjnej oraz odporna Europa dzięki promowaniu czystej i sprawiedliwej transformacji energetycznej, zielonych i niebieskich inwestycji, gospodarki o obiegu zamkniętym, łagodzenia zmian klimatu i przystosowania się do nich, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem, oraz zrównoważonej mobilności miejskiej
 - Cel Szczegółowy 2 (iv) wspieranie przystosowania się do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego,
 - Cel Szczegółowy 2 (v) wspieranie dostępu do wody oraz zrównoważonej gospodarki wodnej,
 - Cel Szczegółowy 2 (vi) wspieranie transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej,
 - Cel Szczegółowy 2(vii) wzmocnienie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia,
 - Cel Szczegółowy 2 (viii) wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej.
- **Cel Polityki 4.** Europa o silniejszym wymiarze społecznym, bardziej sprzyjająca włączeniu społecznemu i wdrażająca Europejski filar praw socjalnych
 - Cel Szczegółowy 4 (ii) poprawa równego dostępu do wysokiej jakości usług sprzyjających włączeniu społecznemu w zakresie kształcenia, szkoleń i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój łatwo dostępnej infrastruktury, w tym poprzez wspieranie odporności w zakresie kształcenia i szkolenia na odległość oraz online (EFRR),
 - Cel Szczegółowy 4 (iii) wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego społeczności marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne (EFFR).
 - Cel Szczegółowy 4 k) zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej; modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym

uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób z niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej (EFS+).

- Cel Szczegółowy 4 f) wspieranie równego dostępu do dobrej jakości, włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami (EFS+)

Do ubiegania się o wsparcie uprawnione są wyłącznie formalnie utworzone partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego z przewagą gmin zaliczonych do krajowych obszarów strategicznej interwencji. W programie FEL 2021-2027 przyjęto, że uprawnienie do wdrażania IIT przysługuje partnerstwom, w których składzie min. 70% ogólnej liczby gmin, stanowią gminy zagrożone trwałą marginalizacją i/lub miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze. Ponadto gminy i miasta z OSI krajowych zdecydowane na współpracę w obszarach funkcjonalnych z wykorzystaniem Innego Instrumentu Terytorialnego muszą spełnić warunek sąsiedztwa gmin polegający na wyznaczeniu obszaru zamkniętego wspólną granicą.

Z uwagi na powyższe Strategia terytorialna Zielonego Serca Roztocza opracowana została na podstawie art. 36 ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021 - 2027. Jednocześnie zakres i tryb opracowania Strategii jest spójny z zapisami dokumentu pn. Zasady realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027, opracowanego przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej w sierpniu 2022 r.

Metodyka zastosowana w Strategii opiera się na poniższych zasadach, które odnoszą się zarówno do kolejnych etapów opracowania dokumentu, jak też do fazy wdrożeniowej Strategii:

■ **Model ekspercko – partycypacyjny**

W pracach nad Strategią zastosowano model ekspercko – partycypacyjny zakładający wiodącą rolę ekspertów zewnętrznych oraz udział przedstawicieli różnych grup interesariuszy w procesie opracowania i wdrażania Strategii. **Z uwagi na ograniczenia dotyczące obszarów wparcia w ramach Innych Instrumentów Terytorialnych wynikające z zapisów programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021 – 2027 do opracowania Strategii zaangażowani byli przede wszystkim przedstawiciele władz samorządowych gmin partnerskich oraz powiatów: zamojskiego, biłgorajskiego i tomaszowskiego.**

■ **Analiza danych, wnioski i kierunki rozwojowe**

W ramach diagnozy przeprowadzono analizę danych w obszarach społecznych, gospodarczych, środowiskowych i przestrzennych, pod kątem problemów, potencjałów rozwojowych i wspólnych funkcji samorządów obszaru partnerstwa Zielone Serce Roztocza. Zidentyfikowano kluczowe zjawiska i trendy wpływające na rozwój obszaru. Odpowiednio do zidentyfikowanych problemów rozwojowych i przewag konkurencyjnych sformułowano wnioski i określono wizję rozwoju obszaru oraz zdefiniowano cele strategiczne, w taki sposób aby dać pierwszeństwo wykorzystania lokalnych czynników rozwoju – **mając na uwadze ograniczenia wynikające ze specyfiki wdrażania Innych**

Instrumentów Terytorialnych. Określono priorytety/kierunki działań i projekty służące realizacji celów oraz wskazano najważniejsze obszary aktywności samorządów partnerstwa Zielone Serce Roztocza w latach 2024 – 2030. Definiując cele i priorytety/kierunki działań strategicznych korzystano z dotychczasowych doświadczeń związanych z planowaniem i wdrażaniem polityki rozwoju w każdym z samorządów objętych Strategią.

■ Koncentracja wsparcia

Ograniczono liczbę obszarów rozwojowych i celów do takich, które w procesie tworzenia Strategii uznano za priorytetowe i mające decydujący wpływ na realizację wizji rozwoju obszaru partnerstwa. **Bezpośredni wpływ na wybór obszarów wsparcia i projektów miały uwarunkowania wynikające ze specyfiki wdrażania Innych Instrumentów Terytorialnych oraz preferencji dla projektów wynikających z strategii terytorialnych (m.in. ograniczenia dot. typów projektów i kwalifikowalności kosztów).** W Strategii nie dążono zatem do tego, aby każdy obszar aktywności gmin uznać za strategiczny. Nie oznacza to rezygnacji z bieżących działań samorządów, uznano jedynie, że część z nich ma mniejszy wpływ na osiągnięcie celów strategicznych.

■ Terytorialny wymiar wsparcia

Zastosowano zasady wynikające z podejścia terytorialnego i zintegrowanego planowania – zidentyfikowano społeczne, gospodarcze, środowiskowe i przestrzenne powiązania funkcjonalne, które występują na obszarze partnerstwa oraz dostosowano zakres przedsięwzięć rozwojowych do specyfiki obszaru, tak aby były odpowiedzią na istniejące problemy i wyzwania. Skupiono się na tych funkcjach, które najbardziej wzmocnią wspólny potencjał rozwojowy obszaru.

Terytorialny wymiar wsparcia został ograniczony do tych obszarów, które zgodnie z programem FEL 2021 – 2027 są dedykowane lub preferowane dla projektów przygotowanych przez partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego do wsparcia w formule IIT.

■ Partycypacja społeczna

Ekspertów zewnętrznych oraz przedstawicieli władz samorządowych realizowali proces opracowania Strategii zgodnie z przyjętymi praktykami partycypacji społecznej i partnerstwa przy wykorzystaniu doświadczeń lokalnej społeczności oraz podmiotów publicznych i prywatnych. Zasadę partnerstwa i współpracy z interesariuszami zastosowano również w proponowanym systemie wdrażania Strategii. **Z uwagi na ograniczenia dotyczące obszarów wsparcia w ramach Innych Instrumentów Terytorialnych wynikające z zapisów programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021 – 2027 do opracowania Strategii zaangażowani byli przede wszystkim przedstawiciele władz samorządowych gmin partnerskich oraz powiatów: zamojskiego, biłgorajskiego i tomaszowskiego.**

■ System realizacji

Opracowano przejrzysty system wdrażania Strategii w oparciu o kompetencje ustawowe oraz możliwości finansowe i organizacyjne gmin przy wykorzystaniu zasady partnerstwa i współpracy interesariuszy, uwzględniając elastyczność przyjętych rozwiązań, tak by zwiększyć sprawność realizacji Strategii i skuteczność wykorzystywania dostępnych funduszy.

Konstrukcja systemu wdrażania Strategii odpowiada wymogom art. 36 ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021 – 2027.

■ Wybór kierunków działań i projektów

Określenie kierunków działań rozwojowych i wybór projektów, które zapewnią osiągnięcie celów Strategii, nastąpiło we współpracy z partnerami w oparciu o wnioski z diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej obszaru, wnioski z analizy silnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń (SWOT) oraz wnioski i uwagi uzyskane w procesie konsultacji społecznych.

Skupiono się na przedsięwzięciach dedykowanych lub preferowanych do realizacji w formule IIT, które rozwiązują wspólne problemy samorządów partnerskich lub wzmacniają i rozwijają potencjały obszaru. Ideą takich przedsięwzięć jest współpraca gmin partnerskich zapewniająca efekt synergii, w taki sposób aby rezultaty i oddziaływanie projektów zintegrowanych (w tym partnerskich) były większe i korzystniejsze niż jest to możliwe do osiągnięcia w projektach indywidualnych.

Przy wyborze przedsięwzięć strategicznych przewidzianych do realizacji w ramach Strategii uwzględniono zalecenia i ograniczenia dotyczące finansowania przedsięwzięć określone przez Instytucję Zarządzającą Programem Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027.

■ Polityka spójności 2021- 2027

Dostosowano rodzaj i zakres interwencji oraz system wdrażania Strategii do wyzwań i uwarunkowań perspektywy finansowej UE 2021 – 2027 opierając się na zasadach obowiązujących w unijnych, krajowych i regionalnych dokumentach strategicznych i operacyjnych. Dotyczy to przede wszystkim zintegrowanego podejścia terytorialnego w ramach Innych Instrumentów Terytorialnych oraz identyfikacji takich celów rozwojowych, które są możliwe do osiągnięcia nie tylko poprzez projekty indywidualne, ale też w ramach partnerskiej współpracy interesariuszy.

■ Spójność z celami polityki regionalnej na poziomie województwa i kraju

Zachowano zgodność z założeniami polityki regionalnej Państwa, tak aby Strategia była spójna z kierunkami, obszarami interwencji i celami określonymi w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030, Umowie Partnerstwa dla realizacji polityki spójności 2021-2027 oraz Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030, szczególnie w zakresie wymiaru terytorialnego i zintegrowanego podejścia w realizacji strategii rozwoju ponadlokalnego.

■ Podejście realistyczne

W trakcie prac koncentrowano się na tym, aby dokument Strategii pozostał realistyczny. Zarówno w kontekście celów, jak również kierunków działań i propozycji konkretnych przedsięwzięć przyjęto następujące podejście:

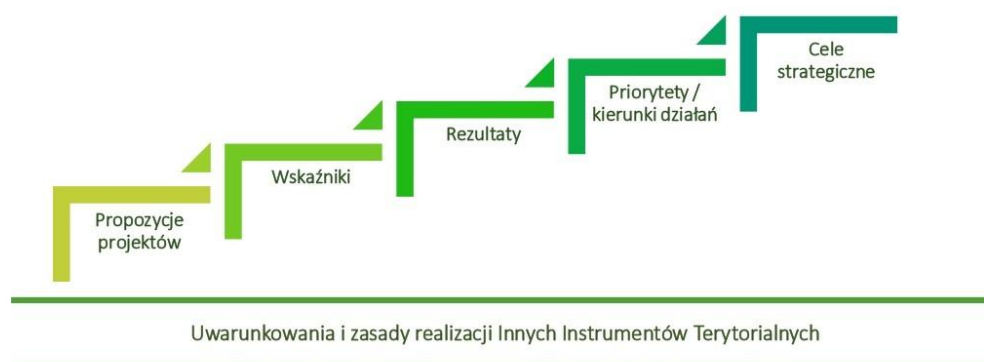
Źródło: Opracowanie własne.

■ Finansowanie propozycji przedsięwzięć wynikających ze Strategii

Strategia ukierunkowana jest na realizację projektów w formule Innych Instrumentów Terytorialnych. W związku z tym głównym źródłem finansowania przedsięwzięć wynikających ze Strategii będą środki programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego na lata 2021 – 2027, zarówno z działań dedykowanych dla instrumentów terytorialnych, jak i działań w których Instytucja Zarządzająca przewidziała zastosowanie preferencji punktowych dla projektów wynikających ze strategii terytorialnych. Należy jednocześnie podkreślić, że ostateczne rozstrzygnięcia odnośnie do zakresów, kosztów i harmonogramów realizacji poszczególnych projektów uzależnione będą od dostępności środków z programu FELU 2021 - 2027, przede wszystkim w kontekście kwalifikowalności oraz innych, formalnych i merytorycznych aspektów wdrażania. Proces ten wymaga też dobrej organizacji współpracy gmin i długofalowej konsekwencji w działaniu władz samorządowych zaangażowanych w realizację Strategii.

■ Logika interwencji Strategii

W Strategii przyjęto logikę interwencji, w której celom i odpowiadającym im priorytetom/kierunkom działań przypisano odpowiednie rezultaty i wskaźniki oraz propozycje projektów do realizacji:

Źródło: Opracowanie własne.

6. ANALIZA SWOT

Narzędziem zastosowanym do przeprowadzenia analizy strategicznej obszaru Zielonego Serca Roztocza jest analiza SWOT – zestawienie **uwarunkowań wewnętrznych w postaci mocnych i słabych stron** oraz **określenie zewnętrznych szans i zagrożeń rozwojowych**. Analiza potraktowana została szeroko i kompleksowo, obejmując wszystkie istotne kwestie społeczne, gospodarcze, środowiskowe i przestrzenne obszaru partnerstwa **ze szczególnym uwzględnieniem kwestii związanych z wymiarem terytorialnym w ramach Innego Instrumentu Terytorialnego dla partnerstw jednostek samorządu terytorialnego z krajowych obszarów strategicznej interwencji**.

Metoda ta umożliwia zebranie oraz usystematyzowanie informacji o wewnętrznym potencjale obszaru partnerstwa, jak również dostrzeganych barierach, zwracając jednocześnie uwagę na pojawiające się w otoczeniu szanse i zagrożenia mające wpływ na funkcjonowanie i rozwój obszaru.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
1. Korzystne położenie na obszarze o dużej atrakcyjności turystycznej – przyrodniczej i krajobrazowej (różnorodne i cenne przyrodniczo środowisko naturalne, duża lesistość, różnorodność gatunków, sieć hydrograficzna – źródła, rzeki, stawy i kąpieliska, Transgraniczny Rezerwatu Biosfery „Roztocze”, Roztoczański Park Narodowy, parki krajobrazowe, obszary Natura 2000, rezerваты, obszary chronionego krajobrazu, obiekty geoturystyczne, pomniki przyrody). 2. Rosnąca rozpoznawalność turystyczna obszaru gmin Zielonego Serca Roztocza w regionie i kraju, w tym rozpoznawalne cykliczne imprezy kulturalne i sportowo-rekreacyjne. 3. Rozwijająca się sieć szlaków turystycznych, ścieżek rowerowych, szlaków kajakowych oraz atrakcyjne turystycznie obiekty i przestrzenie publiczne (w tym rekreacyjne). 4. Istniejące produkty turystyczne (w tym np. kąpieliska, obiekty geoturystyczne, itp.) oraz lokalne produkty spożywcze. 5. Klimatyczne i lecznicze walory uzdrowiskowe Krasnobrodu. 6. Obiekty dziedzictwa kulturowego oraz ciekawa historia obszaru, wynikająca z jego specyfiki oraz przygranicznego położenia i przenikania się kultur.	1. Niekorzystna sytuacja demograficzna (ujemny przyrost naturalny, ujemne saldo migracji, starzenie się społeczeństwa, depopulacja, niekorzystna struktura wiekowa). 2. Niewystarczający zakres usług skierowanych do osób z niepełnosprawnościami, przewlekle chorych oraz seniorów. 3. Niewystarczający poziom kwalifikacji zawodowych, niska aktywność zawodowa, odpływ wykształconej kadry do większych ośrodków. 4. Trudna sytuacja na rynku pracy (zmniejszająca się liczba osób aktywnych zawodowo - możliwe problemy z zapewnieniem wykwalifikowanych pracowników). 5. Wysokie bezrobocie osób młodych, w tym osób wchodzących na rynek pracy, osób po 50 roku życia oraz istnienie ukrytego bezrobocia (bezrobocia agrarnego). 6. Trudności związane z aktywizacją zawodową osób długotrwale bezrobotnych. 7. Niekorzystna struktura obszarowa gospodarstw rolnych (znacząca przewaga małych gospodarstw rolnych) oraz duży udział gleb słabej lub średniej jakości uniemożliwiająca zwiększenie skali i efektywności produkcji rolnej.

7. Poprawa dostępności i jakości infrastruktury publicznej. 8. Poprawiająca się jakość zewnętrznej i wewnętrznej dostępności komunikacyjnej. 9. Czyste i nieskażone środowisko – potencjał rozwoju gospodarstw i upraw ekologicznych. 10. Korzystne warunki dla rozwoju energetyki pochodzącej ze źródeł odnawialnych. 11. Rozwój infrastruktury publicznej służącej aktywizacji gospodarczej obszaru i poprawie jakości życia mieszkańców. 12. Wzrost dostępności wychowania przedszkolnego i sieć szkół podstawowych zabezpieczająca potrzeby mieszkańców. 13. Doświadczenie gmin partnerskich we współpracy przy realizacji wspólnych przedsięwzięć. 14. Udział gmin partnerskich w Stowarzyszeniu Samorządów Euroregionu Roztocze. 15. Rosnąca świadomość lokalnej społeczności na temat specyfiki obszaru oraz identyfikacja mieszkańców z marką Zielone Serce Roztocza. 16. Tożsamość terytorialna oraz poczucie przynależności lokalnej. 17. Rosnące zaufanie mieszkańców obszaru do administracji samorządowej. 18. Rosnąca aktywność społeczna, wzrost znaczenia społeczności lokalnych w podejmowaniu decyzji dotyczących rozwoju obszaru. 19. Silna pozycja przedsiębiorstw ekonomii społecznej. 20. Wzrost dynamiki zakładania działalności gospodarczej.	8. Słabe zaplecze organizacyjne (np. grupy producenckie, lokalne zakłady przetwórstwa spożywczego) i surowcowe dla rozwoju przetwórstwa rolnego. 9. Niewystarczające wsparcie dla wykorzystania potencjału produktów i usług lokalnych. 10. Znaczna odległość do dużych ośrodków gospodarczych. 11. Nieprzystosowanie parametrów technicznych dróg do obecnych i przyszłych obciążeń oraz deficyty w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego (oświetlenie ulic, chodniki, ciągi pieszo-rowerowe, pobocza). 12. Niedobór transportu zbiorowego w lokalizacjach peryferyjnych. 13. Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura sieciowa (wodno-kanalizacyjna, gazowa) 14. Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura segregacji oraz recyklingu odpadów. 15. Zróżnicowanie w dostępie do szerokopasmowego Internetu. 16. Niewystarczająca jakość zaawansowanych e-usług publicznych oraz niskie kompetencje cyfrowe osób po 50 roku życia blokujące możliwość korzystania z e-usług. 17. Brak kompleksowego systemu identyfikacji i promocji gospodarczej oraz oferty inwestycyjnej i turystycznej. 18. Brak zintegrowanego systemu promocji i certyfikacji produktów lokalnych. 19. Sezonowość oferty turystycznej. 20. Niedostatecznie rozwinięta baza noclegowa i gastronomiczna wysokiej jakości. 21. Zły stan lub brak infrastruktury turystycznej w niektórych lokalizacjach, w szczególności wokół zbiorników wodnych, w dolinach rzek, w miejscach atrakcyjnych geologicznie. 22. Niedostosowanie budynków użytkowanych przez Samodzielne Publiczne Sanatorium Rehabilitacyjne im. Janusza Korczaka w Krasnobrodzie wpływające na jakości świadczeń zdrowotnych i uzdrowiskowych oraz komfort pacjentów i turystów.

	23. Zły stan techniczny części obiektów zabytkowych, wymagający przeprowadzenia szerokich prac konserwatorsko-remontowych. 24. Istnienie obiektów użyteczności publicznej wymagających przeprowadzenia prac termomodernizacyjnych i remontowych, a także dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. 25. Wysokie koszty energii zużywanej w budynkach użyteczności publicznej. 26. Częściowe niedostosowanie infrastruktury edukacyjnej do potrzeb uczniów ze szczególnymi potrzebami. 27. Brak aktualnych dokumentów planistycznych w części gmin jako bariera dla podejmowania decyzji inwestycyjnych. 28. Brak lokalizacji przedsiębiorstw branż wiodących. 29. Brak skutecznych instytucji otoczenia biznesu oraz kompleksowego wsparcia i doradztwa dla lokalnych przedsiębiorców. 30. Niedostateczne wyposażenie służb ratunkowych w sprzęt i materiały do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków zagrożeń naturalnych.
SZANSE	ZAGROŻENIA
1. Wzrost znaczenia oraz rozwój infrastruktury energetyki odnawialnej (dążenie do samowystarczalności energetycznej). 2. Rozwój przetwórstwa spożywczego – skrócenie łańcucha dostaw, produkcja żywności o wysokiej jakości. 3. Wsparcie dla działań w zakresie modernizacji i specjalizacji rolnictwa (w tym rolnictwo ekologiczne i specjalistyczne), wykorzystanie nowoczesnych technologii satelitarnych dot. retencji, monitoringu i zarządzania uprawami. 4. Współpraca z ośrodkami akademickimi i szkołami branżowymi w zakresie nowoczesnych technologii w rolnictwie, leśnictwie oraz planowaniu przestrzennym. 5. Wzrost znaczenia i rozwój dostosowanego do rynku pracy szkolnictwa branżowego i	1. Zmiany klimatyczne (m.in. zagrożenie suszami) - spadek efektywności produkcji rolniczej oraz postępujące zagrożenie dla cennych walorów środowiska przyrodniczego. 2. Brak systemowych rozwiązań dotyczących skrócenia łańcucha dostaw produktów rolniczych (przetwórstwo i dystrybucja). 3. Spadek intensywności powstawania i rozwoju przedsiębiorstw o charakterze pozarolniczym. 4. Utrzymujące się negatywne trendy demograficzne (zakłócenia lokalnych rynków pracy, zmiana profilu usług publicznych wskutek starzenia się społeczeństwa, rosnące koszty utrzymania infrastruktury społecznej, wpływ na politykę inwestycyjną jednostek samorządu terytorialnego, zanikanie więzi społeczno – kulturowych).

ustawicznego (np. Zespół Szkół Drzewnych w Zwierzyńcu). 6. Rozwój marki „Zielone Serce Roztocza” i powiązanie z konkretnymi produktami - turystyka / produkty lokalne / sieciowe produkty turystyczne (w tym związane z obsługą turystyki – np. wypożyczalnie rowerów) 7. Zapotrzebowanie i moda na unikatową, kompleksową ofertę turystyczną i usługową (całoroczną), bazującą na produktach lokalnych - wzrost znaczenia srebrnej gospodarki (w tym turystyki uzdrowskiej, senioralnej i pielgrzymkowej). Rozwijająca się turystyka sentymentalna. 8. Promocja produktów turystycznych, rolniczych, lokalnych oraz wspólnych inicjatyw – zintegrowany turystyczny portal internetowy Zielone Serce Roztocza. 9. Niestabilna sytuacja w typowych destynacjach turystycznych (efekt COVID-19, wzrost cen, tłok, zmiana preferencji). 10. Wzrost znaczenia turystyki transgranicznej. 11. Rozwijająca się baza gastronomiczno-noclegowa wysokiej jakości. 12. Stworzenie systemu promocji i certyfikacji produktów lokalnych. 13. Wzrost znaczenia marki i produktów lokalnych dla mieszkańców obszaru (system promocji i dystrybucji produktów lokalnych dla mieszkańców). 14. Rozwój infrastruktury i usług dedykowanych osobom starszym - srebrna gospodarka (sprzyja temu sytuacja demograficzna, walory przyrodnicze, ekologiczne i środowiskowe). 15. Zwiększenie ilości atrakcyjnych przestrzeni i obiektów publicznych (wzrost atrakcyjności inwestycyjnej) wykorzystanie potencjału przestrzeni publicznych na potrzeby ruchu turystycznego (rynków, skwerów) oraz powstałej oferty rekreacyjnej i zabytków. 16. Wykorzystanie szans rozwoju gmin i ich społeczności poprzez realizację wspólnych projektów i programów współpracy - projekty partnerskie (m.in. w ramach	5. Zwiększające się obciążenia budżetów jednostek samorządu terytorialnego przy jednoczesnych zmniejszeniach dochodów (spadek wielkości nadwyżki operacyjnej, mniejsze nakłady na inwestycje związane z poprawą stanu infrastruktury publicznej oraz zwiększające potencjał rozwojowy gmin). 6. Wzrost nakładów na zadania własne gmin (oświata, służba zdrowia, gospodarka odpadami). 7. Brak mocy przyłączeniowych do sieci energetycznej w kontekście rozwoju energetyki słonecznej. 8. Zapewnienie w dłuższym horyzoncie czasu konsekwentnych i profesjonalnych działań oraz finansowania rozwoju marki „Zielone Serce Roztocza”. 9. Obserwowane zmiany klimatu stanowiące bardzo poważne zagrożenie i wpływające na wiele aspektów gospodarczych, społecznych i przestrzennych. 10. Niewystarczająca świadomość ekologiczna mieszkańców związana z przeciwdziałaniem zmianom klimatu. 11. Niejednoznaczne i zmieniające się regulacje prawne dot. sprzedaży produktów lokalnych. 12. Zmiana systemu finansowania inwestycji w ramach polityki spójności UE 2021 – 2027 (zwiększenie liczby inwestycji finansowanych w ramach instrumentów zwrotnych). 13. Rosnąca ilość programów i form wsparcia UE nieuwzględniających specyfiki i potrzeb obszaru, nadmierna biurokracja. 14. Brak uregulowanych kwestii własnościowych zabytków czy obiektów turystycznych znajdujących się na terenie gmin oraz przedłużające się sprawy reprivatyzacyjne. 15. Odmienne podejście Lasów Państwowych i Roztoczańskiego Parku Narodowego do turystyki oraz rozwijania produktów i infrastruktury turystycznej powodują trudności we współpracy i realizacji niektórych zadań (RPN skupia się na ochronie przed nadmierną eksploracją turystyczną Parku oraz przenoszeniu ruchu

współpracy transgranicznej), adaptacja dobrych praktyk. 17. Dynamiczny rozwój e-usług publicznych (administracja, ochrona zdrowia, edukacja). 18. Rozwój technologii umożliwiających pracę zdalną oraz wzrost znaczenia pracy zdalnej pozwalający na pobyt i pracę na obszarach położonych peryferyjnie, lecz atrakcyjnych jako miejsce zamieszkania. 19. Realizacja inwestycji publicznych mających na celu spadek bezrobocia i wzrost dochodów gmin. 20. Wykorzystanie położenia przygranicznego jako szansy dla rozwoju gospodarki (w tym turystyki) - współpraca gmin w ramach Euroregionu Roztocze. 21. Promocja i wykorzystanie istniejących i nowych terenów inwestycyjnych. 22. Zapewnienie wysokiej jakości kształcenia w lokalnych placówkach edukacyjnych. 23. Poprawa warunków nauczania poprzez zapewnienie lepszej dostępności do nowoczesnych narzędzi edukacyjnych. 24. Wzrost znaczenia aktywizacji zawodowej (działalność pozarolnicza, osoby starsze) w kontekście negatywnych trendów demograficznych. 25. Wzrost udziału mieszkańców w inicjatywach społecznych (zwiększenie wpływu na podejmowane decyzje), wzrastająca aktywność obywatelska. 26. Realizacja polityki zrównoważonego rozwoju na poziomie krajowym – wsparcie dla obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją. 27. Dostępność funduszy UE wspierających turystykę, przedsiębiorczość, tworzenie miejsc pracy, B+R, cyfryzację, gospodarkę niskoemisyjną i energetykę odnawialną. 28. Wzrost nakładów na zabytki umożliwi przeprowadzenie niezbędnych prac konserwatorskich i remontowych, co wpłynie na ochronę i promocję dziedzictwa historycznego, zwiększając atrakcyjność turystyczną regionu.	turystycznego na jego otulinę, LP natomiast skoncentrowane są na efektywnej gospodarce leśnej). 16. Niewystarczająca ilość środków finansowych na realizację wszystkich projektów wynikających z dokumentów strategicznych gminy.

7. MISJA I WIZJA OBSZARU ZIELONE SERCE ROZTOCZA

Misja Zielonego Serca Roztocza w zwięzły sposób precyzuje istotę działań samorządów Józefowa, Krasnobrodu, Suśca i Zwierzyńca oraz podstawowe funkcje do spełnienia na rzecz zaspokojenia potrzeb mieszkańców. Misja określa też rolę władz samorządowych gmin partnerskich w procesie rozwoju wspólnoty lokalnej, w którym pełnią one rolę inicjatora przedsięwzięć rozwojowych podejmowanych przez podmioty publiczne, organizacje społeczne i przedsiębiorców. Jednocześnie samorządy gmin są realizatorami własnych projektów uwzględniających potencjały, problemy oraz możliwości prawne, organizacyjne i finansowe poszczególnych jednostek.

Realizacji celów rozwojowych towarzyszy zmieniający się i rosnący poziom wymagań i oczekiwań różnych środowisk i grup społecznych dążących do tego aby obszar Zielonego Serca Roztocza stanowił region przyjazny mieszkańcom i inwestorom, był nowoczesny, dynamiczny, innowacyjny, oferujący atrakcyjne miejsca pracy oraz dobre warunki do życia i samorealizacji. Jednocześnie plany i bieżące działania samorządów muszą uwzględniać nowe wyzwania zewnętrzne, na które władze gmin powinny reagować, niwelując zagrożenia i wykorzystując swoje szanse rozwojowe.

MISJA ZIELONEGO SERCA ROZTOCZA

Kreowanie i wspieranie rozwoju gospodarczego, społecznego i przestrzennego we współpracy z interesariuszami – samorządami gminnymi i powiatowymi, mieszkańcami, przedsiębiorcami oraz partnerami społecznymi w oparciu o lokalne potencjały, specjalizacje i potrzeby mieszkańców z poszanowaniem środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego

Wizja rozwoju Zielonego Serca Roztocza jest projekcją pożądanego stanu rzeczywistości lokalnej w perspektywie 2030 roku. Określa stan docelowy, do którego dążą gminy partnerskie, tj. mieszkańcy, władze samorządowe oraz partnerzy społeczni i gospodarczy, wykorzystując przy tym możliwości płynące z własnych atutów oraz szans pojawiających się w otoczeniu. Wizja ukierunkowana jest perspektywicznie, określając cel do jakiego zmierza obszar Zielonego Serca Roztocza. Wskazuje ona zasadniczy kierunek podejmowanych działań.

WIZJA ZIELONEGO SERCA ROZTOCZA

W roku 2030 Zielone Serce Roztocza jest atrakcyjnym obszarem wykorzystującym swój potencjał przyrodniczy, krajobrazowy i kulturowy, rozwijającym konkurencyjne, sieciowe produkty turystyczne. Wydłuża się sezon turystyczny, zwiększa się liczba turystów odwiedzających obszar. Nowoczesne usługi publiczne i infrastruktura dedykowana mieszkańcom, przedsiębiorcom i turystom podnosi jakość życia i atrakcyjność obszaru Zielonego Serca Roztocza jako atrakcyjnego miejsca do zamieszkania, inwestowania i spędzania wolnego czasu. Odpowiedzialna polityka społeczna oraz aktywne wsparcie dla tworzenia i rozwoju przedsiębiorstw stopniowo zmniejszają negatywne trendy demograficzne. Dzięki inwestycjom w zieloną energię, efektywność energetyczną i gospodarkę obiegu zamkniętego zachodzi ewolucyjna transformacja w kierunku gospodarki neutralnej dla środowiska.

8. CELE STRATEGICZNE I KIERUNKI DZIAŁAŃ

Cele strategiczne i cele szczegółowe (kierunki działań), zostały określono w oparciu o:

- wnioski z diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej obszaru Zielonego Serca Roztocza,
- wnioski z analizy mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń (SWOT),
- wnioski z analizy powiązań funkcjonalnych partnerstwa,
- wnioski z analizy problemów, potrzeb i potencjałów rozwojowych partnerstwa,
- wnioski i uwagi uzyskane w procesie partycypacji społecznej,
- uwarunkowania zewnętrzne dotyczące spójności z celami polityki regionalnej na poziomie województwa i kraju oraz celami polityki spójności 2021- 2027, ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań realizacji Innego Instrumentu Terytorialnego dla partnerstw JST z krajowych obszarów strategicznej interwencji w województwie lubelskim.

1. Wzrost konkurencyjności i atrakcyjności turystycznej

- 1.1 Modernizacja i budowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej
- 1.2 Budowa, rozwój i promocja marki terytorialnej oraz sieciowych produktów turystycznych

2. Adaptacja do zmian klimatu i bezpieczeństwo ekologiczne

- 2.1 Zwiększanie efektywności energetycznej, energooszczędności i wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych
- 2.2 Poprawa stanu infrastruktury sieciowej oraz gospodarki odpadami
- 2.3 Wzrost bezpieczeństwa mieszkańców i zapobieganie zagrożeniom

3. Wzrost jakości życia i spójności społecznej

- 3.1 Podniesienie jakości infrastruktury usług i integracji społecznej
- 3.2 Podniesienie jakości edukacji i wyrównywanie szans edukacyjnych

Niniejsza Strategia jest Strategią Innych Instrumentów Terytorialnych w rozumieniu ustawy o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021- 2027. Jednocześnie niniejsza Strategia nie jest identyfikowana jako strategia rozwoju ponadlokalnego zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym.

W związku z tym zaprojektowany schemat celów odnosi się jedynie do stymulowania tych aspektów rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru, które są dedykowane do objęcia wsparciem w ramach Innego Instrumentu Terytorialnego dla partnerstw jednostek samorządu terytorialnego z krajowych obszarów strategicznej interwencji w województwie lubelskim w ramach programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego na lata 2021 – 2027 lub preferowane do wspierania w ramach strategii terytorialnych.

9. REALIZACJA CELÓW STRATEGII ZE WSKAZANIEM PODEJŚCIA ZINTEGROWANEGO

9.1. Cel strategiczny 1: Wzrost konkurencyjności i atrakcyjności turystycznej

Problemy i potrzeby na jakie odpowiada cel:

- niewykorzystany w pełni potencjał turystyczny, bazujący na dostępnych zasobach kulturowych i naturalnych oraz produktach turystycznych, wokół których możliwy jest dalszy rozwój infrastruktury turystycznej i ruchu turystycznego;
- sezonowość oferty turystycznej;
- duża konkurencyjność rynkowa innych obszarów turystycznych oraz kulturalnych w skali województwa i kraju;
- konieczność dostosowania infrastruktury turystycznej do odpowiednich standardów i oczekiwań mieszkańców i turystów;
- brak spójnej i zintegrowanej oferty turystycznej obszaru – infrastruktura, produkty i usługi turystyczne nie są w pełni dostosowane do nowoczesnych standardów;
- brak kompleksowego systemu identyfikacji i promocji oraz oferty turystycznej;
- niedostosowanie budynków użytkowanych przez Samodzielne Publiczne Sanatorium Rehabilitacyjne im. Janusza Korczaka w Krasnobrodzie wpływające na jakości świadczeń zdrowotnych i uzdrowiskowych oraz komfort pacjentów i turystów.

Potencjały obszaru, które będą wzmacniane w trakcie realizacji celu:

- różnorodne i cenne przyrodniczo środowisko naturalne i krajobrazowe – występowanie obszarów chronionych, dostępność kompleksów leśnych, zbiorników wodnych, dolin rzecznych, tras i obiektów turystycznych, a także istniejące produkty turystyczne stanowiące potencjał do rozwoju turystyki, oferty w zakresie odpoczynku, integracji społecznej mieszkańców obszaru;
- obiekty dziedzictwa kulturowego oraz ciekawa historia obszaru, wynikająca z przenikania się kultur;
- historyczny potencjał Zwierzyńca;
- rozwijająca się sieć szlaków turystycznych, ścieżek rowerowych, szlaków kajakowych oraz atrakcyjne turystycznie obiekty i przestrzenie publiczne (w tym rekreacyjne);
- istniejące produkty turystyczne (w tym np. kąpieliska, obiekty geoturystyczne, itp.) oraz lokalne produkty spożywcze.
- wzrost pozycji obszaru na rynku turystycznym – duży potencjał do tworzenia nowych oraz unowocześniania istniejących produktów turystycznych,
- rosnąca rozpoznawalność turystyczna obszaru gmin Zielonego Serca Roztocza w regionie i kraju;
- klimatyczne i lecznicze walory uzdrowiskowe Krasnobrodu,

- rosnąca świadomość lokalnej społeczności na temat specyfiki obszaru oraz identyfikacja mieszkańców z marką Zielone Serce Roztocza,
- tożsamość terytorialna oraz poczucie przynależności lokalnej.

Terytorialność celu:

Interwencje w ramach Celu strategicznego 1 będą miały wpływ na wszystkie gminy partnerstwa i będą spełniać jeden z dwóch warunków tj. będą projektami partnerskimi w rozumieniu art. 39 ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021-2027 lub deklarowany jest wspólny efekt, rezultat lub produkt końcowy projektu, tj. wspólne wykorzystanie stworzonej w jego ramach infrastruktury lub objęcie wsparciem mieszkańców co najmniej dwóch gmin obszaru partnerstwa.

Zaangażowanie partnerów:

W realizacji projektów w ramach Celu strategicznego 1 zaangażowani będą partnerzy instytucjonalni i społeczni, zgodnie ze specyfiką projektów dotyczących rozwoju usług i infrastruktury związanej z podniesieniem atrakcyjności turystycznej obszaru partnerstwa.

9.2. Cel strategiczny 2: Adaptacja do zmian klimatu i zrównoważona przestrzeń

Problemy i potrzeby na jakie odpowiada cel:

- konieczność termomodernizacji i zwiększenia efektywności energetycznej części obiektów publicznych,
- częściowe niedostosowanie usług i infrastruktury do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami,
- niewystarczające wykorzystanie odnawialnych źródeł energii,
- wzrost kosztów utrzymania obiektów publicznych o niskiej efektywności energetycznej,
- niedostatecznie i nierównomiernie rozwinięta infrastruktura wodno-kanalizacyjna,
- niedostatecznie rozwinięta infrastruktura segregacji oraz recyklingu odpadów,
- zmiany klimatu powodujące konieczność zwiększenia bezpieczeństwa ekologicznego obszaru,
- niedostateczne wyposażenie służb ratunkowych w sprzęt i materiały do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków zagrożeń naturalnych.

Potencjały obszaru, które będą wzmacniane w trakcie realizacji celu:

- korzystne warunki do wykorzystania i rozwoju odnawialnych źródeł energii
- wzrost znaczenia energetyki ze źródeł odnawialnych,
- zwiększenie efektywności energetycznej obiektów publicznych,
- działania w zakresie przystosowania się do zmian klimatu oraz zapobieganie ryzykom związanym z klimatem
- wsparcie inwestycji związanych z adaptacją do zmian klimatycznych – energetyka odnawialna, efektywność energetyczna, transport niskoemisyjny.

Terytorialność celu:

Interwencje w ramach Celu strategicznego 2 będą miały wpływ na wszystkie gminy partnerstwa i będą spełniać jeden z dwóch warunków tj. będą projektami partnerskimi w rozumieniu art. 39 ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021-2027 lub deklarowany jest wspólny efekt, rezultat lub produkt końcowy projektu, tj. wspólne wykorzystanie stworzonej w jego ramach infrastruktury lub objęcie wsparciem mieszkańców co najmniej dwóch gmin obszaru partnerstwa.

Zaangażowanie partnerów:

W realizacji projektów w ramach Celu strategicznego 2 zaangażowani będą partnerzy instytucjonalni i społeczni, zgodnie ze specyfiką projektów dotyczących rozwoju energetyki ze źródeł odnawialnych, efektywności energetycznej, gospodarki wodności ściekowej, gospodarki odpadami oraz bezpieczeństwa ekologicznego.

9.3. Cel strategiczny 3: Wzrost jakości życia i spójności społecznej

Problemy i potrzeby na jakie odpowiada cel:

- postępujące starzenie się społeczeństwa, które wpływa na spadek liczby osób w wieku produkcyjnym aktywnych zawodowo oraz zwiększanie się liczby osób w wieku poprodukcyjnym wymagających wsparcia, asystentury i opieki;
- wysoki ubytek ludności wynikający zarówno z ujemnego przyrostu naturalnego, jak i niekorzystnego salda migracji, w tym migracji ludzi młodych;
- niewystarczający zakres usług skierowanych do osób z niepełnosprawnościami, przewlekle chorych oraz seniorów,
- infrastruktura społeczna nie w pełni dostosowana do potrzeb seniorów i osób z niepełnosprawnościami,
- częściowe niedostosowanie infrastruktury edukacyjnej do potrzeb uczniów ze szczególnymi potrzebami,

Potencjały obszaru, które będą wzmacniane w trakcie realizacji celu:

- rozwój usług społecznych związanych z negatywnymi zjawiskami demograficznymi (osoby starsze, zagrożone wykluczeniem społecznym, samotne),
- wzrost jakości usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych świadczonych na terenie partnerstwa,
- poprawa dostępności infrastruktury i usług publicznych dla osób ze szczególnymi potrzebami,
- poprawa dostępności mieszkańców do dziennych form wsparcia dla osób z problemami w funkcjonowaniu,
- aktywnie działające organizacje pozarządowe i silna pozycja przedsiębiorstw ekonomii społecznej.
- wzrost dostępności wychowania przedszkolnego i sieć szkół podstawowych zabezpieczająca potrzeby mieszkańców.

Terytorialność celu:

Interwencje w ramach Celu strategicznego 3 będą miały wpływ na wszystkie gminy partnerstwa i będą spełniać jeden z dwóch warunków tj. będą projektami partnerskimi w rozumieniu art. 39 ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021-2027 lub deklarowany jest wspólny efekt, rezultat lub produkt końcowy projektu, tj. wspólne wykorzystanie stworzonej w jego ramach infrastruktury lub objęcie wsparciem mieszkańców co najmniej dwóch gmin obszaru partnerstwa.

Zaangażowanie partnerów:

W realizacji projektów w ramach Celu strategicznego 2 zaangażowani będą partnerzy instytucjonalni i społeczni, zgodnie ze specyfiką projektów dotyczących poprawy jakości usług i infrastruktury społecznej i edukacyjnej.

10. OCZEKIWANE REZULTATY PLANOWANYCH DZIAŁAŃ ORAZ WSKAŹNIKI ICH OSIĄGNIĘCIA

Określając poniższe rezultaty i wskaźniki planowanych kierunków działań uwzględniono:

- powiązanie wskaźników realizacji celów szczegółowych Strategii (kierunków działań) ze wskaźnikami programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027 opisanymi w Szczegółowym Opisie Priorytetów Programu,
- uwarunkowania wynikające z dokumentów strategicznych i operacyjnych na poziomie regionalnym i krajowym,
- zasady dotyczące planowania i wdrażania Innego Instrumentu Terytorialnego dla partnerstw jednostek samorządu terytorialnego z krajowych obszarów strategicznej interwencji w województwie lubelskim,
- dostępność danych na potrzeby monitoringu wskaźników,
- możliwości prawne, organizacyjne i finansowe samorządów obszaru partnerstwa,
- plany samorządów oraz możliwości współpracy gmin w realizacji projektów partnerskich.

Pomiar wartości wskaźników osiągnięcia celów strategicznych nastąpi trzykrotnie – w roku 2025, w roku 2027 i w roku 2029.

Na obecnym etapie prac nad Strategią i projektami gminy partnerskie Zielonego Serca Roztocza nie dysponują narzędziami i danymi do wprowadzenia wartości wskaźników. Wartości wskaźników zostaną określone w oparciu o uzyskaną dokumentację projektową i techniczną poszczególnych projektów przewidzianych do realizacji w formule IIT. Stosowne uzupełnienia zostaną dokonane niezwłocznie po ich uzyskaniu i ustaleniu w trybie aktualizacji Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030.

Cel strategiczny 1: Wzrost konkurencyjności i atrakcyjności turystycznej

Kierunek działania 1.1	Modernizacja i budowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej
Planowane rezultaty	
▪ Zwiększenie atrakcyjności turystycznej obszaru Zielonego Serca Roztocza. ▪ Dostosowanie infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej do wymaganych przez turystów standardów i norm. ▪ Dostosowanie infrastruktury uzdrowiskowej do potrzeb pacjentów. ▪ Poprawa dostępności miejsc i obszarów turystycznych na obszarze Zielonego Serca Roztocza. ▪ Dostosowanie otoczenia zabytków, aby podkreślić ich wartość, co przyczyni się do lepszego zrozumienia i docenienia dziedzictwa kulturowego regionu.	

Przykładowe wskaźniki osiągnięcia / oczekiwany trend

Wskaźniki produktu:

- WLWK-PLRO136 - Długość odnowionych szlaków turystycznych ↗
- WLWK-PLRO137 - Długość utworzonych szlaków turystycznych ↗
- WLWK-RCO077 - Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem ↗
- WLWK-PLRO144 - Liczba wspartych obiektów w miejscach dziedzictwa naturalnego ↗
- WLWK-PLRO231 - Liczba wspartych urzędzeń lecznictwa uzdrowiskowego ↗
- WLWK-PLRO139 - Liczba zabytków nieruchomości objętych wsparciem ↗
- WLWK-PLRO230 - Liczba zakładów lecznictwa uzdrowiskowego objęta projektem ↗
- WLWK-RCO074 - Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego ↗
- WLWK-RCO112 - Podmioty zaangażowane w przygotowanie i realizację strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego ↗
- WLWK-RCO075 - Wspierane strategie zintegrowanego rozwoju terytorialnego ↗
- WLWK-RCO076 - Zintegrowane projekty rozwoju terytorialnego ↗

Wskaźniki rezultatu:

- WLWK-RCR077 - Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem ↗
- WLWK-RCR001 - Miejsca pracy utworzone we wspieranych jednostkach ↗

Kierunek działania 1.2	Budowa, rozwój i promocja marki terytorialnej oraz sieciowych produktów turystycznych
Planowane rezultaty	
▪ Wzrost atrakcyjności gospodarczej i turystycznej obszaru Zielonego Serca Roztocza. ▪ Wsparcie procesu kształtującego wizerunek Zielonego Serca Roztocza jako obszaru atrakcyjnego dla mieszkańców, przedsiębiorców, inwestorów i turystów. ▪ Wzrost atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej obszaru partnerstwa. ▪ Aktualizacja produktów turystycznych i integracja oferty turystycznej w oparciu o atrakcje przyrodnicze, krajobrazowe, kulturowe i produkty lokalne. ▪ Wzrost roli Zielonego Serca Roztocza w działaniach integracyjno-koordynacyjnych w zakresie rozwoju turystyki (szczególnie w ramach informacji, promocji i edukacji). ▪ Współpraca z partnerami publicznymi i prywatnymi w zakresie rozwoju i promocji zintegrowanych produktów turystycznych.	

Przykładowe wskaźniki osiągnięcia / oczekiwany trend

Wskaźniki produktu:

- WLWK-PLRO137 - Długość utworzonych szlaków turystycznych ↗
- WLWK-RCO077 - Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem ↗
- WLWK-RCO074 - Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego ↗
- WLWK-RCO112 - Podmioty zaangażowane w przygotowanie i realizację strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego ↗
- WLWK-RCO075 - Wspierane strategie zintegrowanego rozwoju terytorialnego ↗
- WLWK-RCO076 - Zintegrowane projekty rozwoju terytorialnego ↗

Wskaźniki rezultatu:

- WLWK-RCR077 - Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem ↗

Cel strategiczny 2: Adaptacja do zmian klimatu i bezpieczeństwo ekologiczne

**Kierunek
działania 2.1**

Zwiększanie efektywności energetycznej, energooszczędności i wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych

Planowane rezultaty

- Zwiększenie efektywności energetycznej oraz zmniejszenie energochłonności budynków.
- Poprawa bilansu energetycznego budynków poprzez zmniejszenie zapotrzebowania na energię.
- Redukcja emisji zanieczyszczeń oraz zmniejszenie kosztów bieżących utrzymania budynków.
- Poprawa stanu środowiska w zakresie jakości powietrza.

Przykładowe wskaźniki osiągnięcia / oczekiwany trend

Wskaźniki produktu:

- WLWK-RCO019 - Budynki publiczne o udoskonalonej charakterystyce energetycznej ↗
- WLWK-PLRO027 - Dodatkowa zdolność wytwarzania energii cieplnej ze źródeł OZE ↗
- WLWK-PLRO026 - Dodatkowa zdolność wytwarzania energii elektrycznej ze źródeł OZE ↗
- WLWK-PLRO036 - Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii cieplnej z OZE ↗

- WLWK-PLRO034 - Liczba wybudowanych jednostek wytwarzania energii elektrycznej z OZE ↗
- WLWK-PLRO023 - Liczba zmodernizowanych energetycznie budynków ↗
- WLWK-PLRO025 - Liczba zmodernizowanych źródeł ciepła (innych niż indywidualne) ↗
- WLWK-RCO074 - Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego ↗
- WLWK-RCO075 - Wspierane strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego ↗

Wskaźniki rezultatu:

- WLWK-PLRR013 - Ilość wytworzonej energii elektrycznej ze źródeł OZE ↗
- WLWK-PLRR014 - Ilość wytworzonej energii cieplnej ze źródeł OZE ↗
- WLWK-PLRR012 - Ilość zaoszczędzonej energii cieplnej ↗
- WLWK-PLRR011 - Ilość zaoszczędzonej energii elektrycznej ↗
- WLWK-RCR050 - Ludność odnosząca korzyści ze środków na rzecz jakości powietrza ↗
- WLWK-PLRR073 - Roczne zużycie energii pierwotnej w: budynkach publicznych ↘
- WLWK-RCR029 - Szacowana emisja gazów cieplarnianych ↘

Kierunek działania 2.2	Poprawa stanu infrastruktury sieciowej oraz gospodarki odpadami
Planowane rezultaty	
▪ Poprawa efektywności systemów zaopatrzenia w wodę, odprowadzania i oczyszczania ścieków. ▪ Poprawa organizacji funkcjonowania gospodarki odpadami komunalnymi.	
Przykładowe wskaźniki osiągnięcia / oczekiwany trend	
Wskaźniki produktu: ▪ WLWK-PLRO047 - Długość wybudowanej sieci kanalizacyjnej ↗ ▪ WLWK-PLRO045 - Długość wybudowanej sieci wodociągowej ↗ ▪ WLWK-PLRO048 - Długość zmodernizowanej sieci kanalizacyjnej ↗ ▪ WLWK-PLRO046 - Długość zmodernizowanej sieci wodociągowej ↗ ▪ WLWK-PLRO233 - Liczba przebudowanych / zmodernizowanych ujęć wody ↗ ▪ WLWK-PLRO052 - Liczba rozbudowanych / przebudowanych / zmodernizowanych oczyszczalni ścieków komunalnych ↗ ▪ WLWK-RCO032 - Wydajność nowo wybudowanych lub zmodernizowanych instalacji oczyszczania ścieków ↗	

- WLWK-RCO107 - Inwestycje w obiekty do selektywnego zbierania odpadów ↗

Wskaźniki rezultatu:

- WLWK-PLRR038 - Ludność podłączona do wybudowanej lub zmodernizowanej zbiorczej kanalizacji sanitarnej ↗
- WLWK-RCR041 - Ludność przyłączona do udoskonalonych zbiorowych systemów zaopatrzenia w wodę ↗
- WLWK-RCR042 - Ludność przyłączona do zbiorowych systemów oczyszczania ścieków co najmniej II stopnia ↗
- WLWK-RCR043 - Straty wody w zbiorowych systemach zaopatrzenia w wodę ↘
- WLWK-PLRR018 - Wielkość ładunku ścieków poddanych ulepszonemu oczyszczaniu ↗
- PROG-FELCR06 - Ludność podłączona do nowowybudowanych zbiorowych systemów zaopatrzenia w wodę ↗
- WLWK-PLRR019 - Liczba osób objętych selektywnym zbieraniem odpadów komunalnych ↗
- WLWK-RCR103 - Odpady zbierane selektywnie ↗

Kierunek działania 2.3	Wzrost bezpieczeństwa mieszkańców i zapobieganie zagrożeniom
Planowane rezultaty	
▪ Podniesienie jakości działania służb ratowniczo – gaśniczych poprzez zakup nowoczesnego sprzętu. ▪ Wzrost kompetencji i sprawność funkcjonowania jednostek ratowniczo – gaśniczych. ▪ Wzrost poziomu bezpieczeństwa mieszkańców.	
Przykładowe wskaźniki osiągnięcia / oczekiwany trend	
Wskaźniki produktu: ▪ WLWK-PLRO041 - Liczba jednostek służb ratowniczych doposażonych w sprzęt do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków katastrof ↗ ▪ WLWK-PLRO042 - Liczba zakupionych wozów pożarniczych wyposażonych w sprzęt do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków katastrof ↗ Wskaźniki rezultatu: ▪ WLWK-RCR035 - Ludność odnosząca korzyści ze środków ochrony przeciwpowodziowej ↗ ▪ WLWK-RCR037 - Ludność odnosząca korzyści ze środków ochrony przed klęskami żywiołowymi związanymi z klimatem (oprócz powodzi lub niekontrolowanych pożarów) ↗	

Cel strategiczny 3: Wzrost jakości życia i spójności społecznej

Kierunek działania 3.1	Podniesienie jakości infrastruktury usług i integracji społecznej
Planowane rezultaty	
▪ Poprawa jakości infrastruktury i usług pomocy i integracji społecznej oraz aktywizacji społeczno-zawodowej. ▪ Rozwoju usług opiekuńczych świadczonych w społeczności lokalnej. ▪ Wzrost dostępności mieszkańców obszaru do infrastruktury i usług pomocy społecznej. ▪ Zwiększenie dostępności obiektów świadczących usługi społeczne dla osób starszych, zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz osób z niepełnosprawnościami.	
Przykładowe wskaźniki osiągnięcia / oczekiwany trend	
Wskaźniki produktu: ▪ WLWK-PLRO132 - Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (EFRR/FST/FS) ↗ ▪ WLWK-PLRO199 - Liczba projektów, w których sfinansowano koszty racjonalnych usprawnień dla osób z niepełnosprawnościami (EFRR/FST/FS) ↗ ▪ WLWK-PLRO205 - Liczba wspartych obiektów, w których realizowane są usługi społeczne ↗ ▪ WLWK-RCO065 - Pojemność nowych lub zmodernizowanych lokali socjalnych ↗ Wskaźniki rezultatu: ▪ WLWK-RCR067 - Roczna liczba użytkowników nowych lub zmodernizowanych lokali socjalnych ↗ ▪ PROG-FELCRO2 - Roczna liczba użytkowników nowych lub zmodernizowanych podmiotów realizujących usługi społeczne ↗	

Kierunek działania 3.2	Podniesienie jakości edukacji i wyrównywanie szans edukacyjnych
Planowane rezultaty	
▪ Dostosowywanie funkcjonowania placówek oświatowych do zmieniających się uwarunkowań demograficznych oraz potrzeb uczniów i nauczycieli.	

- Poprawa stanu infrastruktury włączającej dla osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi
- Polepszenie warunków kształcenia w szkołach.
- Poprawa warunków pracy nauczycieli i uczniów.
- Poprawa wyposażenia szkół w nowoczesny sprzęt dydaktyczny symulujący rzeczywiste warunki pracy do potrzeb osób ze specjalnymi potrzebami
- Zapewnienie wszystkim uczniom, bez względu na ich sytuację materialną, rodzinną, zdrowotną możliwości edukacji na miarę ich potrzeb i możliwości.

Przykładowe wskaźniki osiągnięcia / oczekiwany trend

Wskaźniki produktu:

- WLWK-PLRO191 - Liczba doposażonych szkół ↗
- WLWK-PLRO132 - Liczba obiektów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami (EFRR/FST/FS) ↗
- WLWK-PLRO199 - Liczba projektów, w których sfinansowano koszty racjonalnych usprawnień dla osób z niepełnosprawnościami (EFRR/FST/FS) ↗
- WLWK-PLRO127 - Liczba przebudowanych lub rozbudowanych szkół ↗

Wskaźniki rezultatu:

- WLWK-RCR071 - Roczna liczba użytkowników nowych lub zmodernizowanych placówek oświatowych ↗
- PROG-FELCR09 - Liczba osób z niepełnosprawnościami korzystających ze wspartych dostosowanych obiektów ↗

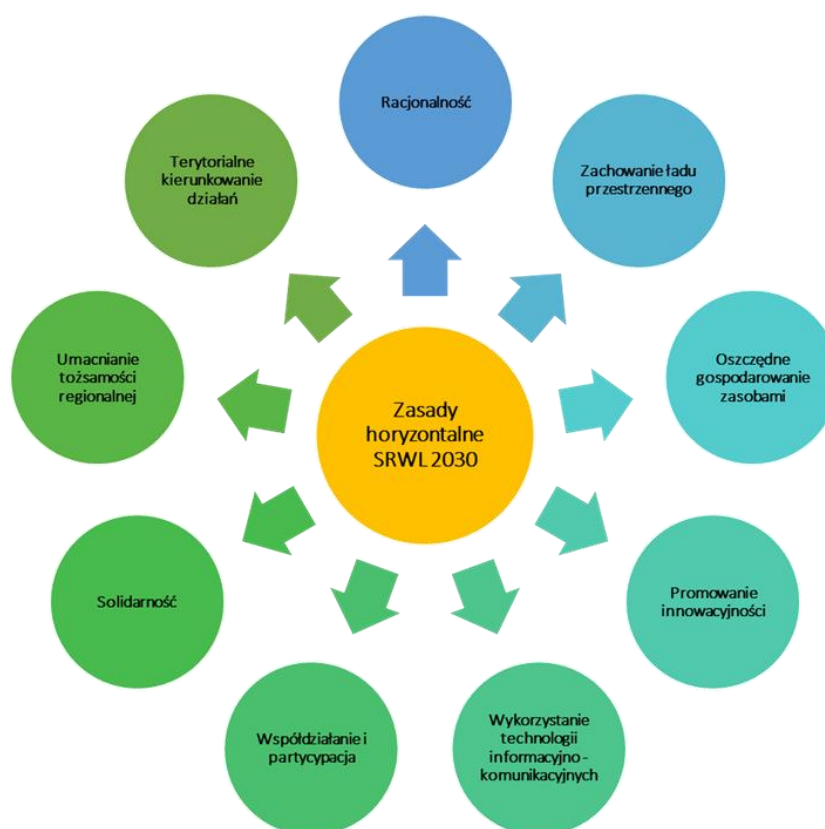
11. OPIS ZINTEGROWANEGO PODEJŚCIA SŁUŻĄCEGO ZASPOKOJENIU ZIDENTYFIKOWANYCH POTRZEB ROZWOJOWYCH I WYKORZYSTANIU POTENCJAŁU OBSZARU PARTNERSTWA ZIELONE SERCE ROZTOCZA

11.1. Integracja kontekstowa w zakresie priorytetów SRWL2030 oraz celów polityki spójności

Konsekwencją i logiką podejścia zintegrowanego w procesie definiowania celów i kierunków działań Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030 zapewnia integracja kontekstowa dotycząca **zachowania spójności z modelem zrównoważonego rozwoju województwa lubelskiego**, który ma charakter funkcjonalny i oparty jest o cztery filary zakładające:

- zrównoważony terytorialnie rozwój regionu,
- integrację zasobów i potencjałów,
- stymulowanie racjonalnymi wyborami strategicznymi,
- ukierunkowanie na osiągnięcie wysokiej jakości życia.

Ważnym aspektem w określaniu celów i kierunków działań Strategii oraz zapewnieniu integracji kontekstowej jest **zgodność z horyzontalnymi zasadami współpracy** przedstawionymi w Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030, które obowiązują wszystkich interesariuszy regionalnej polityki rozwoju i determinują sposób osiągania celów rozwoju przyjętych w SRWL 2030:

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030

Wykorzystanie modeli, zasad, rekomendacji i celów zawartych w SRWL 2030 było ważnym aspektem w zintegrowanym podejściu do formułowania celów Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030, szczególnie w kontekście wykorzystania dostępnych instrumentów rozwoju terytorialnego zapewniających większą efektywność wydatkowania środków publicznych i koncentrację na realizacji projektów prorozwojowych.

Analizując problemy, potencjały i przewagi konkurencyjne obszaru partnerstwa oraz określając cele Strategii **zapewniono integrację kontekstową z celami operacyjnymi SRWL 2030.**

Integracja celów Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030 z celami Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030

Cele strategiczne Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030	Cele operacyjne / kierunki działań Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030
Cel strategiczny 1: Wzrost konkurencyjności i trakcyjności turystycznej	1.4. Umacnianie marki lubelskich produktów żywnościowych: – działania na rzecz rozwijania oferty produktów tradycyjnych i regionalnych oraz ekologicznych; – popularyzacja informacji oraz kształtowanie świadomości wśród potencjalnych odbiorców na temat właściwości produktów żywnościowych produkowanych w regionie; – promowanie i wsparcie marketingowe lubelskich produktów żywnościowych. 3.3. Promocja i rozwój usług prozdrowotnych, uzdrowiskowych oraz gospodarki senioralnej: – rozwój funkcji i bazy lecznictwa uzdrowiskowego na obszarach występowania naturalnych warunków i czynników leczniczych; – wzrost dostępności do rehabilitacji leczniczej i leczenia uzdrowiskowego. 3.4. Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu: – wspieranie tworzenia kompleksowej oferty turystycznej w oparciu o marki regionalne i terytorialne – pakietowanie i sieciowanie, w tym kształtowanie spójnego układu szlaków rowerowych o znaczeniu europejskim, krajowym, regionalnym i lokalnym; – upowszechnianie nowoczesnych, wykorzystujących technologie cyfrowe form dostępu do kultury i informacji o zasobach przyrodniczych;

	– rozwój infrastruktury sprzyjającej tworzeniu zróżnicowanej oferty opartej o różne formy turystyki; – rozwój usług i infrastruktury sportowej, rekreacyjnej; – ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych. 4.6. Wspieranie oddolnych inicjatyw i poprawa efektywności zarządzania: – wspieranie sieciowych inicjatyw ponadlokalnych wpływających na pobudzenie rozwoju gospodarczego oraz wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnych; – budowa wizerunku regionu i kreowanie tożsamości marki województwa lubelskiego.
Cel strategiczny 2: Adaptacja do zmian klimatu i zrównoważona przestrzeń	2.4. Ochrona walorów środowiska: – wspieranie działań na rzecz ochrony i kształtowania zasobów wodnych, w tym racjonalizacji wielkości poboru wody, rozwój i modernizacja oczyszczalni ścieków, zwiększanie małej retencji i renaturyzacji rzek; – wspieranie działań i rozwiązań na rzecz zwiększania efektywności energetycznej budynków i infrastruktury publicznej oraz ograniczania niskiej emisji; – wdrażanie systemu racjonalnej gospodarki odpadami nastawionej na zwiększenie ponownego ich wykorzystania, recyklingu i odzysku surowców i energii. 4.5. Bezpieczeństwo publiczne: – wspieranie służb odpowiedzialnych za usuwanie skutków gwałtownych zjawisk klimatycznych/klęsk żywiołowych oraz służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo publiczne.
Cel strategiczny 3: Wzrost jakości życia i spójności społecznej	2.3. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich: – poprawa dostępności do świadczonych podstawowych usług społecznych. 3.3. Promocja i rozwój usług prozdrowotnych, uzdrowiskowych oraz gospodarki senioralnej: – rozwój infrastruktury i usług opieki nad osobami starszymi oraz osób z niepełnosprawnościami, a także rozwiązań służących utrzymaniu ich samodzielności. 4.1. Rozwijanie kapitału ludzkiego:

	– rozwijanie szkolnictwa, w tym w zakresie współpracy uczelni, szkół i placówek oświatowych z otoczeniem społeczno-gospodarczym, podnoszenia kompetencji nauczycieli, unowocześniania bazy dydaktycznej, wsparcia społecznej/wychowawczej roli szkół i placówek oświatowych. 4.2. Poprawa jakości świadczenia usług zdrowotnych: – rozwój usług zdrowotnych i społecznych dedykowanych różnym grupom społecznym, m.in.: osobom z niepełnosprawnościami, osobom starszym, osobom niesamodzielnym, poprzez zwiększenie roli form środowiskowych (deinstytucjonalizacja) 4.3. Włączenie i integracja społeczna: – wspieranie przedsięwzięć na rzecz integracji społecznej i aktywizacji zawodowej osób i rodzin wykluczonych lub zagrożonych ubóstwem, wykluczeniem społecznym; – rozwój usług opiekuńczych dedykowanych różnym grupom społecznym, m.in. osobom z niepełnosprawnościami, osobom starszym, osobom niesamodzielnym, poprzez zwiększenie roli form środowiskowych (zdeinstytucjonalizowanych).

W celu zapewnienia podejścia zintegrowanego na poziomie kierunków działań Strategii oraz zwiększenia możliwości finansowania przedsięwzięć strategicznych, szczególnie w zakresie Innego Instrumentu Terytorialnego dla partnerstw jednostek samorządu terytorialnego z krajowych obszarów strategicznej interwencji, **zapewniono integrację kontekstową kierunków działań Strategii z celami szczegółowymi polityki spójności na lata 2021 – 2027.**

Integracja kierunków działań Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030 z celami szczegółowymi polityki spójności na lata 2021-2027

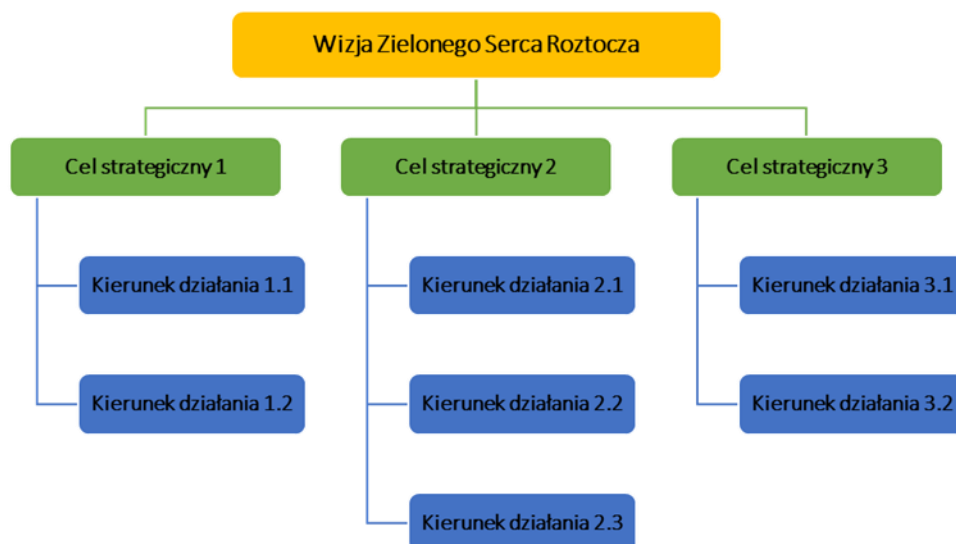
Kierunki działań Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030	Cele szczegółowe polityki spójności na lata 2021-2027
1.1 Modernizacja i budowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej	Cs 5(ii) Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie
1.2 Budowa, rozwój i promocja marki terytorialnej	Cs 5(ii) Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i

oraz sieciowych produktów turystycznych	środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie
2.1 Zwiększanie efektywności energetycznej, energooszczędności i wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych	CS 2(i) Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych Cs 2(vi) Wspieranie transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej
2.2 Poprawa stanu infrastruktury sieciowej oraz gospodarki odpadami	Cs 2(v) Wspieranie dostępu do wody oraz zrównoważonej gospodarki wodnej
2.3 Wzrost bezpieczeństwa mieszkańców i zapobieganie zagrożeniom	Cs 2(iv) Wspieranie przystosowania się do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego
3.1 Podniesienie jakości infrastruktury usług i integracji społecznej	Cs 4(iii) Wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego społeczności marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne
3.2 Podniesienie jakości edukacji i wyrównywanie szans edukacyjnych	Cs 4(ii) Poprawa równego dostępu do wysokiej jakości usług sprzyjających włączeniu społecznemu w zakresie kształcenia, szkoleń i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój łatwo dostępnej infrastruktury, w tym poprzez wspieranie odporności w zakresie kształcenia i szkolenia na odległość oraz online

11.2. Integracja strategiczna na poziomie celów strategicznych i kierunków działań Strategii

Realizacja celów Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030 ze wskazaniem podejścia zintegrowanego opisana została w Rozdziale 9.

Integracja na poziomie formułowania celów Strategii realizowana jest poprzez zintegrowane podejście do stwierdzonych problemów, potrzeb i potencjałów rozwojowych według następującej logiki interwencji:

Źródło: Opracowanie własne

Integracja powiązanych ze sobą celów strategicznych i kierunków działań polega na ich wspólnej realizacji w kontekście zakładanej wizji obszaru Zielonego Serca Roztocza. Oznacza to bezpośredni wpływ działań związanych ze wzrostem konkurencyjności i atrakcyjności turystycznej (Cel strategiczny 1), adaptacją do zmian klimatu i zrównoważoną przestrzenią (Cel strategiczny 2) oraz wzrostem jakości życia i spójności społecznej (Cel strategiczny 3) na poprawę atrakcyjności Zielonego Serca Roztocza jako obszaru do zamieszkania, pracy, inwestowania i spędzania wolnego czasu, posiadającego nowoczesną infrastrukturę i usługi publiczne dedykowane mieszkańcom, przedsiębiorcom i turystom. Realizacja celów strategicznych integruje działania i zapewnia aktywne wsparcie dla rozwoju, dostosowanych do potrzeb mieszkańców usług publicznych oraz odpowiedzialnej polityki społecznej, które stopniowo zmniejszają negatywne trendy demograficzne. Jednocześnie dzięki inwestycjom w usługi społeczne, infrastrukturę publiczną, zieloną energię, gospodarkę odpadami i turystykę poprawia się jakość życia mieszkańców oraz zachodzi stopniowa transformacja w kierunku gospodarki neutralnej dla środowiska.

11.3. Integracja na poziomie celów szczegółowych (kierunków działań)

Zintegrowane podejście do rozwiązywania problemów społecznych, gospodarczych i środowiskowych oraz do rozwoju potencjałów i przewag konkurencyjnych obszaru Zielonego Serca Roztocza realizowane jest poprzez **wzajemne powiązanie i integrację celów szczegółowych (kierunków działań)** Strategii zgodnie z poniższym schematem:

Integracja i powiązanie celów szczegółowych Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030

Kierunki działań Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030	Powiązanie
1.1 Modernizacja i budowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowskiej	1.2 Budowa, rozwój i promocja marki terytorialnej oraz sieciowych produktów turystycznych 2.2 Poprawa stanu infrastruktury sieciowej oraz gospodarki odpadami 2.3 Wzrost bezpieczeństwa mieszkańców i zapobieganie zagrożeniom
1.2 Budowa, rozwój i promocja marki terytorialnej oraz sieciowych produktów turystycznych	1.1 Modernizacja i budowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowskiej
2.1 Zwiększanie efektywności energetycznej, energooszczędności i wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych	2.2 Poprawa stanu infrastruktury sieciowej oraz gospodarki odpadami 2.3 Wzrost bezpieczeństwa mieszkańców i zapobieganie zagrożeniom 3.1 Podniesienie jakości infrastruktury usług i integracji społecznej 3.2 Podniesienie jakości edukacji i wyrównywanie szans edukacyjnych
2.2 Poprawa stanu infrastruktury sieciowej oraz gospodarki odpadami	2.1 Zwiększanie efektywności energetycznej, energooszczędności i wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych 1.1 Modernizacja i budowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowskiej
2.3 Wzrost bezpieczeństwa mieszkańców i zapobieganie zagrożeniom	2.1 Zwiększanie efektywności energetycznej, energooszczędności i wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych 1.1 Modernizacja i budowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowskiej
3.1 Podniesienie jakości infrastruktury usług i integracji społecznej	3.2 Podniesienie jakości edukacji i wyrównywanie szans edukacyjnych

	2.1 Zwiększanie efektywności energetycznej, energooszczędności i wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych
3.2 Podniesienie jakości edukacji i wyrównywanie szans edukacyjnych	3.1 Podniesienie jakości infrastruktury usług i integracji społecznej 2.1 Zwiększanie efektywności energetycznej, energooszczędności i wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych

Potwierdzenie zintegrowania powiązanych wzajemnie celów szczegółowych ma swoje odzwierciedlenie w zakresie projektów realizowanych w ramach każdego kierunku działań oraz odpowiadających im wskaźników produktu i rezultatu opisanych w Rozdziale 9.

11.4. Integracja na poziomie projektów

Projekty zawarte w Strategii Zielonego Serca Roztocza są dedykowane do realizacji:

- w ramach **działań programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027 dedykowanych dla Innego Instrumentu Terytorialnego dla partnerstw jednostek samorządu terytorialnego z krajowych obszarów strategicznej interwencji**:
 - 1) Priorytet IV Efektywne wykorzystanie energii
 - Działanie FELU.04.04 Wspieranie efektywności energetycznej i energooszczędności w ramach Innych Instrumentów Terytorialnych
 - 2) Priorytet XI Rozwój zrównoważony terytorialnie
 - Działanie FELU.11.05 Ochrona dziedzictwa naturalnego, bezpieczeństwo i rozwój zrównoważonej turystyki obszarów innych niż miejskie – CP 5(ii)
- w ramach **działań programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027, w których przewidziano preferencje dla projektów wynikających ze strategii terytorialnych** przygotowanych przez partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego:
 - 1) Priorytet III Ochrona zasobów środowiska i klimatu
 - Działanie FELU 03.01 Bezpieczeństwo ekologiczne
 - Działanie FELU.03.04 Zrównoważona gospodarka wodno-ściekowa
 - Działanie FELU.03.06 Gospodarka odpadami w sektorze publicznym
 - 2) Priorytet VII Lepsza dostępność do usług społecznych i zdrowotnych
 - Działanie FELU.07.02 Infrastruktura edukacji ogólnej – CP 4(ii)
 - Działanie FELU.07.06 Infrastruktura usług i integracji społecznej – CP 4(iii)

Przedsięwzięcia te spełniają wymogi dla **projektów zintegrowanych**, określone w dokumencie pn. Zasady realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej na lata 2021-2027, gdzie wskazano, że projekt zintegrowany to projekt, który wpisuje się w cele rozwoju obszaru funkcjonalnego objętego instrumentem i jest ukierunkowany na rozwiązywanie wspólnych problemów rozwojowych – oznacza to, że projekt ten ma wpływ na więcej niż 1 gminę obszaru

partnerstwa oraz jego realizacja jest uzasadniona zarówno w części diagnostycznej, jak i w części kierunkowej strategii. Każdy projekt zintegrowany, opisany w Rozdziale 15 realizowany w formule Innego Instrumentu Terytorialnego, spełnia przynajmniej jeden z dwóch warunków:

- jest projektem partnerskim w rozumieniu art. 39 ustawy o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021-2027,
- deklarowany jest wspólny efekt, rezultat lub produkt końcowy projektu, tj. wspólne wykorzystanie stworzonej w jego ramach infrastruktury w przypadku projektów „twardych”, lub objęcie wsparciem w przypadku projektów „miękkich”, mieszkańców co najmniej gmin partnerskich.

Komplementarności projektów i ich wzajemne powiązania ilustruje poniższa tabela. Szczegóły opisane zostały w fiskach projektowych zawartych w odrębnym dokumencie.

Integracja i wzajemne powiązanie projektów Strategii IIT Zielonego Serca Roztocza

		Numer projektu (zgodnie z rozdziałem 15)										
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
Numer projektu (zgodnie z rozdziałem 15)	1.						■	■	■			
	2.			■	■	■						■
	3.		■									■
	4.		■									■
	5.		■									■
	6.	■						■	■			
	7.	■						■	■			
	8.	■						■	■			
	9.										■	
	10.										■	
	11.		■	■	■	■						■

11.5. Integracja funkcjonalna w zarządzaniu Strategią

System realizacji Strategii ma na celu wzmocnienie i rozwój więzi partnerskich oraz integracji terytorialnej w celu zapewnienia zrównoważonego rozwoju obszaru partnerstwa Zielonego Serca Roztocza, wykorzystania istniejących potencjałów i rozwiązania wspólnych problemów.

W celu optymalizacji procesów organizacyjnych i zarządczych, opracowane zostały „Zasady współpracy partnerów przy opracowaniu i wdrażaniu strategii”, opisane w Rozdziale 13.1. Zasady te kładą nacisk na integrację funkcjonalną między samorządami gminnymi tworzącymi partnerstwo Zielonego Serca Roztocza oraz pozostałymi podmiotami zaangażowanymi w proces. Integracja ta obejmuje ścisłą współpracę na każdym etapie opracowania i wdrażania strategii, począwszy od konsultacji, przez implementację, aż po ocenę efektów.

Integracja działań organizacyjnych i zarządczych została zapewniona dzięki włączeniu szerokiego grona interesariuszy, co umożliwi efektywną wymianę informacji oraz wspólne podejmowanie decyzji. Zgodnie z zasadami przyjętymi w Strategii wszystkie istotne decyzje i zmiany dokumentu Strategii oraz kluczowe informacje służące wdrażaniu strategii, w tym obejmujące proces monitoringu oraz decyzje w sprawie uruchomienia badań ewaluacyjnych i wykorzystania wniosków z tych badań, będą konsultowane z interesariuszami (w tym partnerami społecznymi

i gospodarczymi, przedstawicielami podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska, podmiotów odpowiedzialnych za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób niepełnosprawnych oraz równości płci i niedyskryminacji) z obszaru partnerstwa.

Zintegrowane zarządzanie obejmuje również etap oceny efektów realizacji Strategii, czyli monitoringu postępów i badań ewaluacyjnych. W procesie tym wykorzystywane będą zaawansowane narzędzia badawcze, które pozwolą na zebranie danych zarówno z ogólnodostępnych źródeł statystycznych, jak i od partnerów oraz mieszkańców obszaru partnerstwa. Narzędzia te, takie jak sondaże, badania fokusowe, ankiety, wywiady czy spacerowe badania, zostaną precyzyjnie dostosowane do potrzeb konkretnych badań ewaluacyjnych, co zapewni kompleksową analizę i umożliwi skuteczną realizację strategii.

12. PLANOWANE ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Zewnętrznym źródłem finansowania przedsięwzięć strategicznych będą środki z regionalnego programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego na lata 2021 – 2027 w następującym podziale:

Kierunki działań Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030	Źródło finansowania w programie Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021- 2027
1.1 Modernizacja i budowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej	Działanie FELU.11.05 Ochrona dziedzictwa naturalnego, bezpieczeństwo i rozwój zrównoważonej turystyki obszarów innych niż miejskie
1.2 Budowa, rozwój i promocja marki terytorialnej oraz sieciowych produktów turystycznych	Działanie FELU.11.05 Ochrona dziedzictwa naturalnego, bezpieczeństwo i rozwój zrównoważonej turystyki obszarów innych niż miejskie
2.1 Zwiększanie efektywności energetycznej, energooszczędności i wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych	Działanie FELU.04.04 Wspieranie efektywności energetycznej i energooszczędności w ramach Innych Instrumentów Terytorialnych
2.2 Poprawa stanu infrastruktury sieciowej oraz gospodarki odpadami	Działanie FELU.03.04 Zrównoważona gospodarka wodno-ściekowa Działanie FELU.03.06 Gospodarka odpadami w sektorze publicznym
2.3 Wzrost bezpieczeństwa mieszkańców i zapobieganie zagrożeniom	Działanie FELU 03.01 Bezpieczeństwo ekologiczne
3.1 Podniesienie jakości infrastruktury usług i integracji społecznej	Działanie FELU.07.06 Infrastruktura usług i integracji społecznej
3.2 Podniesienie jakości edukacji i wyrównywanie szans edukacyjnych	Działanie FELU.07.02 Infrastruktura edukacji ogólnej

Zakres, forma i wysokość finansowania poszczególnych przedsięwzięć (dotacja, dotacja w ramach instrumentu finansowego, instrument zwrotny) uzależniony jest od uwarunkowań i zasad określonych dla poszczególnych działań w Szczegółowym Opisie Priorytetów Programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027.

Strategia zakłada realizację projektów w formule Innych Instrumentów Terytorialnych wyłącznie w ramach programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027, w związku z powyższym partnerstwo nie prowadzi uzgodnień na temat możliwości wsparcia strategii terytorialnej w ramach programów krajowych, a opiniowanie strategii prowadzone jest wyłącznie w relacji z IZ FEL.

Źródłem finansowania przedsięwzięć strategicznych będą również:

■ **Środki własne jednostek samorządu terytorialnego zaangażowanych w realizację Strategii:**

Środki własne jednostek samorządu terytorialnego przewidziane są przede wszystkim jako wkład własny do projektów współfinansowanych ze środków unijnych. Zgodnie z zasadą racjonalizacji wydatków publicznych istotnym jest zaplanowanie mechanizmów koordynacyjnych dotyczących wspólnego finansowania projektów międzygminnych oraz realizowanych przy udziale innych partnerów publicznych lub prywatnych.

■ **Środki pochodzące z budżetu państwa oraz środki budżetu Województwa Lubelskiego**

Środki budżetu państwa oraz samorządu województwa dostępne w ramach istniejących oraz nowych instrumentów stanowić mogą uzupełnienie projektów przewidzianych do realizacji w ramach niniejszej Strategii, zgodnie z uwarunkowaniami i zasadami finansowania projektów w ramach poszczególnych działań programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021- 2027.

Dla zapewnienia skutecznej realizacji przedsięwzięć wynikających ze Strategii istotne jest podejmowanie prób poszukiwania nowych rozwiązań (w tym organizacyjnych - w partnerstwie międzygminnym oraz z partnerami publicznymi i prywatnymi) w zakresie zarządzania i finansowania. Ważnym elementem sprawnego wdrażania Strategii powinny być zatem działania zmierzające do podejmowania ścisłej współpracy pomiędzy samorządami z obszaru partnerstwa, nie tylko w zakresie wspólnego finansowania poszczególnych zadań, ale również zapewnienia ciągłości funkcjonowania inwestycji.

13. ZASADY I STRUKTURA ZARZĄDZANIA STRATEGIĄ

System zarządzania wdrażaniem strategii terytorialnej ma kluczowe znaczenie w kontekście skuteczności realizacji interwencji publicznych i korzyści dla partnerów obszaru Zielonego Serca Roztocza. **Istotnym aspektem mającym wpływ na kształt systemu wdrażania Strategii jest zachowanie zgodności z aktami prawnymi i dokumentami wyższego rzędu, szczególnie w zakresie Innego Instrumentu Terytorialnego- dotyczy to przede wszystkim ustawy o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027, Zasad realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027 oraz zapisów Szczegółowego Opisu Priorytetów dla Programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego na lata 2021 – 2027.**

Właściwie zaprojektowany i konsekwentnie wdrażany system wpłynie na sprawność realizacji Strategii i skuteczność wykorzystywania dostępnych funduszy przeznaczonych na realizację jej celów. Co istotne, właściwy system stanowi podstawę do rozwoju trwałego forum współpracy między samorządami Zielonego Serca Roztocza oraz partnerami zewnętrznymi, nie tylko w zakresie instrumentu IIT, ale docelowo wszystkich polityk i projektów realizowanych przez samorzady. Jednocześnie system zarządzania tworzy sformalizowaną strukturę, w ramach której powstają relacje nieformalne. Taka struktura stanowić będzie w przyszłości bazę wiedzy i pamięci organizacyjnej determinującej dalszą współpracę i zintegrowany rozwój samorządów obszaru objętego Strategią.

Założenia regionalnej polityki rozwoju zawarte w KSRR 2030 oraz Umowie Partnerstwa na lata 2021 – 2027 wyraźnie wskazują na potrzebę współpracy (w ramach partnerstw ponadlokalnych) oraz zintegrowanego podejścia terytorialnego, określając powyższe jednymi z zasad polityki regionalnej, które regulują sposób postępowania wszystkich interesariuszy i zapewniają lepszą koordynację działań na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów strategicznej interwencji.

13.1. Zasady współpracy partnerów

Opracowaniu i wdrażaniu Strategii oraz prawidłowemu funkcjonowaniu systemu zarządzania towarzyszy kilka **kluczowych zasad**, którymi konsekwentnie powinny kierować się wszystkie zaangażowane podmioty.

Źródło: Opracowanie własne

■ **Równość partnerów**

Powodzenie współpracy w zasadniczym stopniu zależy od tego, że wszyscy partnerzy będą przekonani co do łączącej ich wspólnoty interesów i celów. Decyduje o tym zarówno konstrukcja i treść Strategii, jak też codzienna praktyka działania, zarówno na etapie przygotowania dokumentu, jak późniejszego jego wdrażania. Dlatego istotne jest, aby zaplanowane i później wykorzystywane mechanizmy zarządzania w realny sposób uwzględniały równość partnerów (nawet jeśli różnice w wielkości, potencjale i finansach partnerów determinują określony kształt tych mechanizmów).

■ **Partnerstwo**

Proces opracowania i wdrażania Strategii polegać będzie na kreowaniu partnerskich warunków współpracy między interesariuszami (oznacza to odpowiedni dobór i kształtowanie przedsięwzięć zawartych w Strategii, mechanizmów ich finansowania oraz korzystania z ich efektów przez mieszkańców gmin Zielonego Serca Roztocza) jak również odpowiednich relacji między poszczególnymi podmiotami (publicznymi, prywatnymi, organizacjami społecznymi) oraz osobami zaangażowanymi w opracowanie i wdrażanie Strategii. Zasada ta stosowana będzie we wszystkich sytuacjach, w których dochodzi do interakcji między władzami samorządów, a ich mieszkańcami lub organizacjami ich reprezentującymi (np. lokalne grupy działania).

■ **Tworzenie możliwie elastycznych rozwiązań**

Na etapie tworzenia Strategii, a nawet w początkowym procesie jej wdrażania, nie uda się trafnie przewidzieć wszystkich uwarunkowań tak, aby szczegółowo zaplanować mechanizmy zapewniające efektywność działań. Co więcej, te uwarunkowania będą się zmieniać z czasem. Stąd też niezbędne jest formułowanie elastycznych procedur i rozwiązań, które pozwolą sprawnie dostosowywać się do zmieniających się potrzeb i wyzwań. Konieczność zachowania elastyczności w procesie wdrażania Strategii do roku 2030 uwarunkowana jest przede wszystkim: sytuacją społeczną i gospodarczą

obszaru Zielonego Serca Roztocza oraz poszczególnych gmin, trendami demograficznymi, opiniami i potrzebami mieszkańców, wpływem inwestycji krajowych i regionalnych, możliwościami finansowania inwestycji w perspektywie finansowej UE 2021 – 2027, sytuacją budżetową jednostek samorządu terytorialnego, konsekwencjami społecznymi i ekonomicznymi epidemii COVID-19 oraz realizacją celów Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 i Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego 2030.

■ **Wielopoziomowe zarządzanie**

Aby działania samorządów Zielonego Serca Roztocza na rzecz realizacji Strategii miały realny i skuteczny wymiar, współpraca interesariuszy musi pojawiać się na różnych szczeblach zarządzania, w różnych formułach i przy realizacji poszczególnych projektów czy przedsięwzięć partnerskich. Całkowite ograniczenie zarządzania do jednego podmiotu może skutkować powstaniem „wąskich gardeł”, ograniczoną akceptacją społeczną części działań lub innymi problemami zarządczymi.

■ **Racjonalność wydatków publicznych**

Tworzenie mechanizmów zarządczych w samorządach gmin Zielonego Serca Roztocza nie powinno prowadzić do mnożenia struktur i nieuzasadnionego wydatkowania środków publicznych.

■ **Sieciowanie i stała współpraca**

W procesie opracowania i realizacji Strategii, szczególnie przy okazji działań partycypacyjnych stwarzane będą warunki do budowania sieciowych relacji między instytucjami, organizacjami, grupami ludzi i poszczególnymi mieszkańcami. Stanowi to dobrą bazę dla dalszej współpracy i przyszłej realizacji kolejnych wspólnych przedsięwzięć.

Zasady zarządzania procesem przygotowania i wdrażania Strategii ponadlokalnej będą proste i jasno sformułowane. Wszyscy zaangażowani interesariusze będą wiedzieć, w ramach jakich mechanizmów i zasad działają. Wydaje się to szczególnie ważne przy przedsięwzięciach zintegrowanych (w tym projektach partnerskich) oraz w trakcie innych prac projektowych czy koncepcyjnych. Jednocześnie spisane i przejrzyste zasady pomogą interesariuszom identyfikować się z celami Strategii oraz sposobami ich osiągnięcia.

■ **Otwartość, uczciwość, zaufanie i przyjazna atmosfera**

Cechy te powinny kształtować relacje partnerskie w różnych układach interakcji, natomiast odniesienie się do nich na początku współpracy wskaże jasną ścieżkę postępowania wszystkich interesariuszy i będzie odniesieniem w przypadku jakichkolwiek kwestii spornych, czy kryzysowych.

■ **Proste i jasne zasady komunikacji**

Określenie zasad i kanałów komunikacji jest niezbędne szczególnie na początku współpracy kilku partnerów instytucjonalnych. Działanie takie pozwoli na efektywny przepływ informacji, ułatwi sprawne podejmowanie decyzji i spowoduje, że partnerzy będą współodpowiedzialni za działania rozwojowe realizowane na całym obszarze Zielonego Serca Roztocza. Co istotne, proste i jasne zasady komunikacji znacznie ułatwiają realizację przedsięwzięć zintegrowanych i partnerskich.

■ **Spójność z celami i zasadami polityki regionalnej**

Zasadą horyzontalną (zarówno w procesie opracowania jak też wdrażania strategii) będzie zachowanie spójności strategii (cele, kierunki działań, zakres poszczególnych przedsięwzięć) z dokumentami strategicznymi i operacyjnymi na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym oraz europejskim – ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań perspektywy finansowej UE 2021 – 2027.

13.2. Struktura i system zarządzania Strategią

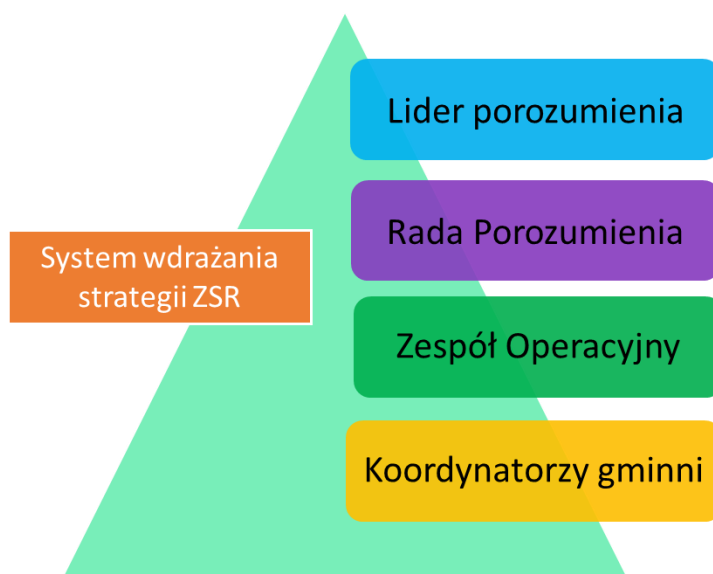
System wdrażania Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030 stanowi integralną część procesu zarządzania strategicznego polityką rozwoju prowadzonego przez samorządy obszaru partnerstwa. W systemie realizacji Strategii, kluczową rolę odgrywać będzie przywództwo organizacyjne władz gmin, rozumiane jako strategiczna rola organu wykonawczego samorządów gminnych w stymulowaniu i koordynacji działań podejmowanych przez różnorodne podmioty i środowiska, jak również w mobilizowaniu oraz integrowaniu zasobów pozostających w ich dyspozycji na rzecz realizacji celów Strategii. Projekty w ramach Strategii będą realizowane w różnych okresach czasowych przy zaangażowaniu zróżnicowanych instrumentów obejmujących narzędzia organizacyjne i finansowe, których zakres przedmiotowy oraz kierunki wydatkowania podlegają bezpośredniej kontroli ze strony organów samorządów gminnych Zielonego Serca Roztocza.

Koniecznym i celowym działaniem w toku realizacji Strategii będzie tworzenie warunków dla ścisłej współpracy (nie tylko wewnętrznej w ramach porozumienia międzygminnego Zielonego Serca Roztocza ale również z samorządami innych szczebli oraz zewnętrznymi podmiotami publicznymi i prywatnymi) rozumianej, jako otwarte i aktywne współdziałanie równoprawnie traktowanych podmiotów, reprezentujących różnorodne środowiska i instytucje oraz realizujące i wspierające inicjatywę na rzecz rozwoju obszaru partnerstwa.

Formą partnerskiej współpracy samorządów Zielonego Serca Roztocza w procesie wdrażania strategii terytorialnej będzie **porozumienie międzygminne**.

Dla zwiększenia skuteczności realizacji Strategii, a także podkreślenia roli partnerów w procesie zarządzania, struktura systemu wdrażania składać się będzie z: **Lidera Porozumienia, Rady Porozumienia, Zespołu Operacyjnego oraz Koordynatorów gminnych**. W aspekcie kompetencji ustawowych za wdrażanie Strategii odpowiedzialne są władze gmin (Rada Gminy i Burmistrz/Wójt), a za ich sprawną realizację urzędy miast/gmin i ich jednostki organizacyjne.

Kompetencje poszczególnych podmiotów zaangażowanych w proces wdrażania Strategii zostały określone w projekcie **Porozumienia międzygminnego określającego zasady współpracy przy opracowaniu i wdrażaniu Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030**.

Źródło: Opracowanie własne.

Lider Porozumienia

Liderem jest gmina uprawniona do występowania w imieniu Stron Porozumienia w procesie wdrażania i aktualizacji Strategii Zielonego Serca Roztocza oraz przy opracowaniu, negocjowaniu i wdrażaniu wszelkich innych dokumentów niezbędnych do realizacji Innego Instrumentu Terytorialnego dla partnerstw jednostek samorządu terytorialnego z krajowych obszarów strategicznej interwencji w województwie lubelskim w perspektywie finansowej na lata 2021-2027 oraz innych projektów współfinansowanych ze środków programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021-2027, wobec wszystkich podmiotów realizujących te procesy na poziomie regionalnym, krajowym i europejskim.

Lider Porozumienia (Przewodniczący Rady Porozumienia) **reprezentuje strony przy podejmowaniu ustaleń dotyczących opracowania, akceptacji i wdrażania Strategii wobec podmiotów zewnętrznych po uprzedniej konsultacji ze stronami**, uczestniczy też w spotkaniach zewnętrznych związanych z realizacją i promocją Strategii (co nie wyklucza udziału przedstawicieli stron). Lider przeprowadza procedury wyboru wykonawców usług niezbędnych w procesie wdrażania Strategii oraz koordynuje zadania wynikające z umowy z wykonawcami. Zadaniem Lidera jest też kierowanie pracami Zespołu Operacyjnego oraz informowanie stron o ustaleniach, działaniach i faktach mających wpływ na realizację celów Porozumienia.

Rada Porozumienia

Rada pełni **funkcję doradczą – opiniodawczą**. W skład Rady wchodzi **przedstawiciele organów wykonawczych stron Porozumienia międzygminnego określającego zasady współpracy w ramach Innych Instrumentów Terytorialnych na obszarze Zielonego Serca Roztocza lub osoby je reprezentujące** (po jednej z każdej gminy ZSR). Pracami Rady Porozumienia kieruje Przewodniczący – Lider Porozumienia.

Spotkania Rady odbywają się w zależności od potrzeb. Organizatorem spotkań jest Lider, jednak spotkanie może być zorganizowane na wniosek gmin partnerskich. Rada Porozumienia będzie szybko reagować na potrzeby wyrażane przez Zespół Operacyjny, tak by łatwy kontakt między Radą a Zespołem sprzyjał płynnemu wdrażaniu Strategii, umożliwiał sprawną ewaluację Strategii i poszczególnych działań oraz pozwalał na podejmowanie świadomych decyzji o niezbędnych zmianach w Strategii lub proponowanych metodach działania.

Do zadań Rady należy w szczególności:

- opiniowanie projektu Strategii IIT, projektów zawartych w Strategii oraz zmian w Strategii.
- opiniowanie rozwiązań wdrożeniowych Strategii.
- opiniowanie dokumentów niezbędnych w procesie przygotowania i wdrażania Strategii.
- podejmowanie decyzji niezbędnych do bieżącego funkcjonowania struktur Porozumienia.
- Inicjowanie dodatkowych działań, porozumień i dokumentów rozwijających współpracę gmin w ramach realizacji Strategii IIT.
- powoływanie i rozwiązywanie dodatkowych struktur roboczych służących realizacji Strategii IIT, np. zespołów roboczych dla poszczególnych projektów.

Zespół Operacyjny i Koordynatorzy gminni

Zespół Operacyjny jest roboczym podmiotem odpowiedzialnym za opracowanie i realizację Strategii. W skład Zespołu wchodzi przedstawiciele wszystkich gmin - Koordynatorzy gminni, którzy na poziomie roboczym będą koordynować prace nad przygotowaniem i wdrażaniem Strategii.

Członkowie Zespołu są wskazywani przez Strony Porozumienia. Prace Zespołu służą prawidłowemu i skutecznemu opracowaniu i wdrażaniu Strategii Innych Instrumentów Terytorialnych Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030.

Do zadań Zespołu Operacyjnego należy w szczególności:

- koordynacja opracowania i wdrażania Strategii IIT.
- koordynacja współpracy między gminami – Stronami porozumienia.
- współpraca z wykonawcami usług i prac niezbędnych w procesie wdrażania Strategii IIT.
- identyfikacja i koordynacja realizacji projektów oraz zapewnienie komplementarności realizowanych zadań w ramach Porozumienia.
- monitorowanie wdrażania Strategii IIT w oparciu o system wskaźników realizacji.
- bieżący kontakt z osobami odpowiedzialnymi za realizację projektów w ramach Strategii IIT.
- roboczy kontakt z innymi instytucjami zaangażowanymi w proces realizację Strategii IIT.
- formułowanie „zasad działania” w przypadku, gdy takie zasady służą realizacji projektów.
- prowadzenie działań informacyjnych i konsultacyjnych skierowanych do interesariuszy.
- formułowanie wniosków i opinii dla Rady Porozumienia i Lidera Porozumienia.

Pracami Zespołu Operacyjnego kieruje Lider Porozumienia.

W spotkaniach Zespołu Operacyjnego, które będą odbywać się w zależności od potrzeb, mogą uczestniczyć inne osoby zapraszane ze względu na rodzaj omawianych projektów, szczególnie koordynatorzy projektów odpowiedzialni za ich realizację.

W sytuacji, gdy realizacja projektu wymaga szerokiego zaangażowania wielu interesariuszy (w tym pracowników gmin z różnych dziedzin) możliwe będzie powoływanie zespołów roboczych/zadaniowych skupiających przedstawicieli zainteresowanych gmin. Członkowie zespołów, a także inni zaangażowani we wspólne przedsięwzięcia pracownicy urzędów gmin i jednostek podległych, będą mieć możliwość (a wręcz obowiązek) kontaktowania się ze sobą na bieżąco i bez zbędnych formalności w celu zapewnienia płynnej współpracy. Równocześnie przewidziana zostanie określona regularność, z którą członkowie zespołów będą się spotykać w pełnym gronie, aby dokonywać systematycznego przeglądu całości spraw mieszczących się w danym obszarze tematycznym Strategii. Takie spotkania mogą odbywać się nie tylko na wniosek Lidera Porozumienia ale też poszczególnych koordynatorów.

14. MONITORING I EWALUACJA STRATEGII

Istotnym aspektem procesu monitoringu Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030 będą szczegółowe wytyczne i zalecenia Instytucji Zarządzającej Programem Fundusze Europejskie dla Lubelskiego 2021 – 2027, ponieważ środki z tego programu stanowią źródło finansowania projektów zintegrowanych ujętych w niniejszej Strategii.

Proces monitoringu Strategii, za który odpowiedzialny jest Zespół Operacyjny i Koordynatorzy gminni, oparty jest o system wskaźników agregowanych w **trzech okresach sprawozdawczych** – w roku 2025, w roku 2027 i w roku 2031. Proces ten nie będzie ograniczać się jedynie do określenia wartości poszczególnych wskaźników i wskazania, że mają one tendencję wzrostową lub spadkową, ale będzie stanowić podstawę do wprowadzania ewentualnych zmian w realizowanych projektach, grupach docelowych, rozszerzaniu lub ograniczaniu grupy zaangażowanych partnerów oraz ewentualnie do aktualizacji kierunków działań i celów strategicznych.

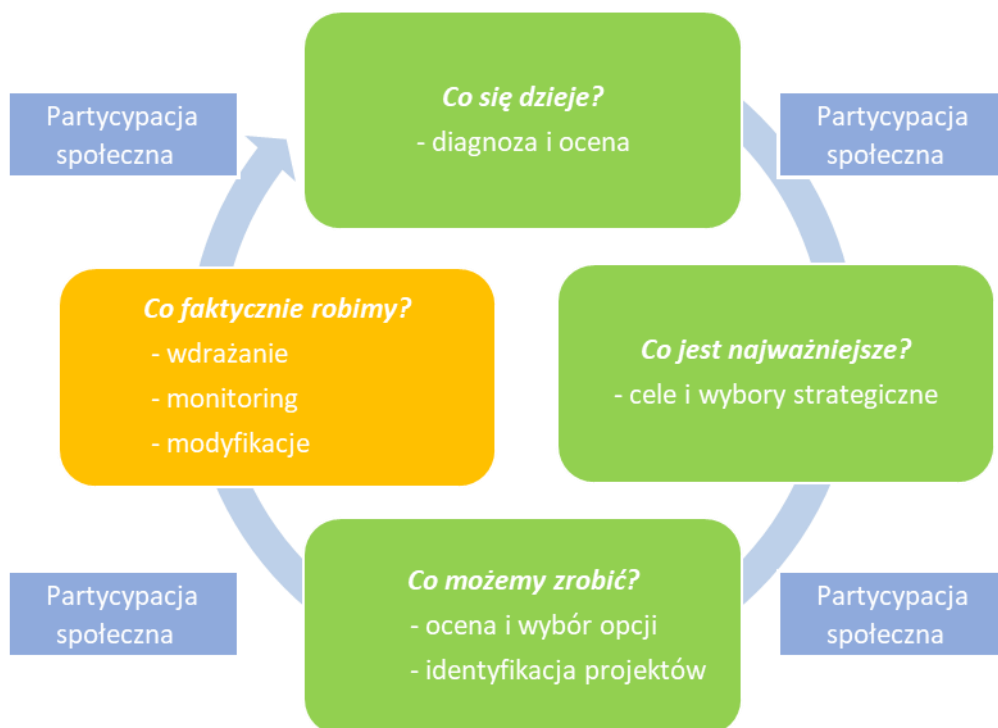
Monitoring będzie działaniem prowadzonym stale, a nie jedynie działaniem naprawczym i chwilowym. Proces ten angażować będzie wielu interesariuszy oraz będzie częścią działań partycypacyjnych. Monitoring obejmować będzie przede wszystkim stan realizacji poszczególnych zadań (projektów) oraz wskaźników przypisanych do kierunków działań w oparciu o następujące założenia:

- **monitoring stanu wdrażania poszczególnych projektów** przewidzianych do realizacji w ramach celów strategicznych i kierunków działań oraz monitoring wartości przypisanych im wskaźników,
- **identyfikacja zmian** jakie zaistniały podczas wdrażania Strategii oraz rekomendowanie działań zaradczych i aktualizacji Strategii,
- **ocena końcowa stanu realizacji projektów i wartości wskaźników** oraz ustalenie przyczyn występujących zmian w procesie realizacji Strategii, a także sformułowanie wniosków dotyczących oceny realizacji celów Strategii i rekomendacji na przyszłość.

Wdrażanie Strategii oparte będzie o **cykl planistyczny**, który zakłada cztery moduły, w ramach których kluczowym jest znalezienie odpowiedzi na następujące pytania:

1. **Co się dzieje?** [diagnoza, dane, statystyka, ocena jakościowa, zaangażowanie interesariuszy]
2. **Co jest najważniejsze?** [cele, wizja, rezultaty, kierunki działań, wybory strategiczne]
3. **Co możemy zrobić?** [identyfikacja i wybór projektów, wstępna ocena ich wykonalności]
4. **Co faktycznie robimy?** [wdrożenie, monitoring, ocena, propozycja zmian, niezbędne dostosowanie]

Pierwsze trzy etapy są przedstawione w niniejszej Strategii, **natomiast elementem podsumowującym cykl planistyczny jest etap 4 będący integralną częścią procesu monitoringu Strategii.**

Źródło: Opracowanie własne.

Dla skuteczności wdrażania Strategii istotne jest aby odpowiedzialność za proces monitoringu przypisana była do konkretnego podmiotu – w tym przypadku **Zespołu Operacyjnego i Koordynatorów gminnych**. Zadaniem Zespołu będzie monitorowanie wdrażania poszczególnych projektów, realizacji celów Strategii, ocena rezultatów wdrażania i przypisanych im wskaźników oraz rekomendowanie ewentualnych działań modyfikujących Radzie Porozumienia.

Jeśli zaistnieje taka potrzeba Strategia podlegać będzie **procedurze aktualizacji**, która może wynikać ze zmiany uwarunkowań lokalnych, regionalnych, krajowych lub międzynarodowych, pojawienia się nowych problemów i potrzeb lub nowych szans rozwojowych. Podstawową przesłanką dla podjęcia aktualizacji staną się wnioski z prowadzonego monitoringu.

Poza bieżącym monitorowaniem, dokument Strategii poddany zostanie **ewaluacji ex-post**. Proces ten obejmować będzie oszacowanie jakości, wartości i znaczenia Strategii w odniesieniu do zakładanych kierunków działań, ocenę stopnia osiągnięcia celów Strategii oraz analizę wpływu zrealizowanych przedsięwzięć na sytuację społeczną i gospodarczą obszaru Zielonego Serca Roztocza.

W ocenę efektów realizacji Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030, tj. monitoring i ewaluację Strategii, włączeni będą partnerzy społeczni. Odpowiednie narzędzia badawcze (wykorzystujące nie tylko ogólnodostępne dane statystyczne, ale także informacje pozyskane od partnerów i mieszkańców obszaru partnerstwa – np. sondaże, badania fokusowe, ankiety i wywiady, spacerki badawcze) określone zostaną w odniesieniu do zakresu i stopnia szczegółowości konkretnych badań ewaluacyjnych oraz przedmiotu analiz.

15. LISTA PROJEKTÓW ZINTEGROWANYCH PRZEWIDZIANYCH DO REALIZACJI W RAMACH STRATEGII TERYTORIALNEJ ZIELONEGO SERCA ROZTOCZA NA LATA 2024-2030

Istotą procesu partycypacji na etapie **identyfikacji projektów zintegrowanych** przewidzianych do realizacji w ramach Strategii było poznanie opinii partnerów publicznych i społecznych dotyczących barier, problemów i kierunków rozwoju obszaru Zielone Serce Roztocza oraz rekomendacji w zakresie przedsięwzięć, które mają być realizowane w ramach Strategii. W ramach tego procesu zapewniono możliwość udziału wszystkich interesariuszy, w tym przedstawicieli: partnerów społeczno-gospodarczych, właściwych podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska, podmiotów odpowiedzialnych za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób niepełnosprawnych oraz równości płci i niedyskryminacji. W przygotowanie strategii i wybór projektów starano się włączyć przede wszystkim mieszkańców, ponieważ to oni będą głównymi odbiorcami realizowanych inwestycji.

Podstawowym elementem partycypacji społecznej w zakresie określenia listy projektów zintegrowanych, było przeprowadzenie ze społeczeństwem dialogu w zakresie planowanych kierunków działań i typów operacji. Udział partnerów społeczno-gospodarczych w opracowaniu listy projektów został zainicjowany w trakcie warsztatów i spotkań roboczych z przedstawicielami gmin Zielonego Serca Roztocza. Uczestnicy warsztatów wypracowali propozycje projektów możliwych do realizacji w ramach współpracy samorządów, które stały się podstawą do definiowania zakresu przedsięwzięć partnerskich. Ponadto przeprowadzono – w formie ankiety internetowej - badanie społeczne obejmujące mieszkańców gmin Zielonego Serca Roztocza. W ankiecie mieszkańcy oraz przedstawiciele partnerów społeczno-gospodarczych mogli zgłosić własne propozycje projektów. Zgłoszone projekty dotyczyły przede wszystkim:

- budowy i modernizacji obiektów sportowych i rekreacyjnych;
- budowy ścieżek rowerowych;
- rozwoju infrastruktury turystycznej i wspólnej promocji obszaru partnerstwa;
- inwestycji w zakresie gospodarki wodno-ściekowej;
- modernizacji dróg, budowy chodników i parkingów oraz oświetlenia ulicznego;
- rozwoju systemu segregacji odpadów;
- inwestycji w odnawialne źródła energii;
- wzmacniania konkurencyjności lokalnych przedsiębiorstw;
- rozbudowy i modernizacji infrastruktury sanatoryjnej;
- doposażenia szkół i przedszkoli;
- wsparcia osób starszych, chorych i niesamodzielnych.

Zgłoszone propozycje projektowe zostały poddane analizie. Proces wyboru projektów strategicznych prowadzony był z uwzględnieniem:

- oceny efektywności projektów zakresie sformułowanych celów strategicznych i kierunków działań;
- uzgodnień dotyczących zakresu projektów prowadzonych pomiędzy partnerami;
- potrzeb i oczekiwań partnerów społeczno-gospodarczych oraz lokalnej społeczności,

- uwarunkowań i zasad Innych Instrumentów Terytorialnych, przede wszystkim w zakresie obszarów wsparcia przewidzianych do finansowania w formule Innego Instrumentu Terytorialnego dla partnerstw jednostek samorządu terytorialnego z krajowych obszarów strategicznej interwencji w województwie lubelskim w ramach programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego na lata 2021 – 2027 oraz obszarów, w ramach których przewidziano preferencje dla inwestycji wynikających z opracowanych strategii terytorialnych.

Uwzględniając powyższe uwarunkowania oraz działając w oparciu o zasadę koncentracji przygotowano 11 propozycji projektów strategicznych – zintegrowanych, komplementarnych oraz o kluczowym znaczeniu dla rozwoju obszaru partnerstwa.

Końcowym etapem partycypacji społecznej w zakresie wyboru projektów było przeprowadzenie konsultacji społecznych projektu Strategii zawierającego listę projektów zintegrowanych przewidzianych do realizacji w ramach Strategii. Przebieg konsultacji społecznych projektu Strategii przedstawiony został w Rozdziale 16.3 Sprawozdanie z przebiegu i wyników konsultacji społecznych projektu Strategii Innych Instrumentów Terytorialnych Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030.

Szczegółowy opis projektów, zawarty jest w fiskach projektowych opracowanych zgodnie z „Procedurą opiniowania strategii Innego Instrumentu Terytorialnego dla Partnerstw JST z OSI krajowych w województwie lubelskim w perspektywie finansowej na lata 2021-2027” stanowiących odrębny dokument.

Wskaźniki realizacji dla projektów przedstawionych w poniższej tabeli odpowiadają wskaźnikom przypisanym do poszczególnych kierunków działań Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030 i zostały opisane w Rozdziale 10. Oczekiwane rezultaty planowanych działań oraz wskaźniki ich osiągnięcia.

Informacje dotyczące komplementarności projektów opisane zostały w Rozdziale 11.4 oraz w fiskach projektowych zawartych w odrębnym dokumencie.

Lp.	Tytuł projektu / Wnioskodawca i partner	Kierunek działania Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030	Działanie programu FEL 2021 – 2027, w ramach którego finansowany będzie projekt / Szacunkowa wartość projektu (PLN)
1.	Wspieranie efektywności energetycznej w Zielonym Sercu Roztocza Lider: Gmina Zwierzyniec Partnerzy: Gmina Krasnobród, Gmina Józefów, Gmina Susiec	2.1 Zwiększanie efektywności energetycznej, energooszczędności i wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych	Działanie FELU.04.04 Wspieranie efektywności energetycznej i energooszczędności w ramach Innych Instrumentów Terytorialnych – CP2(i) Szacunkowa wartość: 61 124 060 PLN Przedsięwzięcie przewidziane do realizacji w ramach Innego Instrumentu Terytorialnego dla partnerstw jednostek samorządu terytorialnego z krajowych obszarów strategicznej interwencji w województwie lubelskim w perspektywie finansowej na lata 2021-2027.
2.	Zintegrowana wypożyczalnia rowerów w Zielonym Sercu Roztocza Lider: Gmina Józefów Partnerzy: Gmina Krasnobród, Gmina Zwierzyniec, Gmina Susiec	1.2 Budowa, rozwój i promocja marki terytorialnej oraz sieciowych produktów turystycznych	Działanie FELU.11.05 Ochrona dziedzictwa naturalnego, bezpieczeństwo i rozwój zrównoważonej turystyki obszarów innych niż miejskie – CP 5(ii) Szacunkowa wartość: 4 500 000 PLN Przedsięwzięcie przewidziane do realizacji w ramach Innego Instrumentu Terytorialnego dla partnerstw jednostek samorządu terytorialnego z krajowych obszarów strategicznej interwencji w województwie lubelskim w perspektywie finansowej na lata 2021-2027.
3.	Promocja i rozwój marki terytorialnej Zielonego Serca Roztocza Lider: Gmina Susiec	1.2 Budowa, rozwój i promocja marki terytorialnej oraz sieciowych produktów turystycznych	Działanie FELU.11.05 Ochrona dziedzictwa naturalnego, bezpieczeństwo i rozwój zrównoważonej turystyki obszarów innych niż miejskie – CP 5(ii) Szacunkowa wartość: 4 000 000 PLN Przedsięwzięcie przewidziane do realizacji w ramach Innego Instrumentu Terytorialnego dla partnerstw jednostek

	Partnerzy: Gmina Krasnobród, Gmina Zwierzyniec, Gmina Józefów		samorządu terytorialnego z krajowych obszarów strategicznej interwencji w województwie lubelskim w perspektywie finansowej na lata 2021-2027.
4.	Zagospodarowanie turystyczne w Zielonym Sercu Roztocza Lider: Gmina Krasnobród Partnerzy: Gmina Susiec, Gmina Zwierzyniec, Gmina Józefów	1.1 Modernizacja i budowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej	Działanie FELU.11.05 Ochrona dziedzictwa naturalnego, bezpieczeństwo i rozwój zrównoważonej turystyki obszarów innych niż miejskie – CP 5(ii) Szacunkowa wartość: 35 500 000 PLN Przedsięwzięcie przewidziane do realizacji w ramach Innego Instrumentu Terytorialnego dla partnerstw jednostek samorządu terytorialnego z krajowych obszarów strategicznej interwencji w województwie lubelskim w perspektywie finansowej na lata 2021-2027.
5.	Rozbudowa i modernizacja Szlaku Geoturystycznego Roztocza Środkowego Lider: Gmina Krasnobród Partnerzy: Gmina Susiec, Gmina Zwierzyniec, Gmina Józefów	1.1 Modernizacja i budowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej	Działanie FELU.11.05 Ochrona dziedzictwa naturalnego, bezpieczeństwo i rozwój zrównoważonej turystyki obszarów innych niż miejskie – CP 5(ii) Szacunkowa wartość: 3 070 000 PLN Przedsięwzięcie przewidziane do realizacji w ramach Innego Instrumentu Terytorialnego dla partnerstw jednostek samorządu terytorialnego z krajowych obszarów strategicznej interwencji w województwie lubelskim w perspektywie finansowej na lata 2021-2027.
6.	Wzrost bezpieczeństwa mieszkańców i zapobieganie zagrożeniom w Zielonym Sercu Roztocza Wnioskodawca: Gmina Zwierzyniec	2.3 Wzrost bezpieczeństwa mieszkańców i zapobieganie zagrożeniom	Działanie FELU 03.01 Bezpieczeństwo ekologiczne – CP 2(iv) Szacunkowa wartość: 5 000 000 PLN Przedsięwzięcie przewidziane do realizacji w ramach działania, w którym preferowane będą projekty wynikające ze strategii terytorialnych opracowanych przez partnerstwa jednostek

			samorządu terytorialnego w celu wdrażania Innego Instrumentu Terytorialnego.
7.	Zrównoważona gospodarka wodno – ściekowa w Zielonym Sercu Roztocza Lider: Gmina Krasnobród Partnerzy: Gmina Zwierzyniec, Gmina Józefów	2.2 Poprawa stanu infrastruktury sieciowej oraz gospodarki odpadami	Działanie FELU.03.04 Zrównoważona gospodarka wodno-ściekowa – CP 2(v) Szacunkowa wartość: 30 900 000 PLN Przedsięwzięcie przewidziane do realizacji w ramach działania, w którym preferowane będą projekty wynikające ze strategii terytorialnych opracowanych przez partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego w celu wdrażania Innego Instrumentu Terytorialnego.
8.	Wspieranie gospodarki o obiegu zamkniętym w Zielonym Sercu Roztocza Lider: Gmina Krasnobród Partnerzy: Gmina Susiec, Gmina Zwierzyniec	2.2 Poprawa stanu infrastruktury sieciowej oraz gospodarki odpadami	Działanie FELU.03.06 Gospodarka odpadami w sektorze publicznym – CP 2(vi) Szacunkowa wartość: 7 500 000 PLN Przedsięwzięcie przewidziane do realizacji w ramach działania, w którym preferowane będą projekty wynikające ze strategii terytorialnych opracowanych przez partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego w celu wdrażania Innego Instrumentu Terytorialnego.
9.	Podniesienie jakości edukacji podstawowej w Zielonym Sercu Roztocza Wnioskodawca: Gmina Józefów	3.2 Podniesienie jakości edukacji i wyrównywanie szans edukacyjnych	Działanie FELU.07.02 Infrastruktura edukacji ogólnej – CP 4(ii) Szacunkowa wartość: 848 863,32 PLN Przedsięwzięcie przewidziane do realizacji w ramach działania, w którym preferowane będą projekty wynikające ze strategii terytorialnych opracowanych przez partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego w celu wdrażania Innego Instrumentu Terytorialnego.

10.	Podniesienie jakości infrastruktury usług pomocy społecznej w Zielonym Sercu Roztocza Lider: Gmina Susiec Partnerzy: Gmina Józefów	3.1 Podniesienie jakości infrastruktury usług i integracji społecznej	Działanie FELU.07.06 Infrastruktura usług i integracji społecznej – CP 4(iii) Szacunkowa wartość: 14 000 000 PLN Przedsięwzięcie przewidziane do realizacji w ramach działania, w którym preferowane będą projekty wynikające ze strategii terytorialnych opracowanych przez partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego w celu wdrażania Innego Instrumentu Terytorialnego.
11.	Przebudowa, remont i zmiana sposobu użytkowania zespołu pałacowo- parkowego w Samodzielnym Publicznym Sanatorium Rehabilitacyjnym im. Janusza Korczaka w Krasnobrodzie Wnioskodawca: Samodzielne Publiczne Sanatorium Rehabilitacyjne im. Janusza Korczaka	1.1 Modernizacja i budowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej	Działanie FELU.11.05 Ochrona dziedzictwa naturalnego, bezpieczeństwo i rozwój zrównoważonej turystyki obszarów innych niż miejskie – CP 5(ii) Szacunkowa wartość: 22 603 187,64 PLN Przedsięwzięcie przewidziane do realizacji w ramach Innego Instrumentu Terytorialnego dla partnerstw jednostek samorządu terytorialnego z krajowych obszarów strategicznej interwencji w województwie lubelskim w perspektywie finansowej na lata 2021-2027.

Zaznaczyć należy, że katalog projektów możliwych do realizacji w formule Innego Instrumentu Terytorialnego dla partnerstw jednostek samorządu terytorialnego z krajowych obszarów strategicznej interwencji oraz projektów, które mogą uzyskać preferencje z uwagi na ujęcie w strategii terytorialnej opracowanych przez partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego w celu wdrażania Innego Instrumentu Terytorialnego został określony przez Instytucję Zarządzającą programem FEL 2001 – 2027.

W związku z powyższym propozycje projektów ograniczone do typów projektów przewidzianych do realizacji w ramach działań dedykowanych lub preferowanych do objęcia wsparciem w ramach Innego Instrumentu Terytorialnego dla partnerstw jednostek samorządu terytorialnego z krajowych obszarów strategicznej interwencji w województwie lubelskim w ramach programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego na lata 2021 – 2027.

16. OPIS PROCESU ZAANGAŻOWANIA LOKALNYCH INTERESARIUSZY- PARTYCYPACJA SPOŁECZNA W PROCESIE OPRACOWANIA I WDRAŻANIA STRATEGII ORAZ SPRAWOZDANIE Z PRZEPROWADZONYCH KONSULTACJI SPOŁECZNYCH

Zgodne z art.36 ust.8 pkt 4 ustawy o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027 proces przygotowywania Strategii oraz zaplanowany w niej proces wdrażania został wykonany i zaprojektowany z uwzględnieniem udziału społeczeństwa, w tym przedstawicieli:

- partnerów społeczno-gospodarczych,
- właściwych podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie,
- podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska,
- podmiotów odpowiedzialnych za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób niepełnosprawnych oraz równości płci i niedyskryminacji.

W ramach procesu przygotowania Strategii oraz wyboru projektów zapewniono możliwość udziału wszystkich interesariuszy, w tym przedstawicieli: partnerów społeczno-gospodarczych, właściwych podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska, podmiotów odpowiedzialnych za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób niepełnosprawnych oraz równości płci i niedyskryminacji. Ponadto, zgodnie z zasadami przyjętymi w Strategii wszystkie istotne decyzje i zmiany dokumentu Strategii oraz kluczowe informacje służące wdrażaniu strategii, w tym obejmujące proces monitoringu oraz decyzje w sprawie uruchomienia badań ewaluacyjnych i wykorzystania wniosków z tych badań, będą konsultowane z interesariuszami z obszaru partnerstwa.

Dalsze elementy opisu partycypacji społecznej zawarte w niniejszym rozdziale Strategii uwzględniają udział ww. przedstawicieli na każdym etapie zarządzania strategicznego tj. opracowania, wdrażania, monitorowania i ewaluacji Strategii.

16.1. Udział partnerów w opracowaniu Strategii

Proces opracowania Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030 realizowano z poszanowaniem zasad partycypacji społecznej zapewniając możliwość uczestnictwa interesariuszy w procesie planistycznym. Pozwoliło to na właściwe wypracowanie założeń dokumentu, tj. celów strategicznych i kierunków działań, zasad i obszarów współpracy, identyfikację problemów, potencjałów oraz propozycji przedsięwzięć.

Istotą procesu partycypacji było poznanie opinii partnerów publicznych i społecznych dotyczących barier, problemów i kierunków rozwoju obszaru Zielonego Serca Roztocza oraz rekomendacji w zakresie przedsięwzięć, które mają być realizowane w ramach Strategii. Kierowano się zasadą poszukiwania takich rozwiązań, które są realistyczne pod względem możliwości finansowych i organizacyjnych samorządów gminnych oraz pomogą władzom publicznym podejmować decyzje w największym stopniu realizujące zasadę wspólnego dobra społeczności gmin Zielonego Serca Roztocza.

Proces partycypacji realizowany był przede wszystkim w formule **badania ankietowego** mieszkańców gmin Zielonego Serca Roztocza oraz **warsztatów i spotkań z przedstawicielami władz gmin partnerskich i instytucji podległych**.

W trakcie **spotkań**, w których uczestniczyli przedstawiciele władz samorządowych, urzędów gmin i instytucji podległych, zapoznano uczestników z pakietem projektów rozporządzeń UE na lata 2021 – 2027, uwarunkowaniami i planami Komisji Europejskiej w zakresie wdrażania polityki spójności, ze szczególnym uwzględnieniem terytorialnego wymiaru wsparcia. Przedstawiony został pakiet zagadnień dotyczących zmian w polityce rozwoju na poziomie krajowym: Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030, Umowa Partnerstwa 2021 – 2027, cele Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego oraz założenia i cele Programu Fundusze Europejskie dla Lubelskiego na lata 2021 – 2027. Omówione zostały kwestie dotyczące wymiaru terytorialnego polityki spójności i terytorialnego podejścia do polityki rozwoju. Przedstawione zostały zasady, uwarunkowania i korzyści jakie niesie ze sobą realizacja projektów partnerskich oraz współpraca samorządów w kształtowaniu polityki rozwoju w ujęciu terytorialnym. Zaprezentowano dotychczasowe doświadczenia i możliwe scenariusze opracowania strategii terytorialnej, m.in. w kontekście obszarów strategicznej interwencji wyznaczonych na poziomie krajowym i regionalnym oraz przykłady przedsięwzięć partnerskich realizowanych wspólnie przez samorządy. W **części warsztatowej**, na podstawie dotychczasowych doświadczeń i możliwości jakie stwarza nowe podejście do polityki regionalnej, przeanalizowano korzyści i zagrożenia wynikające ze współpracy samorządów oraz określono zasady takiej współpracy. Uczestnicy wypracowali propozycje projektów możliwych do realizacji w ramach współpracy samorządów Zielonego Serca Roztocza, które stały się podstawą do definiowania zakresu przedsięwzięć partnerskich i są zawarte w niniejszej strategii.

Badanie społeczne obejmujące mieszkańców gmin Zielonego Serca Roztocza przeprowadzone zostało w formie „**Ankiety dotyczącej stanu, problemów i kierunków rozwoju obszaru Zielonego Serca Roztocza obejmującego gminy: Józefów, Krasnobród, Susiec i Zwierzyniec**”. W badaniu ankietowym wzięło udział 174 uczestników.

Do najważniejszych **barier i problemów** mieszkańcy Zielonego Serca Roztocza zaliczyli m.in.: niski poziom rozwoju przedsiębiorczości, zły stan dróg gminnych, niską jakość opieki zdrowotnej, ograniczony dostęp do infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, brak działań proekologicznych, ograniczony dostęp do infrastruktury rekreacyjnej, niską jakość oferty turystycznej, niską jakość działań dedykowanych osobom starszym, niską jakość informacji i promocji turystycznej, zanieczyszczenie środowiska naturalnego oraz ograniczony dostęp do edukacji.

Zdaniem mieszkańców najważniejsze **kierunki działań** dla rozwoju i podniesienia jakości życia na obszarze Zielonego Serca Roztocza to m.in.: wsparcie infrastruktury turystycznej i szlaków turystycznych, budowa i modernizacja dróg, chodników, ścieżek rowerowych, wspieranie lokalnych przedsiębiorców, wsparcie wykorzystania odnawialnych źródeł energii, podprawa dostępu do opieki zdrowotnej i społecznej, zmniejszenie bezrobocia i patologii społecznych, wsparcie infrastruktury obiektów sportowych i rekreacyjnych, promocja atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej, rozwój systemu segregacji odpadów, modernizacja i doposażenie szkół, wsparcie dóbr i usług dedykowanych osobom starszym.

Mieszkańcy gmin partnerskich, zapytani o **wizję obszaru partnerstwa**, stwierdzili, że w 2030 r. chcieliby utożsamiać obszar Zielonego Serca Roztocza z obszarem atrakcyjnym turystycznie ze

względu na walory przyrodnicze i kulturowe, kojarzącym się z atrakcyjnym miejscem do zamieszkania, produkcją energii ze źródeł odnawialnych, atrakcyjnych dóbr i usług dedykowanym osobom starszym, aktywnym gospodarczo wspierającym małych i średnich przedsiębiorców.

Wnioski z analizy poniższych opinii i propozycji mieszkańców oraz uwagi z konsultacji społecznych zostały wykorzystane w przygotowaniu poszczególnych elementów dokumentu Strategii, przede wszystkim w opracowaniu: analizy SWOT, wizji, celów strategicznego i kierunków działań, propozycji przedsięwzięć zintegrowanych, terytorialnego wymiaru wsparcia.

Istotą procesu partycypacji realizowanego w ramach Strategii było poznanie opinii interesariuszy dotyczących barier, problemów i kierunków rozwoju obszaru partnerstwa oraz rekomendacji w zakresie przedsięwzięć, które mają być realizowane w ramach Strategii. Ważnym elementem przygotowania Strategii było uwzględnienie informacji wynikających z włączenia na etapie formułowania celów strategicznych oraz określania właściwych kierunków działań szerokiego grona interesariuszy. Na tym etapie starano się zadbać o uczestnictwo lokalnych liderów reprezentujących grupy społeczne z obszarów: przedsiębiorczości, ochrony środowiska, podejmujących problematykę osób wykluczonych, praw mniejszości oraz równości szans. Dodatkowo szerokiej partycypacji w formie ankiety internetowej kierowanej do mieszkańców poddane zostały zaproponowane kierunki działań, których podjęcie winno zapewnić najefektywniejszą realizację nakreślonych celów społeczno-gospodarczych.

Informacje i przebieg procesu partycypacji oraz przebieg konsultacji społecznych projektu Strategii przedstawione zostały w Rozdziale 16.3 Sprawozdanie z przebiegu i wyników konsultacji społecznych projektu Strategii Innych Instrumentów Terytorialnych Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030 oraz w Rozdziale 15. Lista projektów zintegrowanych przewidzianych do realizacji w ramach Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030, w którym opisano procesu włączenia interesariuszy w proces identyfikacji oraz wyboru projektów.

16.2. Udział partnerów we wdrażaniu, monitorowaniu i ewaluacji Strategii

Aby zapewnić efektywne wdrażanie, monitorowanie i ewaluację Strategii, niezbędne jest ustanowienie **skutecznych mechanizmów współpracy i komunikacji między wszystkimi partnerami**.

Kluczową rolę w opiniowaniu istotnych decyzji dotyczących wdrażania Strategii posiada **Rada Porozumienia** będąca organem doradczym Lidera Porozumienia. Do najważniejszych zadań Rady należą: opiniowanie projektu Strategii oraz projektu jej aktualizacji lub zmian, inicjowanie aktualizacji lub zmian strategii, opiniowanie projektów innych dokumentów wymaganych przez Instytucję Zarządzającą programem Fundusze Europejskie dla Lubelskiego lub inne uprawnione podmioty oraz opiniowanie innych dokumentów niezbędnych do uchwalenia i realizacji strategii Innego Instrumentu Terytorialnego dla partnerstw jednostek samorządu terytorialnego z krajowych obszarów strategicznej interwencji w województwie lubelskim w perspektywie finansowej na lata 2021-2027. W skład Rady wchodzi przedstawiciele organów wykonawczych stron Porozumienia międzygminnego Zielonego Serca Roztocza lub osoby je reprezentujące (po jednej z każdej gminy partnerskich). W ramach prac Rady gminy współpracują w celu harmonizacji działań zgodnych z wytycznymi Strategii, dbając o spójność realizowanych projektów oraz o integrację zasobów. Jednostki zarządzają również budżetami przeznaczonymi na realizację działań strategicznych, nadzorując ich efektywne i zgodne z prawem wykorzystanie.

Zgodnie z zasadami przyjętymi w Strategii wszystkie istotne decyzje i zmiany dokumentu Strategii oraz kluczowe informacje służące wdrażaniu strategii będą **konsultowane z interesariuszami** (w tym partnerami społecznymi i gospodarczymi) z terenu obszaru Zielonego Serca Roztocza. Opisana partycypacja społeczna dotyczy również etapu oceny efektów realizacji Strategii, tj. monitoringu Strategii i badań ewaluacyjnych. Bezpośrednimi odbiorcami efektów działań wdrażanych w ramach Strategii są mieszkańcy obszaru partnerstwa oraz przedsiębiorcy i organizacje pozarządowe prowadzące działalność na jego terenie. Ich zaangażowanie i opinie mają kluczowe znaczenie dla sukcesu Strategii. W ramach procesu wdrażania i monitorowania Strategii regularnie organizowane będą **konsultacje społeczne**, które pozwolą na uwzględnienie opinii mieszkańców i innych podmiotów w kształtowaniu polityk lokalnych. Przykładowe, planowane formy konsultacji to:

- organizowanie otwartych spotkań, podczas których interesariusze będą mogli zapoznać się z postępami realizacji Strategii, wyrazić swoje opinie i zgłaszać uwagi,
- przeprowadzanie ankiet i sondaży, w celu zebrania opinii na temat realizacji poszczególnych działań i ich wpływu na społeczność,
- organizowanie tematycznych warsztatów, na których mieszkańcy, przedsiębiorcy i przedstawiciele organizacji będą mogli pracować nad konkretnymi aspektami strategii, proponując swoje rozwiązania i pomysły,
- aktywne współdziałanie z lokalnymi radami osiedli i sołectwami, które mogą reprezentować interesy mieszkańców i przekazywać ich uwagi,
- zachęcanie mieszkańców do monitorowania postępów realizacji Strategii na poziomie lokalnym, np. poprzez zgłaszanie problemów, opóźnień lub dobrych praktyk.

Włączając mieszkańców w proces realizacji, monitorowania i ewaluacji Strategii, nie tylko zwiększymy szanse na jej sukces, ale także zbudujemy silniejszą, bardziej zaangażowaną i świadomą społeczność.

16.3. Sprawozdanie z przebiegu i wyników konsultacji społecznych projektu Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030

Konsultacje społeczne projektu Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030 prowadzone były od dnia 28 sierpnia 2024 r. do dnia 9 września 2024 r.

Konsultacje prowadzone były w celu przedstawienia projektu dokumentu Strategii interesariuszom (mieszkańcom, organizacjom pozarządowym, sąsiednim gminom i ich związkom oraz lokalnym partnerom społecznym i gospodarczym), umożliwienia zainteresowanym osobom i podmiotom zapoznania się z treścią projektu dokumentu oraz zebranie wniosków, opinii, uwag i propozycji zmian, a także zapewnienia szerokiego udziału interesariuszy w procesie opracowania Strategii.

Ogłoszenia o konsultacjach zostały opublikowane na stronach internetowych gmin partnerskich:

- Gmina Józefów:
<https://www.ejozefow.pl/dialog-spoeczny1/7920-konsultacje-spo%C5%82eczne-projektu-strategii-terytorialnej-zielonego-serca-roztocza-na-lata-2024-2030.html>
- Gmina Krasnobród:
<https://krasnobrod.pl/konsultacje-spoeczne-projektu-strategii-terytorialnej-zielonego-serca-roztocza-na-lata-2024-2030/>

- Gmina Susiec:
<https://susiec.pl/index.php/wydarzenia/1229-konsultacje-spoeczne-projektu-strategii-terytorialnej-zielonego-serca-roztocza-na-lata-2024-2030>
- Gmina Zwierzyniec:
<https://www.zwierzyniec.info.pl/pl/szczegoly-aktualnosci/2021>

W terminie wskazanym powyżej wszyscy zainteresowani mogli zapoznać się z projektem dokumentu Strategii umieszczonym, wraz z formularzem konsultacyjnym, na wskazanych stronach internetowych. Ponadto projekt Strategii wyłożony został do wglądu w siedzibie Urzędu Miejskiego w Józefowie, ul. Kościuszki 37, 23-460 Józefów, pok. nr 6.

Uwagi na formularzach konsultacyjnym można było składać:

- drogą elektroniczną, przesyłając formularz konsultacyjny na adres: jozefow@ejojefow.pl,
- pisemnie, przesyłając formularz konsultacyjny na adres pocztowy: Urząd Miejski w Józefowie, ul. Kościuszki 37, 23-460 Józefów,
- ustnie do protokołu w siedzibie Urzędu Miejskiego w Józefowie, ul. Kościuszki 37, 23-460 Józefów, pok. nr 6.

W ramach konsultacji społecznych zgłoszono 13 uwag. Uwagi zostały zgłoszone przez przedstawiciela Stowarzyszenia im. Aleksandry Wachniewskiej. Zgłoszone w trakcie konsultacji społecznych uwagi i opinie poddane zostały wnikliwej analizie. Poniżej w tabeli zaprezentowano zestawienie zgłoszonych uwag wraz z rozstrzygnięciem.

Lp.	Rozdział i nr strony w projekcie Strategii	Istniejący zapis	Proponowany zapis / uwaga	Uzasadnienie proponowanego zapisu / uwagi	Sposób odniesienia do uwagi
1.	R 15 S 90	Brak zapisu	Dodanie do fiszki projektowej projektu nr 4 „Zagospodarowanie turystyczne w Zielonym Sercu Roztocza” do punkty dotyczącego gminy Zwierzyniec zapisu Zagospodarowania terenu Zwierzynicza analogicznie jak do punktów powyżej (zieleń wodna, elementy małej architektury, naprawa mostów)	Projekt Rewaloryzacji Założenia Pałacowo-Parkowego w Zwierzyncu autorstwa Garden Concept nie został zrealizowany. Zwierzyniczek stanowi integralny element historycznego dziedzictwa kulturowego gminy Zwierzyniec. Jest to miejsce o znaczeniu zarówno przyrodniczym, jak i historycznym, które przez wieki było związane z lokalnym krajobrazem i tradycjami regionu. Rewitalizacja tego terenu, zgodnie z ideą ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, nie tylko zwiększy jego atrakcyjność turystyczną, ale także pozwoli na zachowanie oraz promocję lokalnej tożsamości. Odpowiednie zagospodarowanie, w tym zieleń wodna i naprawa mostów, przyczyni się do podtrzymania tradycji związanych z użytkowaniem terenów nadwodnych, zapewniając przestrzeń do wypoczynku i edukacji na temat lokalnego dziedzictwa.	Uwaga nieuwzględniona Przeszkodą do realizacji zadania są aspekty własnościowe gruntów oraz zapisy w klasyfikacji gruntów. Strategia jest wieloletnim dokumentem kierunkowym zawierającym rozwiązania dotyczące zmniejszania lub likwidacji problemów i barier oraz zwiększania potencjałów rozwojowych gminy. Nie jest to plan inwestycyjny gminy określający harmonogram rzeczowo – finansowy przedsięwzięć i szczegółowy plan finansowy ich realizacji. Wykonanie projektów uzależnione jest przede wszystkim od aktualnych i realistycznych możliwości finansowych gminy, dostępności finansowania zewnętrznego na poziomie krajowym i europejskim, stanu prawnego obiektów i terenów objętych projektami oraz obowiązujących przepisów prawnych.
2.	R15 S91	Brak zapisu	Dodanie do fiszki projektowej projektu nr 7 w ramach przebudowy i modernizacji ujęcia wody oraz sieci	Wprowadzenie ogrodów deszczowych i podziemnych zbiorników retencyjnych w	Uwaga nieuwzględniona. W ramach projektu nr 7 wskazane działania są niekwalifikowalne.

			wodociągowej w Zwierzyńcu, proponuje się wprowadzenie dodatkowego komponentu zagospodarowania wody opadowej, poprzez utworzenie ogrodów deszczowych oraz instalację podziemnych zbiorników retencyjnych w miejscach gromadzenia wody, takich jak parkingi, place oraz inne przestrzenie publiczne. Ogrody deszczowe będą pełniły rolę naturalnych filtrów, zatrzymując wodę opadową i powoli ją odprowadzając do gruntu, a podziemne zbiorniki retencyjne zapewnią magazynowanie nadmiaru wody, którą można wykorzystać do nawadniania terenów zielonych lub innych celów komunalnych.	ramach modernizacji infrastruktury wodociągowej przyczyni się do zrównoważonego zarządzania wodami opadowymi. Jest to szczególnie istotne w kontekście zmieniających się warunków klimatycznych, które prowadzą zarówno do susz, jak i do nagłych i intensywnych opadów. Podziemne zbiorniki retencyjne pozwolą na efektywne gromadzenie wody w czasie ulewnych deszczy, zmniejszając ryzyko podtopień oraz odciążając system kanalizacyjny. Zmagazynowana woda może być następnie wykorzystana w okresach suszy, co przyczyni się do lepszego zarządzania zasobami wodnymi. Ogrody deszczowe natomiast poprawią estetykę przestrzeni publicznej, zwiększą różnorodność biologiczną i pomogą naturalnie oczyszczać wodę, zanim wsiąknie ona do gleby.	Projekty dotyczące: zrównoważonego zagospodarowania wód opadowych i roztopowych, w szczególności z wykorzystaniem zielonej i zielononiebieskiej infrastruktury oraz zastosowanie wodoprzepuszczalnych nawierzchni oraz odszczelnianie nawierzchni nieprzepuszczalnych, są możliwe do realizacji w ramach Działania 03.02 FEL Dostosowanie do zmian klimatu i zapobieganie powodziom i suszy.
3.	R 15 S 93	Brak zapisu	Dodanie: LP.: 12, Tytuł: Rewitalizacja i ochrona dziedzictwa historyczno-kulturowego	Zwierzyniec, będący jednym z kluczowych obszarów Zielonego Serca Roztocza, posiada bogate dziedzictwo	Uwaga nieuwzględniona. Nie wiadomo jakie konkretnie zadania miałyby być realizowane w ramach tego projektu. W związku z tym nie

			Zwierzyńca, Kierunek działania Strategii: 1.1 Modernizacja i budowa infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i uzdrowiskowej, Działanie programu FELU.11.05 Ochrona dziedzictwa naturalnego, bezpieczeństwo i rozwój zrównoważonej turystyki obszarów innych niż miejskie Szacunkowa wartość projektu: 15 000 000 PLN	historyczno-kulturowe, które ma duże znaczenie dla lokalnej społeczności oraz turystyki. Rewitalizacja tego dziedzictwa oraz jego ochrona przyczynią się do wzmocnienia lokalnych więzi społecznych, rozwoju turystyki oraz zwiększenia atrakcyjności regionu. Inwestycje te w pełni wpisują się w kierunki działań określone w Strategii, w szczególności w obszarze modernizacji infrastruktury turystycznej i ochrony dziedzictwa kulturowego. Projekt ten będzie także stymulować rozwój zrównoważonej turystyki, co jest kluczowym elementem strategii regionalnej.	wiadomo do jakiego działania FEL miałyby być przypisane.
4.	R2 S10	Brak zapisu	Dodanie: „Ochrona krajobrazu w Zwierzyńcu wynika z wpisania części układu przestrzennego do rejestru zabytków. Zabytek obejmuje zabudowę, zadrzewienie, wody, ciągi komunikacyjne oraz ukształtowanie terenu, co podkreśla unikalny charakter krajobrazu kulturowego Zwierzyńca.”	Ochrona krajobrazu w Zwierzyńcu wynika z wpisania części układu przestrzennego do rejestru zabytków. Zabytek ten obejmuje nie tylko zabudowę, ale także zadrzewienie, wody, ciągi komunikacyjne oraz ukształtowanie terenu, co podkreśla unikalny charakter krajobrazu kulturowego Zwierzyńca	Uwaga uwzględniona. Na str. 10 wprowadzono proponowany zapis.

5.	R2 S14	Brak zapisu	Dodanie: „Poczucie tożsamości lokalnej i znajomość historii może być czynnikiem, który zatrzymuje migrację młodych ludzi. Działania promujące tożsamość lokalną, międzypokoleniową współpracę oraz rozwój edukacji i kultury mogą przyczynić się do zmniejszenia migracji.”	Lokalne więzi społeczne oraz poczucie przynależności mogą wpływać na decyzje o pozostaniu w regionie. Budowanie tożsamości lokalnej jest ważnym elementem walki z migracją, co może skutkować rozwojem regionu.	Uwaga uwzględniona. Na str. 14 wprowadzono proponowany zapis.
6.	R2 S15	Brak zapisu	Dodanie: „Walory historyczne, w szczególności obszar zabytkowy Zwierzyńca, stanowią kluczowy element krajobrazu Zielonego Serca Roztocza. Obszar ten jest wpisany do rejestru zabytków, a jego ochrona wspiera rozwój turystyki kwalifikowanej, w tym kulturowej i przyrodniczej.”	Ochrona dziedzictwa historyczno-kulturowego w Zwierzyńcu oraz jego promocja mają ogromny wpływ na rozwój turystyki kwalifikowanej, przyciągając turystów zainteresowanych historią, kulturą oraz aktywnymi formami wypoczynku.	Uwaga uwzględniona. Na str. 15 wprowadzono proponowany zapis.
7.	R2 S22	Brak zapisu	Dodać po słowach „Konieczna jest również budowa oraz rozbudowa parkingów, w szczególności tych usytuowanych blisko największych atrakcji turystycznych”: „Należy zwrócić szczególną uwagę na prawidłowe umieszczenie parkingów, tak by nie ingerowały negatywnie w istniejącą przestrzeń”	Umiejscowienie parkingów powinno uwzględniać nie tylko bliskość atrakcji turystycznych, ale także ochronę wartości estetycznych i użytkowych przestrzeni publicznej, aby nie zakłócać życia lokalnej społeczności.	Uwaga uwzględniona. Na str. 22 wprowadzono proponowany zapis.
8.	R6 S52	Brak zapisu	Dodać punkt 16. w Zagrożeniach: „Niestosowanie w praktyce punktów strategii i planów podczas realizacji inwestycji”	Brak praktycznego stosowania ustalonych strategii i planów podczas realizacji inwestycji stanowi zagrożenie dla spójności i	Uwaga uwzględniona częściowo. Strategie i plany rozwoju zawierają kierunkowe rozwiązania dotyczące zmniejszania lub likwidacji problemów

				efektywności działań rozwojowych zarówno lokalnie jak i na terenie regionu.	i barier oraz zwiększania potencjałów rozwojowych gminy poprzez realizację przedsięwzięć w horyzoncie wieloletnim. Ich wykonanie uzależnione jest przede wszystkim od aktualnych możliwości finansowych gminy, dostępności finansowania zewnętrznego na poziomie krajowym i europejskim, stanu prawnego obiektów i terenów objętych projektami oraz obowiązujących przepisów prawnych. <u>Zapis wprowadzony do strategii:</u> Niewystarczająca ilość środków finansowych na realizację wszystkich projektów wynikających z dokumentów strategicznych gminy.
9.	R6 S52	Brak zapisu	Dodać punkt 17. w Zagrożeniach: „Niewystarczająca świadomość historyczna władz i mieszkańców. Ryzyko zaprzepaszczenia potencjału zabytków i ich bezpowrotnego zniszczenia”.	Odpowiednia edukacja historyczna i świadomość znaczenia zabytków są kluczowe dla ich ochrony i konserwacji. Brak tej świadomości zagraża integralności dziedzictwa kulturowego regionu, co może prowadzić do jego nieodwracalnej straty.	Uwaga nieuwzględniona. Nie można zgodzić się z twierdzeniem, że władze gminy (Rada Gminy – czyli radni oraz organy wykonawcze - burmistrz), a także mieszkańcy mają „niewystarczającą świadomość historyczną”. Pojęcie to jest bardzo ogólne i nie odnosi się do konkretnych badań i faktów. „Ryzyko zaprzepaszczenia potencjału zabytków i ich bezpowrotnego zniszczenia” (o ile istnieje) odnosi się do wielu aspektów prawnych, finansowych, organizacyjnych, gospodarczych, środowiskowych i

					społecznych. Wynika również ze struktury własności obiektów dziedzictwa kulturowego na terenie gminy.
10.	R6 S52	Brak zapisu	Dodać punkt 28. w Szansach: „Wzrost nakładów na zabytki umożliwi przeprowadzenie niezbędnych prac konserwatorskich i remontowych, co wpłynie na ochronę i promocję dziedzictwa historycznego, zwiększając atrakcyjność turystyczną regionu.”	Zwiększenie inwestycji w ochronę zabytków pozwoli nie tylko na ich zachowanie dla przyszłych pokoleń, ale także stworzy nowe możliwości rozwoju turystyki kwalifikowanej, przyciągając do regionu większą liczbę turystów zainteresowanych dziedzictwem kulturowym.	Uwaga uwzględniona. Na str. 53 wprowadzono proponowany zapis.
11.	R9 S57	Brak zapisu	Dodać w sekcji „Problemy i potrzeby”: „Niezrealizowany Projekt Rewaloryzacji Założenia Pałacowo - Parkowego w Zwierzyńcu 2012 r., autorstwa Garden Concept Architektki Krajobrazu”.	Brak realizacji tego projektu stanowi istotną lukę w ochronie i promocji dziedzictwa kulturowego regionu, co może wpływać negatywnie na jego atrakcyjność turystyczną oraz tożsamość lokalną.	Uwaga nieuwzględniona Projekt częściowo został zrealizowany. Przeszkodą do pełnej realizacji są aspekty własnościowe gruntów, zapisy w klasyfikacji gruntów oraz brak środków finansowych.
12.	R9 S57	Brak zapisu	Dodać w sekcji „Potencjały obszaru”: „Historyczny potencjał Zwierzyńca”	Zwierzyńiec, dzięki swojej bogatej historii i zachowanym zabytkom, stanowi kluczowy element dziedzictwa kulturowego regionu. Ochrona i promocja tego dziedzictwa może przyciągnąć turystów oraz pomóc edukować lokalną społeczność, co wpłynie na zwiększenie atrakcyjności turystycznej i ekonomicznej obszaru.	Uwaga uwzględniona. Na str. 56 wprowadzono proponowany zapis.
13.	R10 S61	Brak zapisu	Dodać do „Planowanych Rezultatów Kierunku Działania 1.1.: „Dostosowanie otoczenia zabytków, aby podkreślić ich	Zwiększenie nakładów na konserwację i prezentację zabytków, poprzez odpowiednie kształtowanie otoczenia,	Uwaga uwzględniona. Na str. 60 wprowadzono proponowany zapis.

			wartość, co przyczyni się do lepszego zrozumienia i docenienia dziedzictwa kulturowego regionu.”	może znacznie podnieść ich wartość estetyczną i edukacyjną, przyciągając tym samym więcej turystów i badaczy zainteresowanych historią regionu.	

17. STRATEGICZNA OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO DLA PROJEKTU STRATEGII

W odpowiedzi na wniosek Burmistrza Józefowa z dnia 5 września 2024 r., znak RG.330.ZSRZSR-IIT.1.2024.GS, w sprawie uzgodnienia odstąpienia od przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla projektu dokumentu „Strategia terytorialna Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030”, Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Lublinie (Wydział Spraw Terenowych III w Zamościu) pismem z dnia 17 września 2024 r., znak: WSTIII.410.92.2024.KŁ, na podstawie przeprowadzonej analizy załączonych dokumentów, biorąc pod uwagę uwarunkowania, o których mowa w art. 49 ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko, uzgodnił brak konieczności przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla projektu dokumentu „Strategia terytorialna Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030”.

18. DEKLARACJA ODRĘBNOŚCI STRATEGII TERYTORIALNEJ

Przedmiot oraz zakres projektów ujętych w Strategii terytorialnej Zielonego Serca Roztocza na lata 2024-2030, przypisany do objęcia wsparciem w ramach Innego Instrumentu Terytorialnego dla partnerstw jednostek samorządu terytorialnego z krajowych obszarów strategicznej interwencji w województwie lubelskim w perspektywie finansowej na lata 2021-2027, nie będzie finansowany ze środków przeznaczonych na realizację innych instrumentów terytorialnych: Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnego oraz Gminnych Programów Rewitalizacji.